

Carta de Logu ja sen kaksi avioliittomallia myöhäiskeskiajan Sardiniasa

Oikeus historiassa
Tutkielma

Laatija:
Eleonora Pinna

15.12.2021

Tutkielma

Oppiaine: Oikeus historiassa

Tekijä(t): Eleonora Pinna

Otsikko: Carta de Logu ja sen kaksi avioliittomallia myöhäiskeskiajan Sardiniaassa

Ohjaaja(t): Mia Korpiola

Sivumäärä: 64 sivua

Päivämäärä: 15.12.2021

Tutkielman aiheena on keskiaikainen sardinialainen lakikokoelma Carta de Logu sekä siinä ilmenevä kahden perhevarallisuus oikeudellisen avioliittomallin järjestelmä myöhäiskeskiajan Sardiniaassa. Tutkimuskohteina ovat itse lakikokoelman ohella nämä kaksi vaihtoehtoista avioliittomallia Sardiniaassa sekä vertailukohteissa Manner-Italiassa. Tarkastelun kohteena olevat alueet ovat siis niin Sardinian, eritoten entisen Arborean tuomarikunnan alue sekä Manner-Italian kaupunkivaltiot.

Menetelmänä hyödynnetään oikeushistoriallista ja oikeusvertailevaa metodia. Tutkimuskysymyksiä ovat 1. miten nämä kaksi perhevarallisuus oikeudellista mallia ilmeni Carta de Logussa 2. miten kaksi mallia erosi toisistaan ja 3. miksi perinteisen sardinialaisen mallin rinnalle tuli myös toinen, niin kutsuttu mannermainen avioliittomalli.

Tutkielman tuloksena todetaan, että nämä kaksi avioliittomallia mainittiin Carta de Logussa lähinnä ohimennen. Niiden sääntely ja valvonta jätettiin siis oletettavasti tapaoikeuden varaan. Sardinialainen ja manneritalialainen avioliittomalli erosivat toisistaan eritoten suhteessa myötäjäisinstituutioon. Manneritalialainen avioliitto perustui myötäjäisille, jotka rajoittivat naisen oikeutta perintöön, kun taas sardinialainen avioliitto ei edellyttänyt myötäjäisiä eikä näin vaikuttanut tytärten perintöoikeuteen.

Tyhjentävää vastausta siihen, miksi nämä kaksi avioliittomallia olivat Sardiniaassa rinnakkain käytössä, on lähteiden saatavuuden valossa mahdotonta löytää. Tutkielmassa esitetään kuitenkin, että mannermainen avioliittomuoto olisi tullut Manner-Italian kaupunkivaltioiden kautta saarelle ja vakiintunut yläluokan keskuudessa. Perinteinen sardinialainen avioliittomuoto oli puolestaan mahdollisesti bysanttilaista, tai jopa vanhempaa perua, ja se säilyi elinvoimaisena alemman yhteiskuntaluokan keskuudessa, sillä se vastasi paremmin harjoitettavien elinkeinojen tarpeisiin.

Avainsanat: Carta de Logu, Sardinia, avioliitto, myötäjäiset

Sisällys

Carta de Logu ja sen kaksi avioliittomallia myöhäiskeskiajan Sardiniassa	I
Lähteet.....	V
1 Johdanto.....	1
1.1 Eleonora d'Arborea	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman metodi.....	3
1.3 Aiheen rajaus ja aiempi tutkimus.....	5
1.4 Lähdemateriaali ja tutkielman rakenne.....	6
2 Carta de Logu d'Arborea lähteenä ja sen synty	10
2.1 Carta de Logu de Arborea	10
2.2 Sardinian historia ennen tuomarikuntia	11
2.3 Tuomarikunnat	15
2.4 Arborean tuomarikunta ja Carta de Logun synty.....	16
2.5 Tuomarikuntien loistosta osaksi Aragonian kruunua	20
2.6 Carta de Logu d'Arborea lakikokoelmana	21
2.6.1 Kodifikaatiot Manner-Italiassa ja Sardiniassa.....	21
2.6.2 Instituutiot CdLA:ssa.....	23
2.6.3 Rikosoikeuden osa	25
2.7 Yhteenveto.....	28
3 Avioliiton solmiminen.....	31
3.1 Sardinialainen perhemalli.....	31
3.2 Avioliiton solmiminen <i>assa sardisca</i>	34
3.3 Avioliiton solmiminen Manner-Italiassa	36
3.4 Yhteenveto.....	38
4 Aviovarallisuusosoikeus ja jäämistöoikeus	40
4.1 Myötäjäiset sekä muut omaisuudensiirrot avioliitossa	40
4.1.1 Myötäjäisistä yleisesti	40
4.1.2 Manneritalialaisen avioliittomallin siirtyminen takaisin dotaalijärjestelmään	40
4.2 Myötäjäiset käytännössä Manner-Italiassa ja niiden rahallisen arvon nousu..	43

4.3	<i>Monte delle Doti</i>	47
4.4	Omaisuuksiirrot avioliitossa <i>assa sardisca</i>	49
4.4.1	Omaisuuksiirtojen maininta <i>CdLA:ssa</i>	49
4.4.2	<i>Assa sardisca</i>	50
4.5	Avioliiton päättyminen ja jäämistöoikeus	51
4.5.1	Avioliiton päättyminen Manner-Italiassa	51
4.5.2	Jäämistöoikeus Manner-Italiassa	52
4.5.3	Avioliiton päättyminen Sardiassa ja jäämistöoikeus	54
4.6	Yhteenveto	56
5	Kahden perhevarallisuusoikeudellisen mallin järjestelmän synty	
	Sardiassa	57
5.1	Kaksi avioliittomallia Sardiassa	57
5.2	Avioliitto hallitsijasuvussa sekä vallan periytyminen	59
5.3	Perhevarallisuusoikeudellisten mallien alkuperä	62
	KUVA 1 AIKAJANA SARDINIAN HISTORIAN VAIHEISTA ENNEN TUOMARIKUNTIA	12
	KUVA 2 SARDINIAN LIPPU. ANGELUS HTTPS://COMMONS.WIKIMEDIA.ORG/W/INDEX.PHP?CURID=20592414 .14	
	KUVA 3 TUOMARIKUNNAT, PIZORNO 2019, S. 4.	15
	KUVA 4 PISA JA GENOVA SUHTEESSA SARDINIAAN HTTP://WWW.OMEGANEWS.INFO/?P=2090 .	57
	KUVA 5 <i>DE SERRA BAS</i> , ARBOREAN HALLITSIJAHUONE.	60

LÄHTEET

Aikalaislähteet

Carta de Logu de Arborea 1392 teoksessa Casula, Francesco Cesare, La” Carta de Logu” del regno di Arborea – Traduzione libera e commento storico. Quarta ristampa. Carlo Delfino editore 2018.

Codex Justinianus (Corpus Iuris Civilis) 529, teoksessa Krueger, Paul (ed.), IN NOMINE DOMINI NOSTRI IHESU CHRISTI CODICIS DOMINI NOSTRI IUSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS REPETITAE PRAELECTIONIS LIBER PRIMUS, s. 5–91 Corpus Iuris Civilis, vol. 2, Cambridge University Press 2014.

Codice degli statuti della repubblica di Sassari 1316 teoksessa Tola, Pasquale, Codice degli Statuti della Repubblica di Sassari. A. Timon 1850.

Diploma CXIX kirje Barisone II ja Genovan konsulin välillä 24.11.1186 teoksessa Tola, Pasquale (ed.), Codex Diplomaticus Sardiniae, Historiae Patriae Monumenta nide 10. Regium Typographum 1861.

Zurita, Jeronimo, Anales de la Corona de Aragon. 4 Libros octavo novena y decimo 1562. Toim. Lopez Canellas Angel, Institución “Fernando el Católico” 1978.

Kirjallisuus

Albini, Giuliana, Pauperismo e solidarietà femminile nell’Italia settentrionale (secoli XIII – XIV). Storia delle Donne 13/2017, s. 103–126.

Angioni, Giulio, La Famiglia la Donna in Sardegna: Annotazioni di Studio. Lares 71 (3) 2005, s. 487–498.

Ascheri, Mario, Statuti Delle Città Italiane Dal Medioevo all’Età moderna/Italian Cities Statutes from the Middle Ages to the Modern Age. Cuadernos de Historia del Derecho 15/ 2008, s. 7–23.

Ascheri, Mario, The Laws of Late Medieval Italy (1000-1500): Foundations for a European Legal System. Brill 2013.

Barbagli, Marzio – Kertzer, David, An Introduction to the History of Italian Family Life. Journal of Family History 15 (4) 1990, s. 369–383.

Bazzano, Nicoletta, Eleonora d’Arborea mancata madre della patria, s. 203–229 teoksessa Atzeni, Francesco (a cura di), Un archivio digitale del Risorgimento.

- Politica, cultura e questioni sociali nella Sardegna dell'800. Grafica del Parteolla 2015.
- Bellieni, Camillo, Eleonora d'Arborea. Ristampa. Ilisso Edizioni 2012.
- Bestor, Jane Fair, Marriage Transactions in Renaissance Italy and Mauss's Essay on the Gift, Past and Present. *Past & Present* 164/1999, s. 6–46.
- Botticini, Maristella – Siow, Aloysius, Why Dowries?. *American Economic Review* 93 (4) 2003, s. 1385–1398.
- Braccia, Roberta, Law and Society, s. 144–165 teoksessa Benes, Carrie E. (ed.), *A Companion to Medieval Genoa*. Brill 2018.
- Bresc, Henri, Medieval and Modern Sicily and the Kingdoms of Sardinia and Corsica, s. 141–165 teoksessa Hobart, Michelle (ed.), *A Companion to Sardinian History 500 – 1500*. Brill 2017.
- Brigaglia, Mauro, Un'idea della Sardegna, s. 7–24 teoksessa Brigaglia, Manlio (a cura di), *Storia della Sardegna Dalla preistoria ad oggi*. Ristampa. Edizioni Della Torre 2021.
- Brown, Rosalind, The Sardinian Condaghe of S. Michele Di Salvenor in the Sixteenth Century. *Papers of the British School at Rome* 51/1983, s. 248–258.
- Brundage, James A., *Law, Sex, and Christian Society In Medieval Europe*. Chicago: The University of Chicago Press 1987.
- Casula, Francesco Cesare, *La Storia di Sardegna*. Sintesi. Assessorato al Turismo Regione Autonoma della Sardegna 2004.
- Casula, Francesco Cesare, *La "Carta de Logu" del regno di Arborea – Traduzione libera e commento storico*. Quarta ristampa. Carlo Delfino editore 2018.
- Cavallar, Osvaldo – Kirshner, Julius, *Jurists and Jurisprudence in Medieval Italy: Texts and Contexts*. University of Toronto Press 2020.
- Day, John, On the Status of Women in Medieval Sardinia, s. 304–316 teoksessa Kirshner, Julius – Wemple F., Susan (eds.), *Women of the Medieval World: Essays in Honor of John H. Mundy*. Basil Blackwell 1985.
- Del Vecchio, Giulio Cesare, *Eleonora d'Arborea la sua legislazione studio del dottore Giulio Cesare Del Vecchio*. G. Bernardoni 1872.
- Ferente, Serena, Women and the state, s. 345–367 teoksessa Gamberini, Andrea – Lazzarini, Isabella (eds.), *The Italian Renaissance State*. Cambridge University Press 2012.

- Fitzgerald, Caterina, (translator), *Late Antiquity to the Early Middle Ages (Fifth–Eleventh Centuries)*, s. 1–70 teoksessa Padoa-Schioppa, Antonio, *A History of Law in Europe: From the Early Middle Ages to the Twentieth Century*. Cambridge University Press 2017.
- Fois, Giuseppina, *La Sardegna “italiana”*, s. 263–298 teoksessa Brigaglia, Manlio (a cura di), *Storia della Sardegna Dalla preistoria ad oggi*. Ristampa. Edizioni Della Torre 2021.
- Gallinari, Luciano, *Nuove notizie sui rapporti economico-politici tra la repubblica di Genova e il Giudicato di Arborea fra Tre e Quattrocento (1387–1410)*. *Anuario de Estudios Medievales* 24/1994, s. 395–417.
- Gallinari, Luciano, *Amerigo di Narbona, ultimo sovrano di Arborea?*. *Anuario de Estudios Medievales* 29/1999, s. 315–333.
- Gallinari, Luciano, *Una società senza cavalleria? Il Giudicato di Arborea e la Corona di Aragona tra XIV e XV secolo*. *Anuario de Estudios Medievales* 33 (2) 2003, s. 849–879.
- Gallinari, Luciano, *The Catalans in Sardinia and the transformation of Sardinians into a political minority in the twelfth to the fifteenth centuries*. *Journal of Medieval History* 45 (3) 2019, s. 347–359.
- Galoppini, Laura, *Overview of Sardinian History (500 – 1500)*, s. 85–115 teoksessa Hobart, Michelle (ed.), *A Companion to Sardinian History 500 – 1500*. Brill 2017.
- Galoppini, Laura, *La Sardegna giudicale e catalano-aragonese*, s. 157–194 teoksessa Brigaglia, Manlio (a cura di), *Storia della Sardegna Dalla preistoria ad oggi*. Ristampa. Edizioni Della Torre 2021.
- Goody, Jack, *The development of the family and marriage in Europe*. Cambridge University Press 1983.
- Gordley, James, *Comparative Law and Legal History*, s. 754–770 teoksessa Reimann, Mathias – Zimmermann, Reinhard (eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*. 2 ed. Oxford University Press 2019.
- Haskins, Charles Homer, *The Renaissance of the Twelfth Century*. Harvard University Press 1955.
- Herlihy, David, *Land, Family, and Women in Continental Europe 701–1200*, s. 13–45 teoksessa Mosher Stuard, Susan (ed.), *Women in Medieval Society*. University of Pennsylvania Press 1976.

- Herlihy, David, *Medieval Households*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press 1985.
- Hobart, Michelle (ed.), *A Companion to Sardinian History 500 – 1500*. Brill 2017.
- Hughes, Diane Owen, *From Brideprice To Dowry in Mediterranean Europe*. *Journal of Family History* 3 (3) 1978, s. 262–296.
- Hughes, Diane Owen, *Regulating Women’s Fashion*, s. 136–158 teoksessa Klapisch – Zuber, Christiane (ed.), *A History of Women in the West II. Silences of the Middle Ages*. The Belknap Press of Harvard University Press third printing 1995.
- Hughes, Diane Owen, *Bodies, disease, and society* teoksessa Najemy, John M. (ed.), *Italy in the Age of the Renaissance: 1300 – 1500*. Oxford University Press 2005.
- Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo, *Kirjoitetaan juridiikkaa*. 2. painos. Talentum 2008.
- Jaffé, Philipp, *Bericht über die Handschriften von Arborea*, Kgl.Akad.d.Wiss, Berliini, 1870.
- Jansen, Nils, *Comparative Law and Comparative Knowledge*, s. 292 – 319 teoksessa Reimann, Mathias – Zimmermann, Reinhard (eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*. 2 ed. Oxford University Press 2019.
- Kekkonen, Jukka, *Mitä on kontekstuaalinen oikeushistoria?* Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2013.
- Kent, Dale, *The Power of the Elites: Family, Patronage, and the State*, s. 165–183 teoksessa Najemy, John M. (ed.), *Italy in the Age of the Renaissance : 1300 – 1550*. Oxford University Press Incorporated 2005.
- Kirshner, Julius – Molho, Anthony, *The Dowry Fund and the Marriage Market in Early Quattrocento Florence*. *The Journal of Modern History* 50 (3) 1978, s. 404–438.
- Kirshner, Julius, *Family and marriage: a socio-legal perspective*, s. 82–103 teoksessa Najemy, John M. (ed.), *Italy in the Age of the Renaissance : 1300 – 1550*. Oxford University Press Incorporated 2005.
- Klapisch-Zuber, Christiane (ed.), *A History of Women in the West II. Silences of the Middle Ages*. Third printing. The Belknap Press of Harvard University Press 1995.
- Koenigsberger, H.G., *Medieval Europe 400–1500*. Longman 1987.

- Krueger, Paul (ed.), *IN NOMINE DOMINI NOSTRI IHESU CHRISTI CODICIS DOMINI NOSTRI IUSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS REPETITAE PRAELECTIONIS LIBER PRIMUS*, s. 5–91 *Corpus Iuris Civilis*, vol. 2, Cambridge University Press 2014.
- Kuefler, Mathew, *The Marriage Revolution in Late Antiquity: The Theodosian Code and Later Roman Marriage Law*. *Journal of Family History* 32 (4) 2007, s. 343–370.
- Kuehn, Thomas, *Law, Family & Women: Toward a Legal Anthropology of Renaissance Italy*. University of Chicago Press 1991.
- Kuehn, Thomas, 5. *Inheritance And Identity In Early Renaissance Florence The Estate Of Paliano Di Falco* s. 137–154 teoksessa William J. Connell (ed.), *Society and Individual in Renaissance Florence*. Berkeley: University of California Press 2002.
- Kuehn, Thomas, *Lorenzo de' Medici and inheritance law in Florence*. *Renaissance Studies* 34/2020, s. 243–259.
- Laiou, Angeliki E., *Marriage prohibitions, marriage strategies and the dowry in thirteenth-century Byzantium*, s. 129–160 teoksessa Laiou, Angeliki E., Morrisson, Cécile – Dorin, Rowan (eds.), *Women, Family and Society in Byzantium*. Ashgate Variorum 2011.
- Laiou, Angeliki E., *The evolution of the status of women in marriage and family law*, s. 71– 85 teoksessa Laiou, Angeliki E., Morrisson, Cécile – Dorin, Rowan (eds.), *Women, Family and Society in Byzantium*. Ashgate Variorum 2011.
- Laiou, Angeliki E., *Family structure and the transmission of property*, s. 51–75 teoksessa Laiou, Angeliki E., Morrisson, Cécile – Dorin, Rowan (eds.), *Women, Family and Society in Byzantium*. Ashgate Variorum 2011.
- Lalli, Virginia, *Women in Law*. Author House 2014.
- L'Hermite-Leclercq, Paulette, *The Feudal Order*, s. 202–249 teoksessa Klapisch-Zuber, Christiane (ed.), *A History of Women in the West II. Silences of the Middle Ages*. Third printing. The Belknap Press of Harvard University Press 1995.
- Lopez, R.S., *Hard Times and Investment in Culture*, s. 95–116 teoksessa Molho, Anthony (ed.), *Social and Economic Foundations of the Italian Renaissance*. John Wiley & Sons, Inc. 1969.

- Luzzatto, Gino, Economic Conditions in the Communes during the 13th and 14th Centuries, s. 26–33 teoksessa Molho, Anthony (ed.), Social and Economic Foundations of the Italian Renaissance. John Wiley & Sons, inc. 1969.
- Manconi, Francesco, The Kingdom of Sardinia: a Province in Balance Between Catalonia, Castile and Italy, s. 45–72 teoksessa Dandele, Thomas J. – Marino, John (eds.), Spain in Italy: Politics, Society and Religion 1500- 1700. Brill 2006.
- Maninchedda, Paolo Giovanni, Su una nuova traduzione della Carta de Logu di FC Casula. Bollettino di Studi Sardi 4/ 2011, s. 153–169.
- Manno, Giuseppe, Storia di Sardegna. Tipografia Elvetica 1840.
- Manno, Giuseppe, Storia di Sardegna II. Tipografia Elvetica 1840.
- Marongiu, Antonio, Medieval Parliaments A Comparative Study. Eyre & Spottiswoode 1968.
- Marrocu, Luciano, Theodor Mommsen nell'isola dei falsari. Storici e critica in Sardegna tra Ottocento e Novecento. CUEC Editrice 2009.
- Mastino, Attilio, La Sardegna romana, s. 93–156 teoksessa Brigaglia, Manlio (a cura di), Storia della Sardegna Dalla preistoria ad oggi. Ristampa. Edizioni Della Torre 2021.
- Mattone, Antonello, Eleonora d'Arborea, Dizionario Biografico degli Italiani. osa 42, 1993, Treccani, saatavilla: [https://www.treccani.it/enciclopedia/eleonora-d-arborea_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/eleonora-d-arborea_(Dizionario-Biografico)). Luettu 10.12.2020.
- Mattone, Antonello, La Sardegna spagnola, s. 195–228 teoksessa Brigaglia, Manlio (a cura di), Storia della Sardegna Dalla preistoria ad oggi. Ristampa. Edizioni Della Torre 2021.
- Mazzoni, Stanislao – Breschi, Marco – Esposito, Massimo – Pozzi, Lucia, Widowhood and Remarriage in Sardinia, Alghero, 1866-1925. Population (English Edition, 2002-) 68 (2) 2013, s. 237–264.
- Milanese, Marco, Contribution of Archaeology to Medieval and Modern Sardinia, s. 269–313 teoksessa Hobart, Michelle (ed.), A Companion to Sardinian History 500 – 1500. Brill 2017.
- Molho, Anthony (ed.), Social and Economic Foundations of the Italian Renaissance. John Wiley & Sons, Inc. 1969.
- Mousourakis, George, Fundamentals of Roman Private Law. Springer 2012.

- Murgia, Giovanni, Il parlamento di Pietro IV il Cerimonioso (1355): la sardegna all'indomani della prima fase della conquista aragonese. *Aragón en la Edad Media* 21/2009, s. 169–196.
- Murru Corrìga, Giannetta, Di madre in figlia, di padre in figlio Un caso di 'discendenza parallela' in *Sardegna. La Ricerca folklorica* 27/1993, s. 53–73.
- Murru Corrìga, Giannetta, The Patronymic and the Matronymic in Sardinia: A Long-Standing Competition. *History of the Family* 5 (2) 2000, s.161–180.
- Najemy, John M. (ed.), *Italy in the Age of the Renaissance: 1300 – 1550*. Oxford University Press 2005.
- Najemy, John M., Governments and governance, s. 184–207 teoksessa Najemy, John M. (ed.), *Italy in the Age of the Renaissance : 1300 – 1550*. Oxford University Press 2005.
- Olives, Girolamo, *Commentaria et glosa in Cartam de Logu*. Alfonso Gomez e Pedro Cosin 1567.
- Oppo Anna, Where There's No Woman There's No Home: Profile of the Agro-Pastoral Family in Nineteenth-Century Sardinia. *Journal of Family History* 15 (1) 1990, s. 483–502.
- Ortu, Gian Giacomo, Establishing Power and Law in Medieval and Modern Sardinia, s. 228– 251 teoksessa Hobart, Michelle (ed.), *A Companion to Sardinian History 500 – 1500*. Brill 2017.
- Pitzorno, Bianca, *Vita di Eleonora d'Arborea. Principessa medioevale di Sardegna*. Ristampa. Mondadori 2019.
- Pùtzulu, Evandro, L'assassinio di Ugone III d'Arborea e la pretesa congiura aragonese. *Anuario de estudios medievales* 2/1965, s. 333–357.
- Rovina, Daniela, Sassari, s. 335–358 teoksessa Hobart, Michelle (ed.), *A Companion to Sardinian History 500 – 1500*. Brill 2017.
- Rowland, Robert J. Jr, *The Periphery in the Center: Sardinia in the ancient and medieval worlds*. BAR Publishing 2001.
- Sanna, Piero, La Sardegna sabauda, s. 229–262 teoksessa Brigaglia, Manlio (a cura di), *Storia della Sardegna Dalla preistoria ad oggi*. Ristampa. Edizioni Della Torre 2021.
- Schena, Olivetta, The Kingdom of Sardinia and Corsica, s. 50–68 teoksessa Gamberini, Andrea – Lazzarini, Isabella (eds.), *The Italian Renaissance State*. Cambridge University Press 2012.

- Schena, Olivetta, Archives and Documents Pertaining to the History of Medieval Sardinia, s. 49–67 teoksessa Hobart, Michelle (ed.), *A Companion to Sardinian History 500 – 1500*. Brill 2017.
- Setälä, Päivi, *Renessanssin nainen*. Toinen painos. Otava 2002.
- Shaw, Christine, Genoa, s. 220–236 teoksessa Gamberini, Andrea – Lazzarini, Isabella (eds.), *The Italian Renaissance State*. Cambridge University Press 2012.
- Southon, Emma, *Marriage, Sex and Death*. Amsterdam University Press 2017.
- Stuard, Susan Mosher, Where Notaries Provided Legal Services to Medieval Townspeople. *Journal of Family History* 43 (3) 2018, s. 270–80.
- Tola, Pasquale, *Codice degli Statuti della Repubblica di Sassari*. A. Timon 1850.
- Tola, Pasquale (ed.), *Codex Diplomaticus Sardiniae, Historiae Patriae Monumenta* nide 10. Regium Typographum 1861.
- Tosh, John, *The Pursuit of History: Aims, Methods and New Directions in the Study of History*. Taylor & Francis Group 2015.
- Turtas, Raimondo, The Sardinian Church, s. 177–214 teoksessa Hobart, Michelle (ed.), *A Companion to Sardinian History 500 – 1500*. Brill 2017.
- Vecchio, Silvana, The Good Wife, s. 105–135 teoksessa Klapisch-Zuber, Christiane (ed.), *A History of Women in the West II. Silences of the Middle Ages*. Third printing. The Belknap Press of Harvard University Press 1995.
- Wemple, Suzanne Fonay, Women from the Fifth to the Tenth Century, s. 169–201 teoksessa Klapisch-Zuber, Christiane (ed.), *A History of Women in the West II. Silences of the Middle Ages*. The Belknap Press of Harvard University Press third printing 1995.
- Wigmore, John et al., Various European Authors. *General Survey of Events, Sources, Persons and Movements in Continental Legal History*. Little, Brown and Company 1912.
- Zedda, Corrado, A Revision of Sardinian History between the Eleventh and Twelfth Centuries, s. 115–140 teoksessa Hobart, Michelle (ed.), *A Companion to Sardinian History 500 – 1500*. Brill 2017.
- Zurita, Jeronimo, *Anales de la Corona de Aragon*. 4 Libros octavo novena y decimo. Institución “Fernando el Católico” 1978 toim. Lopez Canellas Angel.

1 Johdanto

1.1 Eleonora d'Arborea

Arborean Eleonora pidetään Sardinian kansallissankarina. Eleonoran kotikaupungissa Oristanossa kaikki on nimetty hänen mukaansa: tori, patsas, kadut, hotellit – jopa minut. Tämä sankariprinsessa syntyi arviolta vuonna 1340 ja kuoli vuonna 1404.¹ Myytti Arborean Eleonorasta kertoo rohkeasta sotasankarista, lämpimästä äitihahmosta sekä edistyksellisestä lainsäätäjistä ja oikeusoppineesta.²

Itsenäisen Sardinian viimeisenä mahtavana hallitsijana ja autonomian puolustajana tunnetun Eleonoran saavutuksista suurimpana pidetään kuitenkin häneen yhdistettyä lakikokoelmaa, pääsiäissunnuntaina noin vuonna 1392 julkaistua *Carta de Logu d'Arborea*, Arborean tuomarikunnan lakikokoelma (CdLA).³ Vaikka Eleonoran hahmo on laajasti tunnettu Sardiassa ei hänen tarinansa ole saavuttanut muun Euroopan – saati muun maailman – tietoisuutta. Syy tähän lienee se, että myytti hänestä itsenäisen Sardinian viimeisenä sankariprinsessana rakennettiin pitkälti 1800-luvulla Italian yhdistymisen aikaan, jolloin kirjoitettu historiantutkimus pyrki luomaan yhtenäistä identiteettiä sardinialaisille.⁴ Tämä Eleonoran hahmon renessanssi oli kansallisromanttikkojen työn aikaansaannosta. Näin ollen myytti rakennettiin mahdollisesti osittain valheellisellekin pohjalle.

Vuonna 1845 eräästä luostarista uskottiin löytyneen Carta de Logu d'Arborean alkuperäinen käsikirjoitus, mutta kyseessä olikin väärennös ja laajamittainen huijaus, joka jatkui yli kymmenen vuotta. Tätä ajanjaksoa pidetään häpeällisenä Sardinian historiassa.⁵ Tapaus sai osakseen paljon huomiota, joka on saattanut heikentää oikean lakikokoelman asemaa akateemisessa tutkimuksessa.

¹ Manno 1840 lb. II, s. 235, Mattone Eleonora d'Arborea, Dizionario Biografico degli Italiani. osa 42, 1993, Treccani, saatavilla: [https://www.treccani.it/enciclopedia/eleonora-d-arborea_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/eleonora-d-arborea_(Dizionario-Biografico)). Luettu 10.12.2020, Lalli 2014, s. 11.

² Bellieni 2012, s. 13–14, Pitzorno 2019, s. 8.

³ Wigmore et al. 1912, s. 174.

⁴ Hobart 2017, s. 16.

⁵ Lopulta Theodor Mommsenin johtama komitea totesi dokumentit täysin väärennetyiksi. Tästä muun muassa Jaffé, Philipp, Bericht über die Handschriften von Arborea, Kgl.Akad.d.Wiss, Berliini 1870 sekä Marrocu, Luciano, Theodor Mommsen nell'isola dei falsari. Storici e critica in Sardegna tra Ottocento e Novecento. Cucc Editrice 2009.

Miksi sitten lakikokoelma CdLA on säilynyt sardinialaisten kollektiivisessa muistissa niin hyvin, vaikka itse hallitsijan henkilökuvaa koskeva ”eleonoromania”⁶ saavutti huippunsa vasta 1800-luvun puolivälissä? Kyseinen lakikokoelma oli virallisesti voimassa koko saarella noin 400 vuotta, ja sitä pidetäänkin varhaisena perustuslakina. CdLA:aa on pidetty edelläkävijänä erityisesti suhteessa naisten oikeuksiin, ympäristöoikeuteen sekä oikeusvaltiokäsitteeseen.⁷ Huomionarvoista on lisäksi se, että lait on laadittu sardiksi – kansan kielellä. Valittu kieli oli myös tarkoituksella hyvin yksinkertaista Arborean alueen murretta, jotta tavallinen kansalainen voisi sitä ymmärtää.⁸

Sardinialaiset ovat olleet hyvin ylpeitä tästä edistyksellisenä pitämästään lakikokoelmasta sekä sen laatineesta soturiprinsessasta, Arborean tuomarihallitsija Eleonorasta. Saarta onkin sardinialaisessa narratiivissa pidetty syntyjään matriarkaalisena yhteiskuntana ja naisten asemaa näin verrattain parempana kuin Manner-Italiassa.⁹ Sardinialainen perhevarallisuusosoikeus rakentuikin pitkään kahden vaihtoehtoisen mallin varaan. Ensimmäinen, perinteinen sardinialainen malli on sardiksi nimeltään *assa sardisca* sekä toinen näistä malleista on nimeltään *assa pisanisca*, eli pisalainen tai mannermainen malli.

Sardinialainen malli perustui avioliiton jälkeen kerrytetyn omaisuuden yhteisyydelle eikä siihen kuulunut vaatimusta myötäjäisistä. Morsiamelle annettu tai hänen ennen avioliittoa hankkimansa varallisuus ei näin ollen tullut osaksi aviomiehen omaisuutta, vaan pysyi naisen omistuksessa.¹⁰ Niin kutsuttu pisalainen malli, *assa pisanisca*, sen sijaan perustui manneritalialaiselle ja yleiseurooppalaisellekin myötäjäisinstituutiolle, joka poissulki tyttären osuuden isänsä omaisuuteen.¹¹

Tämän mannermaisen mallin nimi *assa pisanisca* oli peruja Sardinian pisalaisvaikutuksesta, johon palataan tarkemmin luvussa 5.¹² Sardinialaista avioliittomallia on kuvattu saarelle alkuperäisenä, ja tässä tutkielmassa etsitäänkin vastausta tälle väitteelle alkuperäisyydestä.¹³

⁶ Bazzano 2015, s. 213.

⁷ Manno 1840 lb. II, s. 225, Lalli 2014, s. 14.

⁸ Manno 1840 lb. II, s. 232.

⁹ Esimerkiksi Bellienin kuvaus sardinialaisista naisista Bellieni 2012, s. 13–14.

¹⁰ Casula 2018, s. 244.

¹¹ Hughes 1978, s. 276.

¹² Galoppini 2017, s. 111.

¹³ Day 1985, s. 305.

1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman metodi

Tutkimuskysymyksinä ovat 1. Miten nämä kaksi perhevarallisuus oikeudellista mallia ilmeni CdLA:ssa 2. Miten sardinialainen ja manneritalialainen perhevarallisuusmalli erosi toisistaan ja 3. Miksi toinen malli tuli sardinialaisen rinnalle ja mistä sardinialainen perhevarallisuusmalli juonsi juurensa. Apukysymyksinä ensinnäkin ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaamisen vuoksi sekä CdLA:n arvon oikeuslähteenä selvittämiseksi tarkastellaan Sardinian historiaa ja eritoten aikakautta, jolloin CdLA laadittiin. Lisäksi sardinialaisen perinteisen avioliittomallin selvittämiseksi tutustutaan myös sardinialaiseen perhemalliin ja sitä koskevan tutkimuksen päälinjoihin.

Tutkielman metodina käytetään oikeushistoriallista metodologiaa. Oikeushistoriallisen tutkimuksen tarkoituksena on tutkia oikeusnormien muutosta ja näin oppia ymmärtämään nykyistä oikeutta.¹⁴ Oikeushistoriallisen metodin avulla tarkastellaan myös, mitkä tekijät ovat johtaneet oikeuden mahdolliseen muutokseen tai muuttumattomuuteen.¹⁵ Oikeushistoriallisen metodin lisäksi käytetään oikeusvertailevaa metodologiaa. Oikeusvertaileva metodi on valittu siksi, että se soveltuu mielestäni edellä mainittujen tutkimuskysymysten selvittämiseen erityisen hyvin Sardinian historiankin vuoksi.

Tosh määrittelee vertailevan historiantutkimuksen systemaattiseksi kahden tai useamman yhteiskunnan valittujen piirteiden vertailuksi.¹⁶ Vertailevassa tutkimuksessa tarkastellaan siis eri sosiaalisen ilmiöiden samankaltaisuuksia tai erilaisuuksia. Ensin on siis identifioitava valittu tutkittava ilmiö, ja vasta sitten voidaan siirtyä itse vertailevaan analyysiin.¹⁷ Vertaileva oikeustiede keskittyy alun perin vertailemaan keskenään kansallisia oikeusjärjestyksiä.

Uudemmassa tutkimuksessa on kuitenkin kyseenalaistettu käsitys siitä, että valtioiden oikeus olisi puhtaasti kansallista.¹⁸ Käsiteltävän yhteisön menneisyys ei ole koskaan täysin ainutlaatuinen kokemus, vaan kaikki kulttuurit ovat ajautuneet kosketuksiin ulkopuolisten vaikutusten kanssa.¹⁹ Pisalla ja Genovalla – kuten myös monella muulla vieraalla vallalla – oli

¹⁴ Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008, s. 21.

¹⁵ Kekkonen 2013, s. 7.

¹⁶ Tosh 2015, s. 137.

¹⁷ Jansen 2019, s. 292.

¹⁸ Gordley 2019, s. 760–762.

¹⁹ Tosh 2015, s. 137.

merkittävä vaikutus Sardiniaan tarkasteltavana ajanjaksona, sillä ne vuoroin taistelivat sen herruudesta, vuoroin hyödynsivät sen maantieteellistä sijaintia kaupan- ja sodankäynnissä.

Tutkimuskysymyksiin vastataan vertailemalla Sardinian kahta avioliittomuotoa *assa pisanisca* ja *assa sardisca* Genovan, Pisan ja Firenzen saman aikakauden perhevarallisuusosoikeudellisiin malleihin. Kohteet on valittu sen perusteella, kuinka merkittävä vaikutus niillä oli Sardiniaan. Kahden perhevarallisuusosoikeudellisen mallin systeemin vakiintuminen Sardiassa herättää kysymyksen, tarkoitettiinko ”pisalaisella” avioliitolla yleistä manneritalialaista avioliittomallia ja onko tällaista yleistä manneritalialaista avioliittomallia mahdollista tunnistaa. Mitkä ovat ne yhteiset tekijät, jos sellaisia on, jotka määrittävät tällaista manneritalialaista avioliittoa tarkasteltavana ajanjaksona. Tämän selvittäminen edellyttää ensin valittujen alueiden perhevarallisuusosoikeudellisten piirteiden identifioimista, niiden vertailua keskenään sekä tämän jälkeen niiden tarkastelua sardinialaisen *assa pisanisca*-avioliiton valossa.

Tarkastelun lähtökohtana ei myöskään ole oikeuden kehittyminen aina kohti parempaa, eikä näin ollen voida olettaa avioliittoinstituution kehittyneen ajassa tasa-arvoisemmaksi.²⁰ Naisen aseman avioliitossa ja muuten yhteiskunnassa ei siis oleteta automaattisesti vahvistuneen lineaarisesti, mitä lähemmäs nykypäivää tullaan.

CdLA oli voimassa Sardinian ylimpänä oikeuslähteenä noin 400 vuotta, mikä on tehnyt siitä moniulotteisen oikeuslähteen. Erityisen siitä tekee varsinkin se, että lait olivat voimassa siitä huolimatta, minkä vallan alla Sardinia kulloinkin oli.²¹ Tilanne on erityinen muihin nykyisen Italian alueen valtioihin verrattuna, joka puolestaan lisää oikeusvertailevan metodin soveltuvuutta. Lisäksi naisten väitetty verrattain korostunut asema sardinialaisessa yhteiskunnassa lisää avioliittoinstituution tarkastelun sopivuutta oikeusvertailevasta näkökulmasta.

Perhe on keskeinen rakennuspilari yhteiskunnan järjestäytymisessä. Avioliittoinstituutio on myös tärkeä naisten aseman määrittäjänä. Siksi perhevarallisuusosoikeutta koskevalla lainsäädännöllä on suora vaikutus sosiaalisiin suhteisiin ja käytännön elämään – ja täten naisiin. Avioliitto oli myös tarkasteltavana ajanjaksona olennainen askel kohti

²⁰ Kekkonen 2013, s. 14.

²¹ Wigmore et al. 1912, s. 173. *CdLA* tuli voimaan koko Sardinian saarella vuonna 1421 ja säilytti virallisen asemansa vuoteen 1827, jolloin se korvattiin Sardinian kuningaskunnan siviili- ja rikoslilla ”*Codice Felicianolla*”, *Codice delle Leggi civili e criminali del Regno di Sardegna*.

perheenisäystä, jota kulkutautien runtelemassa Euroopassa pidettiin ihmiskunnalle välttämättömänä. Tutkielmassa tarkastellaan myös sardinialaisessa perinteessä elävää myyttiä matriarkalisesta yhteiskunnasta.

1.3 Aiheen rajaus ja aiempi tutkimus

CdLA nousi yleiseen tietoisuuteen Sardiassa ja Italiassa yleisemmin 1800-luvulla. Merkittävimpinä pidetyt teokset niin Sardinian historiaa kuin itse lakikokoelmaakin koskien ovat tuolta Italian yhdistymisen aikakaudelta.²² Silloinkin huomio kohdistui lähinnä itse hallitsijaan, Eleonora d'Arboreaan, josta pyrittiin rakentamaan naispuolista symbolia yhdistymisliikkeelle. Se, että Sardiassa oli vakiintunut pitkäikäinen, oma tapaoikeuteen perustuva lakikokoelma sekä vakiintuneet instituutiot aiheutti myös huolta Manner-Italiassa jo valmiiksi maantieteellisesti irrallaan olevan Sardinian suhteen.²³ Tämän jälkeen kiinnostus lakikokoelmaa kohtaan on saarella säilynyt jokseenkin elinvoimaisena, mutta Manner-Italiassa on jäänyt pitkälti unholaan.

Vaikka CdLA mainitaan satunnaisesti kansainvälisessäkin kirjallisuudessa, on sitä koskeva vieraskielinen kirjallisuus hyvin vähäistä, kuten Sardiniaa koskeva kirjallisuus ylipäättään.²⁴ Suomessa kyseinen lakikokoelma ei tietääkseni ole koskaan ollut tutkimuksen kohteena ja myös Sardiniaa koskevaa kirjallisuutta on vähän. Sardinian avioliittoinstituutiota koskevaa tutkimusta on myös jonkin verran, joskin kansainväliset tutkimukset keskittyvät tässäkin tarkastelemaan lähinnä saaren väestön pitkäikäisyyttä.

Sardinian historiaa koskevassa kirjallisuudessa on puutteena sen yksipuolisuus, se kun käsittelee saaren historiaa lähinnä ulkopuolisten valtojen valloitusten kautta. Sardinian alkuperäisväestön historia ja sen vaiheet valloituskampainien ulkopuolella ovat jääneet tämän jalkoihin.

Tutkimuksen aihe ei siis ole erityisen ajankohtainen, mutta sen avulla voidaan tarkastella avioliittoinstituution ja erityisesti aviovarallisuusosoikeuden kehitystä nykyisen Italian

²² Esimerkiksi Giuseppe Mannon teos Sardinian historiasta *Storia di Sardegna* vuosilta 1825–1827, kuten myös tässäkin tutkielmassa hyödynnettävät Pasquale Tolan teokset 1800-luvun puolivälistä.

²³ Tämä teki Sardinian siirtymisestä Savoijin ruhtinashuoneen alle ja sen italialaistumisesta vaikeaa, tästä muun muassa Sanna 2021, s. 235.

²⁴ Hobart 2017, s. 1. Sardiniaa koskeva tutkimus on usein lähtenyt liikkeelle oletuksesta, että saari on eristäytyneisyytensä vuoksi omalaatuinen tutkimuskohde. Viime vuosina käsitys tästä eristäytyneisyydestä on kuitenkin muuttunut.

alueella.²⁵ Huomionarvoista on se, että sardinialainen perinteinen avioliittomuoto, joka siis säilyi voimassa saarella 1800-luvulle asti, muistutti enemmän Italian nykyistä järjestelmää kuin mannermainen versio. Hypoteesina voidaan esittää, että nykyinen avioliittoinstituutio ei todellisuudessa poikkeakaan merkittävästi tutkimuksen kohteena olevasta.

Vertailun kohteiksi on valittu Toscana ja Liguria, tarkemmin Genova, Firenze ja Pisa. Nämä Manner-Italian kaupunkivaltiot on valittu ensinnäkin sen perusteella, kuinka merkittävä vaikutus niillä oli Sardiniaan tarkasteltavana ajanjaksona. Ligurian ja Toscanan mahdit Pisa ja Genova taistelivat Sardiniasta vuosisatojen ajan, ja siksi näiden kaupunkivaltioiden vaikutus saaren kulttuuriin puoltaa niiden valintaa vertailun kohteiksi. Lisäksi tutkielmassa perinteistä sardinialaista avioliittomallia verrataan niin kutsuttuun avioliittoon *assa pisanisca*, jonka sardinkielinen nimi on oletettavasti peruja pisalaisten vaikutuksesta saarella.

Vertailukohteiden taloudellinen vauraus myös edesauttoi kirjoitetun lainsäädännön ja muun lähdemateriaalin säilymistä. CdLA:aa koskeva tutkimus on verrattain vähäistä, minkä vuoksi nämä tunnetummat valtiot on valittu vertailukohteeksi lähteiden helpomman saatavuuden vuoksi. Tutkielmassa tarkasteltava ajanjakso myöhäiskeskiaika ja laajasti käsitetty renessanssin aikakausi, eli noin 1300–1500-luvut.²⁶ Renessanssi historiallisena käsitteenä on monitulkintainen ja se vaihtelee alueittain.²⁷

1.4 Lähdemateriaali ja tutkielman rakenne

Primaarilähteistä itse lakitekstejä hyödynnetään niin pitkälle kuin mahdollista.²⁸ Pääroolissa on itse CdLA, josta ei ole säilynyt alkuperäistä käsikirjoitusta. Varhaisin säilynyt käsikirjoitus on 1400-luvulta ja sitä säilytetään Cagliariin yliopiston kirjastossa. Lisäksi CdLA:sta on olemassa kaksi painettua kopiota, inkunaabelia, joista toista säilytetään Torinon kuninkaallisessa kirjastossa sekä toista Cagliariassa.²⁹ Käsikirjoitus tunnetaan sen inventaarionumerolla 211.

Myös inkunaabelit ovat oletettavasi 1400-luvulta (mahdollisesti vuodelta 1480). Mainituissa versioissa ei myöskään ole merkintää niiden päiväyksestä. Seuraavat tunnetut painokset ovat vuosilta 1560 (Cagliari), 1567 (Madrid), 1607 (Napoli), 1617 (Sassari), 1628, 1708, 1725

²⁵ Ajankohtaisuudesta Tosh 2015, s. 39–42.

²⁶ Najemy 2005, s. 1–3.

²⁷ Italian renessanssista Molho 1969, s. 1–6.

²⁸ Tosh 2015, s.73.

²⁹ Casula 2018, s. 26.

(Cagliari), 1805 (Rooma) sekä hiljattain löydetty pariisilainen painos vuodelta 1826, jotka pohjautuvat pitkälti ensimmäiseen inkunaabeliin, *editio princeps*. Sekä käsikirjoituksessa että ensimmäisissä inkunaabeleissa on sama kielioppivirhe, josta voidaan päätellä niiden pohjautuvan samaan primaarilähteeseen.

Tässä tutkielmassa käytetään perustana Casulan vapaata käännöstä lakikokoelmasta, joka julkaistiin vuonna 1995. Käännös käsittää käsikirjoitus 211:n lisäksi inkunaabeleihin sisältyneen tuomarihallitsija Mariano IV:n (1347–1375) maaseutulakikokoelman *Codice ruralen*. Aikaisemmista käännöksistä ehkäpä merkittävimpiä ovat madridilainen versio vuodelta 1567, joka sisältää oikeustieteilijä Olivesin latinankieliset kommentit sekä Bestan vuonna 1905 julkaistu teos.³⁰

Mikään mainituista teoksista, erityisesti käännöksistä, ei ole säästynyt kritiikiltä. Siksi konsultoin myös inkunaabelia, joka on vapaasti saatavilla skannattuna versiona. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole tehdä oikeuslingvististä tutkimusta, joten kielen merkitykseen ei syvennytä enempää. Vieraskielisten lähteiden käännökset ovat kirjoittajan omia, ellei toisin mainita. Myös itse CdLA:n käsittely suomeksi tapahtuu täysin kirjoittajan oman käännöksen pohjalta, eikä kyseessä ole näin tyhjentävä saatikka tarkka suomennos.

Varhaisin kirjoitettu lakikokoelma Sardinian alueelta (CdLA:aa edeltävä) on Sassariin kaupunkilait, *Statuti di Sassari* vuodelta 1316. Kaupunkilakien alkuperäisiä pergamentteja säilytetään Sassariissa, ja tässä tutkielmassa käytetäänkin niiden Tolan painettua versiota vuodelta 1850. Pergamenteista toinen on kirjoitettu latinaksi ja toinen sardiksi.³¹ Pergamenttien lisäksi kokoelmasta on olemassa kolme myöhempää kopiota. Itse lakikokoelma on jaettu kolmeen osaan (*libri*), joista ensimmäinen koskee julkisoikeutta ja hallintoa, toinen siviilioikeutta ja kolmas rikosoikeutta.³²

Aikakaudelle ominaista on myös tapaoikeuden korostunut merkitys. Ainutlaatuinen primaarilähde Sardiniassa on luostareiden ja kirkkojen ylläpitämät rekisterit, *condaghe*, joista neljä on säilynyt alkuperäisessä muodossaan. Condaghet sisältävät muun muassa tietoja kirkon omistuksista, eritoten kiinteistökaupoista, sekä oikeuskäytäntöä (*kertu*).³³ Merkinnät

³⁰ Ks. Olives, Girolamo, *Commentaria et glosa in Cartam de Logu*. Alfonso Gomez e Pedro Cosin 1567.

³¹ Tola 1850, johdanto s. XII.

³² *Statuti di Sassari* 1316, Tola 1850, johdanto s. XII.

³³ Tola 1861, s. 149, Brown 1983, s. 248. *Condaghe di Santa Maria di Bonarcado (italiaksi)* säilytetään Cagliariin yliopistollisessa kirjastossa arkistonumerolla ms. 277. Kolme säilyneistä condagheista on alkuperäisiä, mutta neljäs, *Condaghe di San Michele di Salvennor*, on kastiliankielinen käännös.

rekisteriin teki yleensä apotti. Tämä tapa ylläpitää rekistereitä erosi manneritalialaisesta sekä myös aragonialaisesta, joiden omat hallinnolliset asiakirjamallit vähitellen syrjäyttivät condaghet saarella.³⁴ Muutenkin ajanjaksolta säilyneet, harvat, lähteet ovat suurimmaksi osaksi kirkon piirissä.³⁵ Aikalaislähteiden puute on myös omalta osaltaan vaikuttanut tutkimuksen määrään.³⁶

Eryteisesti sekundaarilähteitä koskevana ongelmana näyttäytyy totuuden ja mytologian sekoittuminen. Suuri osa CdLA:aa koskevasta kirjallisuudesta on, kuten todettu, peräisin 1800-luvulta, jolloin Sardiniassa pyrittiin rakentamaan omaa kansallisidentiteettiä historiantutkimuksen avulla.³⁷ Eryteisesti Eleonoran henkilömyyttiä käsittelevää kirjallisuutta on paljon, aina elämäkertoista runoihin asti. Tämän työn tarkoituksena ei suinkaan ole jatkaa myytin rakentamista historiallisen tarkkuuden kustannuksella. Tutkielmassa käytetyt lähteet ovat suurimmaksi osaksi italiankielisiä, suomenkielisiä lähteitä kun ei aiheesta juurikaan ole löytynyt.

Tutkielman ensimmäisessä pääluvussa, luvussa kaksi, käsitellään CdLA:aa lähteenä sekä tarkastellaan sen syntyä. Kontekstin vuoksi ja ymmärtääksemme sardinialaisten oikeudellisten instituutioiden mahdollista alkuperää esitellään myös tiivistelmä Sardinian historiasta sen suurimpine tapahtumineen. Luvussa kolme siirrytään itse avioliiton solmimisen käsittelyyn ja vastataan kysymykseen, miten avioliiton solmimisen edellytykset määräytyivät CdLA:ssa ja vastaavasti manneritalialaisessa oikeudessa. Kahden vaihtoehdoisen avioliittomallin vertailun vuoksi luvussa esitellään myös sardinialaisen perhemallin peruspiirteitä.

Tämän jälkeen neljännessä luvussa tarkastellaan omaisuudensiirtoja avioliitossa, keskittyen erityisesti myötäjäisinstituutioon sekä jäämistöoikeuteen. Perhe-elämä sekä sukulaisuussuhteet ovat kautta aikain linkittyneet tiiviisti yksityisten omaisuudensiirtoihin. Perhevarallisuusosoikeus on vuorovaikutuksessa perheen sosiaalisen statuksen kanssa ja kehittyä myös perheen harjoittaman elinkeinon vaatimusten mukaisesti.

Luvussa viisi vastataan kysymykseen, miksi Sardiniassa noudatettiin kahden eri avioliittomallin järjestelmää ja mikä johti tämän järjestelmän syntyyn. Tässä yhteydessä kuvataan myös sardinialaisen yhteiskunnan ja manneritalialaisen yhteiskunnan

³⁴ Brown 1983, s. 248.

³⁵ Hobart 2017, s. 30.

³⁶ Schena 2017, s. 51.

³⁷ Tästä lisää Tosh 2015, s. 2–3.

vuorovaikutusta ja etsitään vastausta sille, mitä alkuperää avioliitto *assa sardisca* ja avioliitto *assa pisanisca* oli. Jokaisen luvun jälkeen esitetään lyhyt yhteenveto omaa pohdintaa luvussa esitetystä. Eleonoran hahmo lainsäätäjänä ja naispuolisena kansallissankarina kulkee mukana läpi tutkielman.

2 *Carta de Logu d'Arborea* lähteenä ja sen synty

2.1 *Carta de Logu de Arborea*

Siirryn nyt tarkastelemaan hallitsija Eleonoran kokoamaa lakikokoelmaa ja tutkielman pääasiallista oikeuslähdetä, CdLA:aa. Jotta CdLA voitaisiin todella asettaa kontekstiinsa, tehdään seuraavassa myös tutkimusmatka Sardinian historian merkittävimpiin vaiheisiin. Tämä tehdään ensisijaisesti siksi, ettei voida olettaa lukijan tuntevan Sardinian historiaa, joka on monen eri oikeuskulttuurin ja ulkopuolisen vaikutuksen värittämää.

Historian tarkastelu on mielestäni olennaista oikeushistoriallisen tutkimusmetodin kannalta. Sardinian historian pääasiallisten vaiheiden tunteminen on tärkeää myös luvussa viisi käsiteltävän tutkimuskysymykseen vastaamisen kannalta, eli miksi Sardiniassa siirryttiin kahden avioliittomallin järjestelmään. Samoin tämän kahden mallin järjestelmän synnyn selvittäminen edellyttää tutustumista niihin oikeuskulttuureihin, jotka saattoivat vaikuttaa saaren omaan järjestelmään.

Lakikokoelman alkuperäisversio ei ole säilynyt meidän päiviimme asti emmekä voi siis varmuudella tietää, miten myöhemmät käsikirjoitukset ja kopiot eroavat alkuperäisestä lakitekstistä. CdLA koostuu 198 pykälästä pitäen sisällään siviilioikeutta, rikosoikeutta, prosessioikeutta sääteleviä osia sekä 28 pykälää edellisen tuomarihallitsijan Mariano IV:n maaseutulaeista, *Codice rurale*:sta.³⁸ Mariano IV oli aloittanut tapaoikeuden koostamisen kirjoitettuun muotoon jo ennen nousuaan Arborean valtaistuimelle. Hän oli perustanut yhdyskunnan Aragonian kuninkaan hänelle myöntämille maille, jonne hän halusi oikeusvarmuutta lisätäkseen kirjoitetun lakikokoelman. Suunnitelmat kuitenkin keskeytyivät Mariano IV:n noustua valtaan Arborean tuomarikunnan hallitsijana.³⁹

Mariano IV:n lakkautettua maaorjuuden Arborean tuomarikunnassa noin 1353 syntyi kuitenkin tarve kirjoitetulle lainsäädännölle, joka vastaisi uutta sosiaalista järjestystä. Maaorjat olivat olleet sidottuja viljeltävään maahan statuksestaan riippuen tiettyinä päivinä viikosta. Vapaammat olivat sidottuja vain kahtena päivänä viikossa, rajoitetummat neljänä päivänä viikossa ja niin edelleen. Sunnuntait olivat kuitenkin vapaat.

³⁸ Casula 2018, s. 26.

³⁹ Tähän lopputulokseen on tullut ainakin Del Vecchio 1872, s. 51 analysoituaan *CdLA:n* johdantoa.

Maaorjat olivat oikeuskelpoisia, joten heillä oli omistusoikeus ja he saattoivat myös solmia avioliittoja keskenään.⁴⁰ Tämän yhteiskuntaluokan vapauttamisen seurauksena alkoi elämä saarella järjestäytyä luonnollisesti uudelleen. Lopulta Marianon alkuperäiset suunnitelmat tapaoikeuden kokoamisesta kirjoitettuun muotoon toteutuivat kokoelmana maaseutulakeja, nimeltään *Codice rurale*. Lakeja säädettäessä vastakkain asettuivat saaren kahden pääasiallisen elinkeinon tarpeet: paimentolaisuuden ja maanviljelyn.

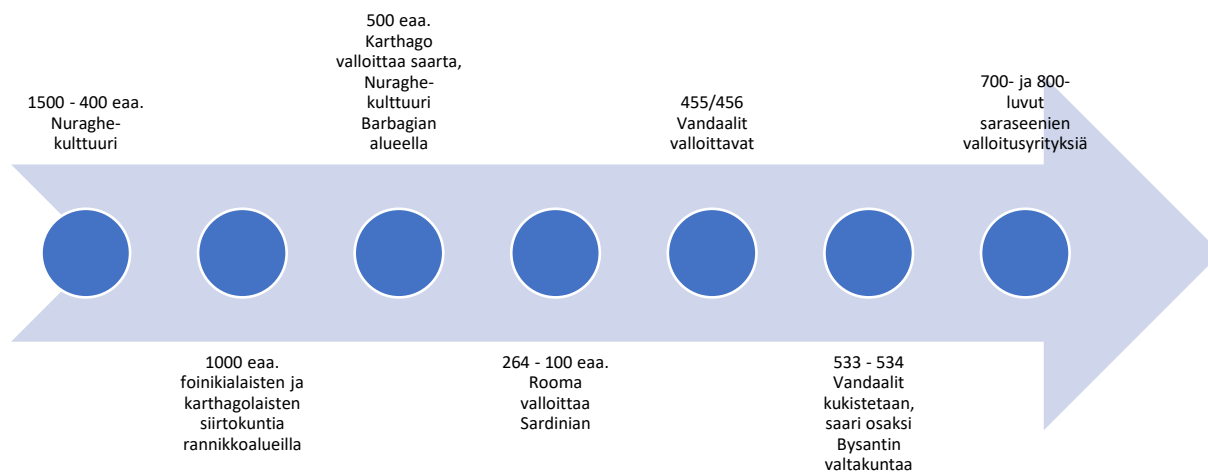
Mariano IV:n vaiheisiin palataan tarkemmin seuraavassa kappaleessa. Siitä, sisältyivätkö Mariano IV:n lait Eleonoran CdLA:aan on esitetty eriäviä mielipiteitä. On mahdollista, että Marianon lait liitettiin käsikirjoitukseen vasta myöhemmissä versioissa ilman Eleonoran aloitetta.⁴¹ Samoin CdLA:n voimaantulo koko Sardinian saarella 1420-luvulla on saattanut johtaa sen tekstin muokkaamiseen ja osittaiseen päivitykseen. Kuinka monet kädet ovat tekstiä aikojen saatossa työstäneet, emme voi tietää.

2.2 Sardinian historia ennen tuomarikuntia

Seuraavaksi tutkielmassa siirrytään käsittelemään Sardinian historiaa, ensiksi ajalta ennen tuomarikuntien syntyä ja sen jälkeen erityisesti Arborean tuomarikunnan vaiheita 1300-luvulla. Sardinian historia – tai ainakin sitä koskeva tutkimus – on tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston pohjalta näyttäytynyt pitkälti ulkopuolisten valloitusyritysten värittämänä ja Sardinian historian vaiheet kiinnitetäänkin juuri näihin valloitusyrityksiin. Seuraava aikajana sisältää tärkeimmät tapahtumat ennen tuomarikuntien aikakautta ja niiden ajankohdat. Ymmärtääksemme lakikokoelman laatimista juuri silloin kun se päätettiin säätää, on selvítettävä ensinnäkin, kuka saarta hallitsi ja miten hallinto oli järjestetty sekä mistä lainsäädäntövalta johdettiin.

⁴⁰ Casula 2018, s. 25.

⁴¹ Maninchedda 2011, s. 158.

Kuva 1 Aikajana Sardinian historian vaiheista ennen tuomarikuntia

Tunnetuin sardinialainen alkuperäiskulttuuri on niin kutsuttu Nuraghe-kulttuuri, joka saavutti huippunsa pronssikaudella.⁴² Aikajana kuvassa 1 aloittaakin Sardinian historian jaksotuksemme juuri Nuraghe-kulttuurista. Kyseisen kulttuurin symbolina ovat itse nuraghet, jotka ovat Sardinialle ainutlaatuisia tornimaisia suuria kivirakennelmia. Niiden käyttötarkoituksesta ei edelleenkään ole täyttä varmuutta, mutta niitä on voitu käyttää ainakin asumuksina sekä vaihteittain myös puolustuslinnoituksina.

Ensimmäiset tunnetut ulkopuoliset vaikutteet puolestaan saapuivat foinikialaisten kautta näiden perustettua siirtokuntia Sardinian rannikolle.⁴³ Tämän jälkeen Karthago onnistui pyrkimyksissään valloittaa saaren alueita, jolloin Nuraghe-kulttuuria harjoittavat alkuperäisasukkaat ajautuivat asuttamaan saaren vuoristoista sisämaata. Näin syntyi

⁴² Rowland 2001, s. 36.

⁴³ Sardinian ja foinikialaisten yhteys on jäljitettävissä 1000 eaa. kun taas itse siirtokuntien perustaminen alkoi noin 800 eaa. Rowland 2001, s. 57–59.

Barbagiana tunnettu alue, joka vaikean maantieteellisen sijaintinsa vuoksi on jäänyt pitkälti vieraiden valtojen välittömän vaikutuksen ulkopuolelle.⁴⁴

Tutkimuksessa usein korostetaan Barbagian alueen ”alkuperäisyyttä” ja sitä, kuinka se kuvastaa todellista sardinialaista kulttuuria. On kuitenkin mielestäni epätodennäköistä, että alue olisi kehittynyt jonkinlaisessa tyhjiössä täysin erillään saaren muista tapahtumista ja vaikutteista. Kuten jo nyt käy ilmi, on Sardinia erityisesti sen maantieteellisen sijainnin vuoksi ollut kosketuksissa lukuisten, mitä erilaisimpien kulttuurien kanssa. Jopa paleoliittistä kautta koskeva tutkimus on tuonut esiin mahdollisuuden, jonka mukaan saari olisi jo tuolloin tullut Manner-Italiasta saapuneiden kolonisoimaksi.⁴⁵

Seuraava merkittävä tapahtuma on Sardinian siirtyminen Karthagolta Roomalle puunilaisotien lomassa.⁴⁶ Länsi-Rooman valtakunnan hajottua Sardinia siirtyi vandaalien vaikutusvallan alle, jonka jälkeen Bysantti valloitti saaren suhteellisen nopeasti takaisin osaksi imperiumia.⁴⁷ Ennen vandaalien valloitusta Sardinia kuului siis Rooman valtakuntaan ja lukeutui Pohjois-Afrikan alueiden kanssa samaan provinssiin. Myös Bysantin aikana Sardinia kuului Afrikan preetorin hallinnoimaan provinssiin, jonka pääkaupunkina oli Karthago.⁴⁸ Samaan aikaan muidenkin ulkopuolisten valtojen mielenkiinto Sardiniaa kohtaan kasvoi, ja sen herruutta alkoivat tavoitella niin langobardit, Pisa, Genova, Kirkkovaltio kuin saraseenien islaminuskoiset kansatkin. Ensimmäiset islaminuskoisten kansojen valloitusyritykset on jäljitetty ainakin 700-luvulle.⁴⁹

Taistelu Sardinian herruudesta Pisan ja Genovan välillä alkoi kuitenkin täyden teolla Denian taifan arabihallitsija Mugahidin saarelta häätämisen jälkeen noin 1016, kun paavi oli pyytännyt kristittyjä valtoja apuun islaminuskoisten valloittajien karkottamiseksi.⁵⁰ Tämän seurauksena Sardinia siirtyi nähdäkseni vähitellen vuorovaikutukseen Manner-Italian ja Iberian niemimaan

⁴⁴ Mastino 2021, s. 99.

⁴⁵ Rowland 2001, s. 10.

⁴⁶ Rowland 2001, s. 89.

⁴⁷ Mastino 2021, s. 96.

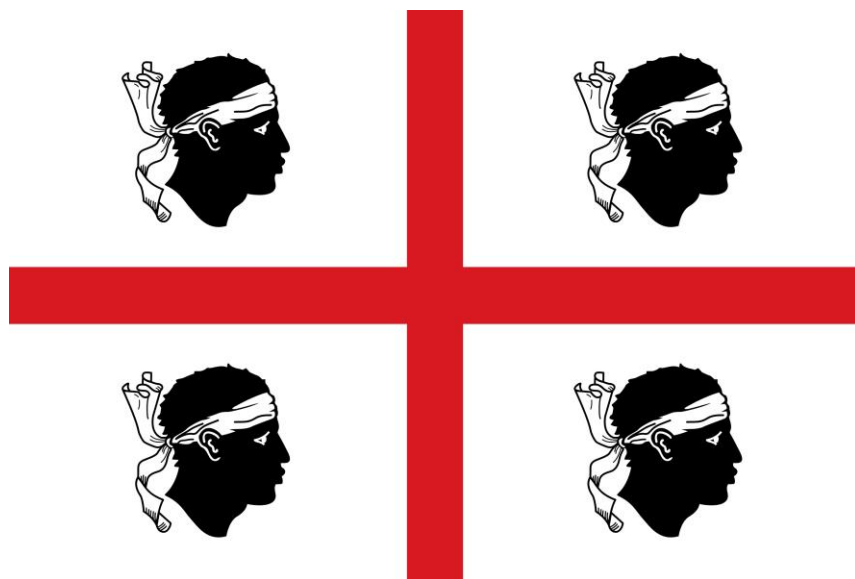
⁴⁸ Hobart 2017, s. 4. *Codex Justinianus* kirja 1 27 (2). On myös esitetty, että roomalaiskauden hallinnolliset alueet olisi jaettu *nuraghien* mukaisesti Rowland 2001, s. 39. Vandaalit olivat germaaninen heimo Koenigsberger 1987, s. 25–26.

⁴⁹ Tola 1861, s. 113–115, Zedda 2017, s. 127–129. Saraseeni oli keskiaikainen nimitys islaminuskoisille arabikansoille. Maurilla tarkoitettiin puolestaan islaminuskoista berberikansan jäsentä. Ensimmäiset Sardiniaan kohdistuneet valloitusyritykset olivat lähtöisin Pohjois-Afrikasta ja jälkimmäiset Iberian niemimaalta.

⁵⁰ Del Vecchio 1872, s. 9, Hobart 2017, s. 8. Denia sijaitsi Espanjan itärannikolla. Taifalla tarkoitetaan keskiaikaista Espanjassa ja Portugalissa sijainnutta pientä muslimivaltiota. Muslimikansojen valloitusyritykset jatkuivat 1050-luvulle asti, kunnes Mugahidin viimeisinkin epäonnistunut valloitusretki katkaisi ne kokonaan Tola 1861, s. 140–141.

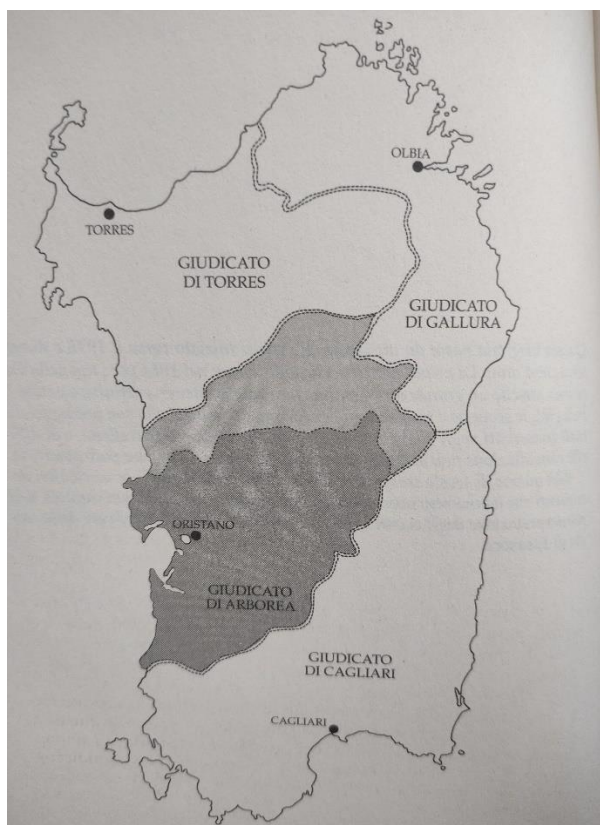
alueiden ja kulttuureiden kanssa. Tästä johtuen Sardinia siirtyi lopullisesti kristityn Euroopan piiriin katkaisten yhteydet islaminuskoiseen kulttuuriin.

Muslimikansojen valloitusyritysten kukistamisella ja sardinialaisten omalla onnistuneella vastarinnalla on keskeinen asema sardinialaisessa kulttuurissa ja perinteessä. Esimerkkinä tästä on alla kuvassa 2 näkyvä Sardinian virallinen lippu, jossa on kuvattuna neljä maurisotilaan päätä.

Kuva 2 Sardinian lippu. Angelus <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=20592414>.

2.3 Tuomarikunnat

Kuva 3 Tuomarikunnat, Pitzorno 2019, s. 4.

1000-luvulle saavuttaessa saari oli siis ajautunut kosketuksiin jo lukuisten eri oikeuskulttuureiden kanssa. Samanaikaisesti Bysantin hajottua syntyi Sardiassa ainakin tähänastisesta tutkimuksesta päätellen nähdäkseen eräänlainen hallinnollinen tyhjiö, sillä lukuisista pyrkimyksistä huolimatta yksikään ulkopuolinen valta ei onnistunut valloittamaan saarta itselleen, ainakaan kokonaan. Tätä tyhjiötä täyttääkseen Sardinia jakautui neljään autonomiseen institutionaaliseen ja poliittiseen alueeseen, joista jokaisella oli oma hallitsija, *giudice*, tuomari.⁵¹ Nämä neljä hallinnollista aluetta käyvät ilmi kuvasta 3. Tämä hallinnollinen rakenne seurasi suoraan bysanttilaista järjestelmää, mutta tuomarikuntien jakautuminen nimenomaan neljään autonomiseen alueeseen, jotka edelleen ovat saaren maantieteellisen jaon perustana, asettaa tutkijoille edelleen kysymyksiä.⁵²

⁵¹ Tutkimuksessa on erimielisyyttä siitä, voidaanko alueita verrata kuningaskuntiin ottaen huomioon vaihteleva alisteinen asema Genovaan ja Pinaan (ennen Aragonian investituuraa) Ortu 2017, s. 231. Yksimielisyyttä ei ole myöskään siitä, miten tuomarikuntien hallitsijaan pitäisi viitata. *Tuomari (judex)* oli erityisesti vieraiden valtojen, mm. Aragonian kruunun, keino olla tunnustamatta suvereenia hallitsijaa ja olla käyttämättä termiä *kuningas (rex)* Gallinari 2019, s. 349.

⁵² Rowland 2001, s. 150.

Nämä neljä aluetta, *giudicati*, ovat verrattavissa kuningaskuntiin ja käytänkin niistä suomeksi termiä tuomarikunta.⁵³ Alueet olivat nimeltään Gallura, Arborea, Cagliari sekä Torres ja ne harjoittivat ylintä valtaa saarella.⁵⁴ Tuomarikuntien varhaisista vuosista ei juurikaan ole lähteitä saatavilla, mutta yhden hallitsijan valtakausi näyttäisi olleen elinikäinen ja seuraaja valittiin kirkon sääntelemillä vaaleilla, josta siirryttiin vähitellen vaalien ja kruunun periytymisen yhdistelmään.⁵⁵ Tuomarikuntien hallitsijat olivat kaikki merkittävien sardinialaisten sukujen jäseniä ja alun perin sukua keskenään. Tästä huolimatta heidän välillään käytiin armotonta kilpaa saaren herruudesta.⁵⁶

Ennen 1300-lukua kaikki neljä tuomarikuntaa olivat liittoutuneet vuoroin Pisan, vuoroin Genovan kanssa.⁵⁷ Tuomarihallitsijoiden legitimiteetti johdettiin suoraan jumalalta.⁵⁸ Näistä neljästä tuomarikunnasta vain Arborea säilytti tietynasteisen itsenäisyytensä 1300-luvulle saavuttaessa, jolloin taistelu saaren herruudesta yltyi äärimmilleen. 1300-luku, jolloin CdLA säädettiin, oli siis konfliktintäyteinen vuosisata, merkittävimpana jatkuvana konfliktina Aragonian kruunun ja Arborean tuomarikunnan välinen valtataistelu.⁵⁹

2.4 Arborean tuomarikunta ja *Carta de Logun* synty

Arborean tuomarikunnan pääkaupunkina oli Oristano, joka kuvataan rikkaana, kukoistavana kaupunkina, jota suojelivat vahvat muurit ja tornit.⁶⁰ Vuonna 1297, Aragonian kruunun luovuttua Sisilian valloituksesta, paavi Bonifatius VIII (1294–1303) luovutti vastapalveluksena koko Sardinian yhdessä Korsikan kanssa Aragonian kruunulle luoden

⁵³ On epäselvää, milloin jako tarkalleen ottaen tapahtui. Termiä tuomari (tai *judex*) käytettiin ainakin jo 800-luvulla, sillä paavi Gregorius nimittää alueen kuvernööriä termillä *judex* Rowland 2001, s. 149. Joka tapauksessa jako ajoittuu 1000-luvun loppupuoliskolle, sillä tuomarikunnat mainitaan paavi Gregorius VII:n (1073–1085) kirjeessä vuonna 1073 Ortu 2017, s. 229, Zedda 2017, s. 134–135. Nimitykset viestivät myös vallan ja oikeuden välisestä tiukasta yhteydestä Bresc 2017, s. 147.

⁵⁴ Tola 1861, s. 170.

⁵⁵ Del Vecchio 1872, s. 12–13.

⁵⁶ Ortu 2017, s. 230–234.

⁵⁷ Tästä lisää muun muassa Manno 1840 II, s. 4–7. Cagliariin tuomarikunta oli vuoteen 1258 liittoutunut Genovan kanssa kunnes tuli pisalaisten valloittamaksi. Torresin tuomarikunta oli myös pitkään Genovan liittolainen, kunnes se vuonna 1259 jaettiin genovalaisen Doria-suvun sekä Arborean hallitsijasuvun kesken. Doria-suku oli perustanut Algheron. Pisalaiset valloittivat Galluran 1288 ja häätivät sen viimeisen tuomarihallitsijan. Näin kaikki tuomarikunnat Sassariä ja Arboreaa lukuunottamatta menettivät ”itsenäisyytensä” ennen 1300-lukua Casula 2004, s. 29–30.

⁵⁸ Ortu 2017, s. 232.

⁵⁹ Aragonian kruunu oli eri valtioiden muodostama konfедераatio, jota johti Aragonian kuningas. Casula 2004, s. 33.

⁶⁰ Pitzorno 2019, s. 6.

Sardinian ja Korsikan kuningaskunnan ja muodostaen näistä Aragonian läänin bullassa *Super reges et regna*.⁶¹

Kirkkovaltion mukaan paavi oli Sardinian ylin hallitsija, johtaen legitimaation suoraan Rooman valtakunnasta sekä Sardinian tuomarikuntien vannomasta uskollisuudesta läntiselle kirkolle Suuressa skismassa.⁶² Pisan ja Genovan vaikutusvalta saarella säilyi kuitenkin vahvana, eivätkä aragonialaiset uskaltaneet saarelle valloittamaan sitä *de facto*.⁶³ Yhteys Arborean ja Aragonian välillä on jäljitettävissä ainakin jo 1100-luvulle, jolloin Arborean tuomarihallitsija avioitui Aragonian kuninkaan serkun kanssa. Valtojen välinen yhteys on mielestäni huomattava, sillä se muodostui monimutkaisista sukulaisuussuhteista avioliittojen kautta.

Vahvistaakseen asemaansa Sardinian hallitsijoina Aragonian kruunu uskaltautui lopulta saarelle pyrkimyksensä tosiasiallisesti valloittamaan Sardinia.⁶⁴ Taistelut osoittautuivat Aragonialle taloudellisesti vaikeiksi ja tappiollisiksi. Investituura ja Aragonian valloitusyritykset käynnistivät ajanjakson, joka on keskeinen sardinialaisen identiteetin rakentajana. Arborean tuomarikunnan tähänastiset hallitsijat eivät olleet varsinaisesti tunnustaneet vasalliasemaansa suhteessa Aragonian kruunuun, mutta eivät myöskään sitä näkyvästi vastustaneet. Mariano IV:n noustua valtaan asetelma kuitenkin muuttui, sillä hän otti tavoitteekseen Arborean tuomarikunnan suvereniteetin puolustamisen suhteessa Aragonian kruunuun. Tämän lisäksi Mariano IV tavoitteli koko saaren herruutta, perusteenaan sardinialaisten autonomian turvaaminen.⁶⁵

Marianon Arborean itsenäisyyttä ajava politiikka käynnistyi viimeistään vuonna 1352, jolloin Aragonian kuningas Pietari IV (Julma) (1336–1387) antoi Galluran alueen lääniksi Marianon

⁶¹ Manno 1840 II, s. 126, Manconi 2006, s. 45. Kirkko hyötyi tästä taloudellisesti, sillä Aragonian oli suoritettava sille feodaalimaksu vuosittain Schena 2012, s. 51.

⁶² Tola 1861, s. 287, Rowland 2001, s. 154.

⁶³ Aragonian kruunun oli varmistuttava valloituksen kansainvälisestä hyväksyttävyydestä sekä säilyttää välit saarella eläviin manneritalalaisiin sukuihin Murgia 2009, s. 172.

⁶⁴ Gallinari 2019, s. 349–350.

⁶⁵ Gallinari 2019, s. 353–354. Vuosina 1347–1350 genovalaisten vastarinta Aragonian kruunun valloitusaikeita (kiistan kohteena erityisesti Sassin kaupunki, jonka legitiimeinä hallitsijoina genovalaiset itsensä näkivät. Tästä merkkienä lukuisat Sassin kapinat) kohtaan kärjistyi aseellisiin yhteydenottoihin Doria-suvun johtamana. Taistelut osoittautuivat Aragonian kruunulle tappiollisiksi, mutta aragonialaisten lähteiden mukaan Mariano IV oli vielä tuolloin esiintynyt Aragonian kruunun liittolaisena, Zurita 1567, lb. VIII, cp. xvi ap. 5 – 225, Zurita 1567, lb. VIII, cp. xxviii ap. 10 – 90, Zurita 1567, lb. VIII cp. xxxiv ap. 45 – 60, Zurita 1567 lb. VIII cp. L ap. 40 – 65.

veljelle, Giovannille, joka suhtautui tunnetusti myönteisesti katalaanihallitsijoihin.⁶⁶ Vuonna 1353 Mariano käynnistikin sodan Aragonian kruunua vastaan.⁶⁷ Taustalla oli taistelu merkittävästä kaupungista, Algherosta sekä Mariano IV:n oma kunnianhimoinen suunnitelma karkottaa Aragonian kruunu saarelta.⁶⁸

Kapinallisena pidetyn tuomarihallitsijan kukistamisessa epäonnistunut Aragonian kuningas Pietari IV solmi väliaikaisen rauhan Mariano IV:n kanssa. Mariano luovutti Algheron kaupungin kruunulle, saaden Galluran läänin ja vapauttaen kaupankäyntiä poistaen aragonialaisten yksinoikeudet vuonna 1354. Vuonna 1355 Cagliariin kutsuttiin koolle parlamentti, *general curias*, jonne kaikkien asutettujen keskusten tuli lähettää edustaja. Kokouksen tavoitteena oli tunnustaa Pietari IV:n asema Sardinian kuninkaana ja pistää erityisesti Mariano IV aisoihin myöntäen Sardinialle autonomisen lainsäädäntövallan. Aragonian kruunu ei siis puuttunut valloituksen yhteydessä saaren lainsäädäntöön. Tätä kokoontumista pidetään Sardinian parlamentin syntyä.⁶⁹

Mariano ei kuitenkaan ennustettavasti suostunut sopimukseen, vaan jatkoi sodankäyntiä Aragoniaa vastaan kuolemaansa asti.⁷⁰ Mariano IV:n seuraaja Ugone III (1375–1383) oli jatkanut isänsä Aragoniaa vastustavaa linjaa, mutta ei ehtinyt kuitenkaan saavuttaa paljoa, sillä hänet surmattiin yhdessä tyttärensä kanssa vuonna 1383.⁷¹ Ugone III:n nuorempi sisar Eleonora nousi valtaan vuonna 1383 silloin vielä alaikäisen poikansa Federicon kautta, sillä Ugonella ei ollut miespuolista perijää. Eleonora vaati poikansa aseman tunnustamista

⁶⁶ Ortu 2017, s. 248. Mariano piti tätä elettä petollisena, sillä Giovanni tunnusti näin asemansa Aragonian alamaisena ja Mariano vangitutti veljensä. Giovannin vaimo, katalonialainen Sibilla, anoi Aragonian Pietari IV:tä puuttumaan veljesten väliseen vihanpitoon ja vapauttamaan Giovanni Zurita 1567, lb. VIII cp. L ap. 40–65, Manno 1840 lb. II, s. 174–175.

⁶⁷ Gallinari 2019, s. 348. Aragonialaiset lähteet puhuvat kapinasta, sardinialaiset sodasta. Tästä muun muassa Meloni 1999, s. 632.

⁶⁸ Vuonna 1350 kiista Algheron kuulumisesta Doria-suvulle ja tätä kautta Genovan *dogen* valtaan vai Aragonian kruunulle Zurita 1567, lb. VIII cp. xxxviii ap. 10–70. Genovan dogen jatkuva tuki Aragonian kruunun mielestä kapinalliselle Doria-suvulle Sardiniaassa oli taustasyynä Genovan ja Aragonian väliselle sodalle, joka käynnistyi vuonna 1351. Aragonian joukot saapuivat itse kuninkaan johtamina Sardiniaan kesällä 1353 aikeinaan valloittaa Alghero genovalaisilta aseellisesti, siinä myös onnistuen Zurita 1567, lb. VIII cp. LII ap. 125–220, Manno 1840 lb. II, s. 176.

⁶⁹ Marongiu 1968, s. 131.

⁷⁰ Ortu 2017, s. 248.

⁷¹ On arveltu, että kansalaiset kyllästyivät Ugone III:n julmuuteen ja tyrannimaiseen hallintoon, jonka seurauksena he alkoivat ajaa manneritalialaisen tasavaltaisen kaupunkivaltion perustamista. On myös esitetty, että surman taustalla olisi ollut aragonialaisten salajouko Pützulu 1965, s. 334. Ugone oli liittoutunut Anjoun herttuan kanssa ja onnistunut saartamaan aragonialaisten hallussa olleen Cagliariin Pützulu 1965, s. 347. Ensimmäinen väite on esitetty aragonialaisessa kirjallisuudessa, kun taas jälkimmäinen sardinialaisessa.

tuomarikunnan sisäisesti Aragonian hallitsijasta välittämättä, ja julistautui itse uudeksi tuomarihallitsijaksi.⁷² Vallan periytymiseen palataan vielä luvussa 5.

Eleonora käynnisti kaudellaan kaksi sotaa Aragoniaa vastaan onnistuen valloittamaan suuren osan saarta. Asemansa legitimaation Eleonora haki, kuten isänsä Mariano IV, suoraan jumalalta.⁷³ Taistelujen tuoksinassa myös hänen aviomiehensä Brancaleone joutui aragonialaisten vangiksi. Vapauttaakseen miehensä Eleonora allekirjoitti rauhansopimuksen Aragonian kanssa vuonna 1388, tunnustaen vasalliasemansa suhteessa Aragonian kruunuun.⁷⁴

Brancaleonen vapauttamisen jälkeen 1390 Eleonora kuitenkin rikkoi kyseisen rauhansopimuksen ja aloitti uuden sodan.⁷⁵ Sodan oikeutuksena Arborean hallitsijat näkivät sen, että Eleonora oli Arborean, suvereenin valtion, legitiimi kruununperijä. Lisäksi Eleonoran ja Brancaleonen pyrkimyksenä oli valloittaa takaisin ne alueet, jotka Aragonia oli heiltä, legitiimeiltä hallitsijoilta, vienyt. Aragonian kruunu sen sijaan perusti asemansa vuoden 1297 investituuraan sekä tietysti vuoden 1388 rauhansopimukseen, joka palautti aiemmissa taisteluissa Arborealle menetetyt alueet takaisin kruunulle.⁷⁶

Seuraava suuri askel Eleonoran hallitsijakaudella oli lakikokoelma CdLA:n päivittäminen pääsiäissunnuntaina 1392.⁷⁷ Sodankäyntiin liittyvät asiat oli siirretty pääosin Brancaleonelle, jolloin Eleonora saattoi keskittyä hallinnollisiin tehtäviinsä kuten juurikin lainsäädännön kodifointiin.⁷⁸ Eleonora itse kuoli vuonna 1404, jonka jälkeen Brancaleone syrjäytettiin 1408 ja myös Arborea tuli valloitetuksi.⁷⁹ Sardiiniassa riehui tuolloin ruttoepidemia, johon Eleonoran arvellaan menehtyneen.⁸⁰

⁷² Ortu 2017, s. 249.

⁷³ Ibid. CdLA:an esipuheessa lausutaan: ”sa illustrissima signora donna Elionora peri sa gracia de Deus juyghissa de Arbaree”

⁷⁴ Rauhanneuvottelut olivat jatkuneet vuodesta 1386. Sopimus laadittiin 24 tammikuuta 1388 Tola 1861, s. 817–861. Alkuperäistä sopimusta säilytetään Barcelonassa ACA:

<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/show/12775871?nm>. Virallista kopiota, jonka on todentanut kuninkaan arkistonhoitaja vuonna 1495 säilytetään Cagliariarinnallisarkistossa. Kyseessä on yli yhdeksän metriä pitkä pergamenttirulla tunnuksella vol. F fol. 43.

⁷⁵ Ortu 2017, s. 249.

⁷⁶ Gallinari 2003, s. 869–871.

⁷⁷ Päivämäärästä ei tietenkään ole täyttä varmuutta, sillä alkuperäinen lakikokoelma ei ole säilynyt. Lähteistä on kuitenkin päätelty, että julkistaminen tapahtui oletettavasti juurikin pääsiäissunnuntaina.

⁷⁸ Manno lb. II 1840, s. 125.

⁷⁹ Del Vecchio 1872, s. 24, Ortu 2017, s. 250.

⁸⁰ Galoppini 2021, s. 184.

2.5 Tuomarikuntien loistosta osaksi Aragonian kruunua

Arborean tuomarikunta kaatui lopullisesti kesäkuussa 1409 Sanlurin taistelussa.⁸¹ Näin Aragonian varmistettua Sardinian valloituksensa 1420-luvulla tuomarikuntien aika oli ohi, koko saari siirtyi Aragonian kruunun vallan alle johtaen feodaalijärjestelmän täydelliseen vakiintumiseen alueella.⁸² Arborean tuomarikunta muuttui Oristanon markiisikunnaksi. Arborean vanhat instituutiot jäivät kuitenkin osittain voimaan vielä vuoteen 1478, jolloin Macomerin taistelun seurauksena, jossa markiisikuntakin kaatui, viimeisetkin autonomian rippeet hävitettiin ja markiisikunta sulautettiin Aragonian kruunuun.⁸³

Saaren hallinto järjestettiin uudelleen katalonialaisen mallin mukaisesti ja saaresta tuli *de facto* espanjalainen. Suurimmille asutusalueille myönnettiin privilegia. Suuria muutoksia tapahtui myös demografian saralla. Sodat ja erityisesti ruttoepidemiat olivat johtaneet saaren väestön rajuun laskuun. Tämän lisäksi Aragoniaa vastustaneet häädettiin tärkeinä pidetyistä kaupungeista ja tilalle muutti katalaaneja, aragonialaisia, valencialaisia sekä mallorcalaisia, johtaen siihen, että sardinialaiset vaipuivat poliittiseen vähemmistöön.⁸⁴

Aragonian kruunun käytännön mukaisesti sen alaisuuteen kuuluviin sovellettiin jokaisen alueen omaa oikeutta, joten Sardinia säilytti jonkinasteisen autonomian.⁸⁵ Tämä seurasi yleiseurooppalaista käytäntöä keskiajan konglomeraattivaltioissa. Jos kyseessä oli siis sardinialainen henkilö, sovellettiin tähän sardinialaista oikeutta. Tämä sardinialainen oikeus koostui niin kirjoitetusta lainsäädännöstä, jota tulemme tarkastelemaan vielä yksityiskohtaisemmin, kuin myös tapaoikeudesta *consuetut de la nació sardescha*.

Oristanon paikan Sardinian merkittävimpänä kaupunkina vei vähitellen Cagliari, joka on edelleen alueen pääkaupunki. Espanjan valtakausi Sardiassa kesti vuoteen 1714.⁸⁶ CdLA astui voimaan koko saarella vuonna 1421 parlamentin kokoontumisen yhteydessä ja säilytti

⁸¹ Gallinari 1999, s. 316.

⁸² Gallinari 2019, s. 357. Viimeinen tuomarihallsija, Narbonnen Guillaume II, myi viimeisetkin maaomistuksena Arborean tuomarikunnan alueella vuonna 1420 Gallinari 1999, s. 316.

⁸³ Galoppini 2017, s. 108.

⁸⁴ Schena 2012, s. 56–58, Gallinari 2019, s. 359.

⁸⁵ Brigaglia 2021, s. 8.

⁸⁶ Hobart 2017, s. 4. Aragonian ja Kastilian kruunut yhdistyivät 1479 kuningatar Isabellan ja kuningas Ferdinand Katolilaisen avioliiton seurauksena 1469. Vuonna 1708 Sardinia siirtyi itävaltalaisille Espanjan perimyssodan vuoksi ja vuonna 1718 Sardinia siirtyi Savoijin ruhtinashuoneelle Passarowitzin rauhassa Casula 2004, s. 40, Mattone 2021, s. 212. Sardinialaisen narratiivin mukaan kyseessä oli kolonialistinen valloitus, Savoijin ruhtinashuone hyötyi Sardiasta raaka-aineiden tuottajana (kankaat, hopea, kulta, vilja, suola). Sardinialaisen nationalismin synty yhdistetäänkin usein vuosien 1793–1796 vallankumousyrityksiin Sanna 2021, s. 248–253.

tämän asemansa aina vuoteen 1827, jolloin se korvattiin jo mainitulla *Codice feliciana*.⁸⁷ Yleisesti hyväksytty näkemys seuraavista vuosisadoista on, että tänä aikana saari menetti strategista merkitystään Välimerellä, tukahduttaen sen oman kaupankäynnin ja johtaen vaikeaan taloudelliseen kriisiin.⁸⁸ Uudempi tutkimus on kuitenkin pyrkinyt irrottautumaan sardinialaisen nationalismin värittämästä lähestymistavasta, jossa saaren ”itsenäistä” loistokautta, tuomarikuntien ajanjaksoa, pyritään korostamaan.

Sardiniaa koskevan tutkimuksen ollessa vähäistä ja lähinnä sardinialaisissa yliopistoissa tapahtuvaa on mielestäni luonnollista, että tutkimus pyrkii näyttämään sardinialaisen historian mahdollisimman positiivisessa valossa ja palvelen saaren autonomista asemaa.

Todellisuudessa 1400-luvulta alkaen Sardinia, erityisesti sen uusi pääkaupunki Cagliari, oli keskeisen sijaintinsa vuoksi tärkeä Välimeren kaupankäynnille ja myös sodankäynnille.⁸⁹ Vuosisataa leimasi pitkä rauhan jakso. Sardinialaisilla oli kuitenkin oma lakikokoelmansa, historiallinen pääkaupunki Oristano sekä myytti viimeisestä, sardinialaisesta hallitsijasta.

2.6 *Carta de Logu d’Arborea* lakikokoelmana

2.6.1 Kodifikaatiot Manner-Italiassa ja Sardiniassa

Tarkasteltavalle ajanjaksolle ominaista oli kirjoitetun lainsäädännön määrän nopea kasvu, erityisesti kaupunkivaltioissa 1200-luvulta lähtien.⁹⁰ Länsi-Rooman romahdettua Manner-Italian alueelle saapuneet germaaniset kansat toivat mukanaan oman oikeusjärjestelmänsä. Bysantissa roomalainen oikeus jäi voimaan Justinianuksen Corpus Iuris Civiliksen muodossa. Ennen oikeuden kokoamista kirjoitettuun muotoon vallitsi keskiajan Manner-Italiassa kaksi pääasiallista oikeuslähdetä: tapaoikeus, joka oli sekoitus roomalaista ja germaanista oikeutta sekä *ius commune*, uudelleenlöydetty antiikin roomalainen oikeus Justinianuksen Corpus Iuris Civiliksen muodossa yhdessä kirkon kanonisen oikeuden kanssa.⁹¹ 600-luvulta alkaen germaanista tapaoikeutta oli alettu koota kirjoitettuun muotoon, kuten langobardien, frankkien sekä muiden kansojen lainsäädännöt osoittavat.⁹²

⁸⁷ Marongiu 1968, s. 133, Ortu 2017, s. 240. Ensimmäinen parlamentti kokoontui vuonna 1355 Cagliariassa.

⁸⁸ Mattone 2021, s. 199.

⁸⁹ Schena 2012, s. 62–63.

⁹⁰ Ascheri 2008, s. 10.

⁹¹ Mousourakis 2012, s. 82–83.

⁹² Fitzgerald 2017, s. 1.

Kaupunkivaltioissa oikeus johdettiin ensisijaisesti omista paikallisista laeista ja asetuksista, jonka jälkeen katse suunnattiin *ius communeen*.⁹³ Oikeustieteen harjoittaminen etenkin Bolognan yliopistossa johti roomalaisen oikeuden uudelleenlöytymiseen sydänkeskijällä, joka puolestaan näkyi myös kaupunkivaltioiden kaupunkilaeissa.⁹⁴ Yliopistoissa harjoitetulla oikeustieteellä oli yleisesti ottaen suuri vaikutus lainsäädäntöön.⁹⁵ Lisäksi notaareilla oli merkittävä rooli oikeustieteen kehityksessä ja sen käytännön harjoittamisessa.⁹⁶ Yksityisoikeus jäi vielä pitkälti tapaoikeuden varaan, joka oli saanut vaikutteita niin germaanisesta kuin kanonisestakin oikeudesta.

Tutkimusmatkamme Sardinian historiaa osoitti, ettei saari suinkaan jäänyt Välimeren alueen tapahtumien ulkopuolelle vaan oli jo varhain tekemisissä lukuisten eri ulkopuolisten kansojen kanssa. Kyseenalaistan siis väitteen siitä, että Sardinia olisi kautta historian ollut suhteellisen eristyksissä muusta Välimeren alueesta. Onkin mielestäni todennäköistä, että alkuperäisväestön lainsäädäntö ja oikeus sai valtavasti vaikutteita eri oikeuskulttuureista. Roomalaisen oikeuden vaikutus on luonnollisesti otettava huomioon, sillä Sardinia kuului Rooman valtakuntaan. Vandaalien oikeudesta jäi tuskin merkittäviä jäännöksiä, sillä Bysantin valloitettua Sardinia takaisin itselleen vandaalien lainsäädäntö pyrittiin pyyhkimään pois tuoden Justinianuksen lainsäädäntö tilalle järein ottein.⁹⁷

Bysantin oikeudella oli siis mitä todennäköisimmin suuri vaikutus Sardinian tapaoikeuteen ja myöhempään lainsäädäntöön.⁹⁸ Asiakirja vuodelta 1186 Torresin tuomarihallitsija Barisone II:n ja Genovan konsulin välillä osoittaa, että Sardiniassa vedottiin kuitenkin roomalaisen oikeuden yleisiin periaatteisiin.⁹⁹ Varhaisin kirjoitettu sardinialainen lakikokoelma on Sassariin kaupunkilait vuodelta 1316, *Statuti sassaresi*, jota seurasivat Mariano IV:n jo mainitut maaseutulait.

Sassarin kaupungin lakikokoelma syntyi kaupungin ollessa liittoutunut Genovan kanssa, ja ne ovatkin sekoitus saaren tapaoikeutta ja manneritalialaisia vaikutteita, jotka saapuivat

⁹³ Kirshner 2005, s. 84–85.

⁹⁴ Ascheri 2013, s. 107–109.

⁹⁵ Ascheri 2013, s. 9.

⁹⁶ Haskins 1955, s. 24.

⁹⁷ Del Vecchio 1872, s. 26.

⁹⁸ Ascheri 2013, s. 315.

⁹⁹ “bona fide secundum leges romanas” Diploma CXIX 24.11.1186 teoksessa Tola 1861, s. 258.

kaupunkiin pisalaisten ja genovalaisten kautta.¹⁰⁰ Kirjoitetussa lakikokoelmassa ei siis sinänsä ollut mitään uutta myöskään Sardiassa, mutta aikaisemmista lakikokoelmista poiketen CdLA oli tarkoitettu astumaan voimaan huomattavasti laajemmalla alueella kuin esimerkiksi kaupungin muurien sisäpuolella.¹⁰¹

Sassarin kaupunkilait koostuivat kolmesta osasta, joista puhutaan kirjoissa. Ensimmäinen osa sisältää 160 pykälää ja se käsittelee pääasiassa hallintoa sekä oikeuslaitoksen toimintaa, toinen siviilioikeutta ja kolmas rikosoikeutta.¹⁰² Rikosoikeuden osalta Sassarin kaupunkilaeissa kuolemanrangaistus seurasi vain kaikista vakavimpina pidetyistä rikoksista. Sassarin kaupunkilait olivat puolestaan voimakkaasti manneritalialaisen oikeuskulttuurin muokkaamia, sillä ne syntyivät saaren ollessa tiiviisti manneritalialaisten kaupunkivaltioiden vaikutuspiirin alla.

CdLA:n säätämispöytäkirjoista ei ole varmaa tietoa, sillä mitään kirjoitettuja lähteitä ei ilmeisesti ole saatavilla. Tuomarikunnat pyrkivät lähtökohtaisesti pitämään hallinnon erillään kirkosta, mutta on kuitenkin selvää, että piispoilla oli paljon vaikutusvaltaa. Oristanossa fransiskaanimunkeilla oli erityisen vahva asema ja Eleonora kuvattiinkin ”hurskaana kristittyinä”- ainakin myöhemmässä kirjallisuudessa.¹⁰³ CdLA koostuu siis niin siviilioikeudellisista kuin rikosoikeudellisistakin määräyksistä. Lisäksi kokoelmassa on erinäisiä prosessioikeudellisia säännöksiä. Seuraavaksi käsitellään tuomarikunnan hallintoa CdLA:n mukaan.

2.6.2 Instituutiot CdLA:ssa

Oikeusjärjestelmä oli ensinnäkin, luonnollisesti, jaettu tuomarikuntien mukaan. Ylin valta – niin juridinen kuin sotilaallinenkin – oli tuomarihallsijalla. Instanssien järjestystä on vaikea määrittää, mutta CdLA:sta voimme päätellä, että näitä oli vähintään kolme.¹⁰⁴ Termillä *corona* viitataan tässä yhteydessä tuomioistuimeen, mutta sitä käytettiin kuvaamaan myös poliittista elintä, joka kokoontui määrättyinä juhlapäivinä käsittelemään tuomarikunnan

¹⁰⁰ Sassari sijaitsee Sardinian pohjoisosassa ja se perustettiin keskiaikaisen italialaisen kaupunkivaltion Pisan mallin mukaan Rovina 2017, s. 337–338. Mariano onnistui kaappaamaan kiistellyn Sassarin itselleen 1369 liittäen sen näin osaksi Arborean tuomarikuntaa Manno 1840 lb. II, s. 181, Bellieni 2012, s. 18.

¹⁰¹ Pitzorno 2019, s. 322.

¹⁰² Tola 1850, s. XV.

¹⁰³ Pitzorno 2019, s. 8.

¹⁰⁴ CdLA pykälä 155.

tärkeitä asioita.¹⁰⁵ *Armentariu de logo* hallinnoi julkista omaisuutta (sardiksi *rennu*) sekä usein myös tuomarihallitsijan henkilökohtaista omaisuutta ja toimi myös tuomarina.¹⁰⁶

Tuomarikunnan ylimpänä instanssina toimi *Corona de logu*. Ylin tuomioistuin käsitteli valitusten lisäksi vähintään kerran vuodessa kylissä suoritettujen vaalien lainmukaisuutta sekä kolme kertaa vuodessa alueellisten tuomareiden kirjallisia selontekoja käsittelemistään tapauksista.¹⁰⁷ Lisäksi pääkaupungissa kokoontuviin oikeusistuntoihin *corona de logussa* osallistui erityisen arvostettuja kyläläisiä, *bonos homines*.¹⁰⁸

Tuomarikunnat jaettiin edelleen pienempiin hallinnollisiin alueisiin, *curadorias*, joita *curadore* hallinnoi.¹⁰⁹ Näitä hallinnollisia alueita oli Arboreassa 20. *Curadorelle* kuului sekä hallinnollisia että juridisia tehtäviä ja hänet nimitti itse tuomarihallitsija, ja *curadoren*a toimikin usein tuomarin sukulainen.¹¹⁰ Hän muun muassa valvoi veronmaksua, julkisten varojen käyttöä sekä alempien virkamiesten toimintaa.¹¹¹

Tämän *curadoren* oli säilytettävä aina yhtä kopiota CdLA:sta kaikkien saatavilla, vastaten itse kuluista. *Curadoren* tuomioista saattoi valittaa ylempään oikeusistuimeen.¹¹² *Corona de kita de berruda* oli mahdollisesti ensimmäinen valitusinstanssi.¹¹³ Tämä oikeusistunto kokoontui pääkaupunki Oristanossa määrättyinä päivinä. Istunto koostui todennäköisesti viidestä jäsenestä sekä puheenjohtajasta.

Curadoriat koostuivat erikokoisista kylistä.¹¹⁴ Alueista, joissa oli myönnetty Pisalle ja Genovalle privilegioita, käytettiin termiä *donnicalias*.¹¹⁵ *Curadoren* alapuolella toimi kylänvanhimpien valitsema *majore*, joka hoiti kylän jokapäiväistä elämää.¹¹⁶ Hänen tehtäviinsä kuuluivat muun muassa alueen turvallisuudesta huolehtiminen ja alimman

¹⁰⁵ Casula 2018, s. 254.

¹⁰⁶ Rowland 2001, s. 152, Casula 2018, s. 247, Gallinari 2019, s. 358.

¹⁰⁷ CdLA pykälä 20.

¹⁰⁸ Casula 2018, s. 242–243.

¹⁰⁹ Galoppini 2017, s. 93. Nämä ylimmät virkamiehet, *armentariu* ja *curadore* olivat yleensä tuomarihallitsijan sukulaisia tai muiden merkittävien sukujen jäseniä Solmi 2001, s. 100, Ortu, 2017, s. 232.

¹¹⁰ Rowland 2001, s. 152, Casula 2018, s. 26.

¹¹¹ Casula 2018, s. 251. Hänen tuli kuulla kolme kertaa vuodessa jokaisen alueensa kylän tuomareita alueella tapahtuneista varkauksista sekä muista vähäisistä rikoksista CdLA pykälä 19.

¹¹² Casula 2018, s. 251 ja 255.

¹¹³ CdLA pykälä 52.

¹¹⁴ Casula 2018, s. 251.

¹¹⁵ Rowland 2001, s. 152.

¹¹⁶ *Maiore de villa*, alun perin *majore de scolca*, oli vastuussa useamman kylän ryppäästä, mutta tehtävä muuttui myöhemmin vain yhtä kylää koskevaksi Ortu 2017, s. 232–233. Vaihtoehtoisesti: vastasi alueista, joihin *curadoren* valta ei ylettynyt, kyseessä siis pienemmät yhteisöt kuin kylät, Del Vecchio 1872, s. 32.

oikeusistuimen tuomarin avustaminen. Majoren omaan varsinaiseen juridiseen toimivaltaan kuuluivat lievempinä pidetyt rikokset, muun muassa murrot sekä maanviljelyssä syntyneet vahingot sekä veronmaksun varmistaminen.¹¹⁷

Majorea avustamaan valittiin *jurados de logu*; suuressa kylässä heitä piti olla kymmenen ja pienessä viisi. Valinnan suoritti *curadore*, jonka tuli toimittaa lista valituista avustajista tuomarikunnan kansliaan ja jota käsiteltiin yllä mainitussa *corona de logussa* sen kokoontuessa.¹¹⁸ Tehtävänään näillä *jurados de loguilla* oli avustaa majorea juridisissa kysymyksissä sekä toimia ikään kuin poliisina suorittamalla tutkimuksia väitetyistä varkauksista ja ottamalla kiinni väärintekijät sekä toimittamalla nämä oikeuden eteen.¹¹⁹ Näin ollen voidaan olettaa, että majorella oli myös oma oikeusistuin, *corona de maiori de villa*, jossa hän toimi yhdessä lautamiesten kanssa.¹²⁰

Pääkaupunki Oristanossa toimi *podestà*, joka valvoi muun muassa notaarien toimintaa.¹²¹ *Podestà* oli alun perin Manner-Italian kaupunkivaltioissa toimiva ylin virkamies, joka johti kaupunkia kuten eräänlainen pormestari. Joissakin kaupunkivaltioissa *podestà* tarkoitti ylintä tuomaria. Tehtävää suorittamaan tuli valita henkilö hallittavan alueen ulkopuolelta, neutraali osapuoli. Ulkopuolisuuden tarkoituksena oli luonnollisesti vahvistaa päätöksenteon legitimitettiin kuten myös luoda kompromisseja kiistelevien osapuolten välille.¹²²

Sardiniassa *podestà* oli ollut käytössä aiemmin jo Sassarin kaupunkivaltiossa, ja Sassarin kaupunkilakien alussa säädetäänkin kaupungin vannovan uskollisuuttaan *podestàlle*.¹²³ Tämä virka oli tuotu Sassariin suoraan Manner-Italiasta, sillä Sassarin kaupungin hallinto oli järjestetty manneritalialaisen *communen* mukaisesti. On siis nähdäkseni mahdollista, että Oristanossa ajatus *podestàn* virasta johdettiin suoraan Sassariasta ja sen kaupunkilaeista.

2.6.3 Rikosoikeuden osa

CdLA:ssa rikoksia seuraavat rangaistukset olivat usein ruumiillisia, mutta osan niistä pystyi välttämään maksamalla sakon. Vakavimpina pidetyistä rikoksista, kuten murhasta, seurasi

¹¹⁷ Rowland 2001, s. 152, Casula 2018, s. 250.

¹¹⁸ CdLA pykälä 16.

¹¹⁹ Casula 2018, s. 249. CdLA pykälä 16. Jos rikosentekijää ei saatu kiinni ja tämä onnistui karkaamaan, joutuivat *juradot* maksamaan sakkoa.

¹²⁰ Casula 2018, s. 254.

¹²¹ CdLA pykälä 123.

¹²² Najemy 2005, s. 193.

¹²³ "Su *juramentu dessa potestate*" Tola 1850, s. 17.

kuolemanrangaistus (murhan tapauksessa mestaus) ilman mahdollisuutta selvittää sakkorangaistuksella.¹²⁴ Vaihtoehtoisen sakkorangaistuksen rajoittaminen merkitsi nähdäkseni pääasiassa sitä, että varakkaimmat eivät voineet enää välttyä esimerkiksi kuolemanrangaistukselta.

Joissakin rikoksissa sakkorangaistuksen mahdollisuus sisällytettiin vain ensikertalaiselle, kun taas rikoksen uusijalle lankesi automaattisesti ruumiillinen rangaistus. Tästä esimerkkinä toimii pykälä 27 jonka mukaan se, joka varastaa kesytetyn hevosen tai puhvelin joutui maksamaan korvauksen sekä sakkorangaistuksen. Jos syyllinen oli maksukyvytön, leikattiin häneltä korva. Rikoksen uusija talikoitiin hengiltä.¹²⁵

Lakitekstiä tarkastellessamme huomaamme näiden ohella rangaistusmuotona myös omaisuuden takavarikoinnin. Tämä rangaistuksen muoto alkoi yleistyä keskiajan Italiassa, ja se olikin erityisen haitallinen rikoksentehtäjän perheen kannalta. Palaan tähän myöhemmin aviovarallisuus oikeuden yhteydessä luvussa 4. Myös häpeä oli osa vakavimpina pidettyjen rikosten rangaistuksia, esimerkiksi toisen pykälän mukaan se, joka loukkasi hallitsijan kunniaa tuli raahata hevosen perässä ympäri Oristanon kaupunkia ja lopulta hirttää.¹²⁶

Rikoslain osasta käy ilmi myös kristinuskon vaikutus lainsäätäjään, sillä itsemurha oli roomalaisesta oikeudesta poikkeavasti rikos CdLA:n kahdeksannen pykälän mukaan. Itsemurhasta seurasi häpeärangaistus ja syyllisen kaikki omaisuus oli jäädytettävä, kunnes hallitsija päätti, mitä sillä tehtiin.¹²⁷

Myrkytystä käsittelevä viides pykälä määrää syylliselle eri rangaistuksen tämän sukupuolen mukaan. Miespuolinen syyllinen tuli hirttää, kun taas naispuolinen polttaa roviolla. Niiden väitteiden valossa, joiden mukaan CdLA:aa olisi pidettävä edistyksellisenä naisten oikeuksien suhteen on todettava, että yhdeksäs pykälä vapautti haavojen ja lyöntien aiheuttajan, mikäli

¹²⁴ CdLA pykälä 3. Sakkorangaistus tuli henkirikoksen yhteydessä kyseeseen vain, mikäli rikos oli tapahtunut itsepuolustustarkoituksessa: *"E pro dinari alcunum non campit, salvu si su dittu homini occhirit, defendo a see - -"*. Tämä aiheutti mahdollisesti myös närää varakkaiden arboreaalaisten keskuudessa, jotka olivat tähän mennessä pystyneet ostamaan vapautensa.

¹²⁵ CdLA pykälä 27. Ruumiinrangaistukset olivat myös yleisiä.

¹²⁶ CdLA pykälä 2:”- - *deppiat esser istraxinada a coha de cavallu - -*”.

¹²⁷ CdLA pykälä 8. Samoin myös *bestemmie*, eli jumalanpilkka, oli sakon uhalla rangaistavaa pykälän 128 mukaan. Itsemurhan kriminalisoiminen saattoi olla myös bysanttilaista perua Bellieni 2012, s. 79.

väkivallan kohteena oli tämän vaimo, lapsenlapsi, veli tai sisar taikka heidän lapsensa, kotiapulainen tai oppilas ja väkivalta tapahtui kasvatustarkoituksessa.¹²⁸

Yleisestä käsityksestä poiketen on kuitenkin huomioitava myös, että kunniaperusteinen naisiin kohdistuva väkivalta kuten esimerkiksi kunniamurha ei koskaan ole ollut käytössä Sardiassa, toisin kuin vaikkapa Sisiliassa.¹²⁹ CdLA:aa on kiitelty myös sen suhtautumisesta raiskaukseen ja naisen mahdollisuuteen kieltäytyä avioliitosta raiskaajansa kanssa. Pykälässä 21 säädetään siis naimisissa olevan naisen, kihlatun, tai neitsyen raiskauksesta. Aviossa tai kihloissa olevan naisen raiskauksesta oli maksettava uhrille 500 liiraa (korkea summa, joka vastasi 20:aa sotahevosta)¹³⁰ ja jos maksua ei suoritettu viidentoista päivän sisällä, menetti syyllinen jalkansa. Jos uhrina oli avioton neitsyt, oli rangaistus 200 liiraa ja jos uhri tähän suostui vapaasta tahdostaan, oli tekijän vietävä uhri avioon.¹³¹

Jos uhri ei suostunut avioon raiskaajan kanssa, oli raiskaajan järjestettävä uhri avioon maksamalla tälle myötäjäiset tämän sosiaalisen statuksen mukaan. Jos raiskaaja ei tähän kyennyt leikattiin häneltä jalka. Mikäli raiskaaja pakottaa naisen avioliittoon kanssaan, ei hän silti ole suorittanut rangaistustaan sillä ollakseen lainmukainen avioliiton pitää perustua uhrin vapaalle tahdolle.¹³²

Edelleen naista ja miestä kohdeltiin eriarvoisesti aviorikoksen kohdalla. Pykälässä 22 säädetään, että aviorikokseen syyllistynyt mies joutui maksamaan 100 liiraa ja mikäli maksukyvytön, menetti hän korvan. Jos mies löydettiin aviovuoteesta suostumuksensa antaneen naisen kanssa (käytännössä siis aviorikos) tuli nainen hakata ja ruoskia sekä hänen omaisuutensa, niin myötäjäiset kuin muutkin, takavarikoitiin ja annettiin aviomiehelle. Mies joutui maksamaan 100 liiraa ja jos ei kyennyt maksuun, leikattiin häneltä korva. Tämä ei kuitenkaan koskenut prostituoituja tai aviorikosta, joka tapahtui naisen kodin ulkopuolella, sillä rikos oli vakavampi, mikäli se tapahtui naisen aviovuoteessa.¹³³

Pykälän 23 mukaan sama aviorikosta seuraava rangaistus koski myös aviossa olevaa naista, joka asui yhdessä muun miehen kuin aviomiehensä kanssa vastoin aviomiehen tahtoa.¹³⁴

¹²⁸ CdLA pykälät 5 ja 9.

¹²⁹ Day 1985, s. 315.

¹³⁰ Pitzorno 2019, s. 330.

¹³¹ Firenzessä vuoden 1415 laki määräsi myös raiskauksesta miehelle rangaistuksena sakkoo. Sakon suuruus vaihteli uhrin yhteiskuntaluokan mukaan Setälä 2002, s. 103.

¹³² CdLA pykälä 21.

¹³³ Brundage 1987, s. 520.

¹³⁴ CdLA pykälä 23.

Tästä voimme päätellä, että aviomiehen suostumuksella tällainen järjestely oli lain puitteissa sallittua.

CdLA pyrki kattamaan elämän kaikki osa-alueet. Kokoelma pitääkin sisällään muun muassa yksityiskohtaiset määräykset tulipaloista, jotka olivat maanviljelyn kannalta äärimmäisen tuhoisia ja ovat tänäkin päivänä kiistelty aihe Sardiniaassa.¹³⁵ Osa CdLA:n tulipaloja koskevasta lainsäädännöstä onkin edelleen käytössä Sardiniaassa. Lakikokoelman johdannossa, preambelissa, korostettiin kirjoitetun oikeuden oikeusvarmuutta ja asukkaiden turvallisuuden takaamista edistävää vaikutusta, viitaten yhteiseen hyvään.¹³⁶

Erytyspiirteenä näyttäytyy myös *kollektiiviseen* oikeuteen vetoaminen: jos yhteisön *giurati* eivät suorittaneet heille määrättyä varkaan kiinniottoa, joutuivat he suorittamaan korvauksen kylälle.¹³⁷ CdLA:ssa tunnustettiin vastavuoroisesti myös vieraiden valtojen tuomiot. Pykälän 104 mukaan jos Arborean kansalainen loukkasi toisen vallan kansalaista, rankaistiin tätä kyseisen vieraan vallan oikeuden mukaisesti.

Kirjallisuudesta päätellen CdLA sai hyvinkin vahvan aseman kansan keskuudessa ja se omaksuttiin Sardinian ylimmäksi oikeuslähteeksi.¹³⁸ Myös myöhempien saarta vallitsemaan pyrkineiden tahojen pelko Sardiniaassa jo voimassa olevaa omaa oikeusjärjestystä kohtaan puoltaa näkemystä siitä, että CdLA todellakin vakiintui sardinialaisten ylimmäksi oikeuslähteeksi. Vielä Italian yhdistymisen aikaan *CdLA:aa* pidettiin tosiasiallisena Sardinian lakikokoelmana, ja silloinkin yhdistymistä ajavat olivat huolissaan siitä, kuinka Sardinia pystyttäisiin sulauttamaan osaksi uuden valtion oikeusjärjestelmää huomioiden sen jo olemassa olevat vahvat instituutiot ja lainsäädäntö.

2.7 Yhteenveto

CdLA syntyi siis tilanteessa, jolloin tapaoikeuden kodifikaatio oli jo nopeasti kasvava suuntaus Manner-Italiassa. Lakikokoelmaa edelsi saarella Sassariin kaupunkilait, eikä se ollut siis kirjoitettuna lakikokoelmana ensimmäinen laatuaan. Sen ominaispiirteinä oli kuitenkin pyrkimys kattaa huomattavasti laajempi maantieteellinen ja hallinnollinen alue kuin mihin vaikkapa Sassariin kaupunkilakeja oli tarkoitus soveltaa. CdLA:n säätäminen ajoittui Arborean

¹³⁵ Bellieni 2012 s. 82–83. Mainittakoon myös kesän 2021 tuhoisat maastopalot.

¹³⁶ *Carta de Logun johdanto, preambeli.*

¹³⁷ Pykälä 39 CdLA.

¹³⁸ Kuten aiemmin mainittiin, tuli CdLA voimaan koko saarella Aragonian vallan alla vuonna 1421.

tuomarikunnan loistokaudelle, jolloin suuri osa Sardiniaa oli yhden ainoan hallitsijan vallan alaisena. Kunnianhimoinen lakikokoelma oli nähdäkseni myös tarkoitettu järjestämään suureksi käyneen, osittain myös pirstaloituneen, alueen hallintoa toimivaksi. Samaten lakikokoelman oli tarkoitus soveltua kaikkiin Arborean tuomarikunnan ”kansalaisiin”, yhteiskuntaluokasta riippumatta.

Eri vieraiden valtojen oikeuskulttuureilla oli myös jo tuomarikuntien aikakaudelle saavuttaessa ollut voimakas vaikutus alkuperäisväestön tapaoikeuteen. Tutkimuksessa perinteisesti esitetty väite Sardinian eristäytyneisyydestä ei siis välttämättä nähdäkseni pidäkään paikkaansa, mikä vaikeuttaa omalta osaltaan sen arvioimista, mitä alkuperää jokin oikeudellinen instituutio on. Saari oli jo ennen tuomarikuntien aikakautta ajautunut kosketuksiin niin foinikialaisten, saraseenien, roomalaisten kuin vandaalienkin kanssa.

Varhaisimmat vaikutteet tulivat siis historiantutkimuksen perusteella lähinnä etelästä, kunnes keskiajalla Sardinian yhteydet islaminuskoiseen maailmaan katkesivat ja saari siirtyi entistä voimakkaammin Manner-Italian sekä Iberian niemimaan vaikutuspiiriin. Kyseisten saaren ulkopuolisten kansojen valloitusyrityksillä ja muulla vaikutuksella on ollut keskeinen asema Sardinian historian tutkimuksessa. Saaren kiistanalainen asema vieraiden valtojen kolonisoimana alueena on myös merkittävä osa sardinialaista identiteettiä, ja sillä on voimakkaita poliittisia kytkentöjä tänäkin päivänä.

CdLA syntyi sardinialaisille hyvin tärkeänä aikakautena. Sen säätäjän, Eleonora d’Arborean, roolia lakikokoelman nostamisessa keskeiseksi sardinialaisen yhteiskunnan rakennuspilariksi ei voida mielestäni korostaa liikaa. CdLA:n pyrkimyksenä oli kattaa kaikki elämän osa-alueet, ja sitä onkin ylistetty eritoten sardinialaisten toimesta edistyksellisenä, kaikenkattavana varhaisena perustuslakina. Siviilioikeuden vähäisyydestä voimme kuitenkin päätellä, ettei tämä tavoite toteutunut.

Lakikokoelma ei siis todellisuudessa nähdäkseni katakaan kaikkia elämän osa-alueita. Monet tärkeät seikat jätetään täysin tapaoikeuden varaan. On kuitenkin mahdollista, että CdLA:aa edeltävä kokoelma, Statuti di Sassari, olisikin todellisuudessa ollut käytössä CdLA:n rinnalla. Rikosoikeus oli ajalleen ominaisesti korostuneen keskittynyt ruumiinrangaistuksiin, eikä sitä voida pitää erityisen edistyksellisenä muihin saman aikakauden lakikokoelmiin verrattuna.

Poikkeuksellisesti vakavimmista rikoksista ei voinut kuitenkaan enää selvittää sakkorangaistuksilla, joka omalta osaltaan näyttäisi uskoakseni yhteiskunnallisesti tasa-arvoisemmalta kuin muu saman ajan rikoslainsäädäntö. Huomionarvoista on myös rangaistusmuoto, jossa rikosentekijän omaisuus takavarikoitiin. Tällä oli merkittäviä perheoikeudellisia seurauksia, jossa lainsäätäjät pyrki huomattavaan tasa-arvoisuuteen ja naisen aseman turvaamiseen.

3 Avioliiton solmiminen

3.1 Sardinialainen perhemalli

Tässä luvussa siirrytään tarkastelemaan itse avioliittoinstituutiota. Aiheeseen syventyminen edellyttää kuitenkin ymmärrystä sardinialaisesta perinteisestä perhemallista, joka esitellään seuraavaksi. Kyseessä on kuitenkin vain pintaraapaisu aiheeseen, eikä sosiologiseen tutkimukseen perehdytä tarkemmin sillä se ei ole tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta tarpeen. Sardinialaisen perhemallin tarkastelun jälkeen käsitellään avioliiton solmimisen edellytyksiä ja itse avioliiton solmimista niin sardinialaisen kuin mannermaisinkin avioliittomallin mukaisesti CdLA:ssa sekä muissa oikeuslähteissä.

Sardinialaisen perhemallin on tutkimuksessa katsottu poikkeavan tyypillisestä Välimeren alueen mallista.¹³⁹ On kuitenkin huomioitava, että käsite tyypillisestä Välimereen alueen perhemallista on kyseenalaistettu. Sardinialaista perhettä käsittelevässä tutkimuksessa on ensinnäkin todettu, että perinteinen sardinialainen perhe koostui neolokaalisesta ydinperheestä.¹⁴⁰ Tuore aviopari muutti siis häiden jälkeen omaan yhteiseen kotiin ja eli pääasiassa ydinperheen kesken.¹⁴¹ Avioliitot olivat Sardiniassa, kuten muuallakin nykyisen Italian alueella, yksiavioisia.

Kuten muidenkin Italian alueen yhteisöjen perhemallit myös sardinialainen kehittyi harjoitettavien elinkeinojen, lähtökohtaisesti maanviljelyn ja paimentolaisuuden, vaatimusten mukaisesti.¹⁴² Huomioitavaa on, että Sardinia jaetaan tutkimuksessa usein rannikon alueeseen sekä sisämaan vuoristoon. Vaikeasti saavutettava, osittain eristäytynyt sisämaan vuoristoalue Barbagia mainittiin jo edellisessä luvussa. Alue on tunnettu sen väkivaltaisesta verikostoon perustuvasta tapaoikeudesta, joka on tyypillinen konfliktinratkaisutapa heimoyhteiskunnissa.¹⁴³

Maaorjien vapauttamisen seurauksena elämä järjestäytyi uudelleen perheyhteisöjen ympärille.¹⁴⁴ Ennen vapauttamista maaorjilla oli omistusoikeus sekä avioliitto-oikeus mutta ei

¹³⁹ Angioni 2005, s. 490. Pohjautuen Laslettin jaotteluun.

¹⁴⁰ Oppo 1990, s. 486. Neolokaalinen perhe tarkoittaa sitä, että aviopari muuttaa asumaan erilleen suvusta ja perustaa näin uuden perheyksikön.

¹⁴¹ Angioni 2005, s. 491.

¹⁴² Barbagli – Kertzer 1990, s. 375.

¹⁴³ Angioni, Kekkonen 2013, s. 32.

¹⁴⁴ Ortu 2017, s. 237.

oikeutta perheeseen, sillä lapsi kuului orjan omistajalle.¹⁴⁵ Myöhäiskeskiajalla yleistyi *vidazzone*-niminen järjestelmä, jossa kylän maa-alue, *su fundamentu*, jaettiin avoimiin viljelysmaihin sekä laitumiin, jotka olivat kylän yhteisomistuksessa ja toimivat kaksivuotisen kierron mukaan.¹⁴⁶ Näiden yhteisten maiden ohessa kylän ulkopuolella sijaitsivat yksityisomistuksessa olevat maat.¹⁴⁷ Laidunmaat olivat suurimmaksi osaksi yhteisomistuksessa. Järjestelmä on säilynyt osittain moderniin aikaan asti.

Määrittävä tekijä sardinialaisen yhteiskunnan taloudessa erityisesti Barbagian vuoristoalueilla on edellä mainittu paimentolaisuus. Erityisesti paimentolaisperheissä naisen keskeinen asema korostui miesten ollessa pitkään poissa kylästä.¹⁴⁸ On kuitenkin esitetty, että naisen valta kodin sisällä tällaisissa paimentolaisperheissä olisi päättynyt siihen hetkeen, kun aviomies palasi kotiin.¹⁴⁹

Myytti Sardinian yhteiskunnan matriarkaalisesta rakenteesta on huomioitu myös sukunimeen keskittyvässä tutkimuksessa. Matronyymien tai patronyymien käyttö voi kertoa paljon siitä, millainen naisen asema todella oli suvun ja vielä tarkemmin ydinperheen sisällä. On esitetty, että patrilineaarinen tai agnaattinen määrittelytapa olisi saapunut Sardiniaan Manner-Italiaa ja mahdollisesti muuta Eurooppaa myöhemmin ja muuttanut näin alkuperäistä matrilineaarista tapaa määrittellä sukuun kuulumisen.¹⁵⁰ Patrilineaarisessa yhteisössä sukulinja määritellään siis isän kautta, kun matrilinearisessa taas äidin kautta.

Sardiniassa, kuten nykypäivänä muuallakin Italiassa, on pääsääntönä, että nainen säilyttää tyttönimensä avioituessaan. Vielä 1900-luvun ensimmäisen puolikkaan aikana eräässä paimentolaiskylässä havaittiin, ettei sukunimen määräytymisessä ollut näennäisesti mitään logiikkaa. Sardinian keskiosissa oli edelleen tavallista, että lapselle annettiin kaksi sukunimeä: sekä äidin että isän. Erinäiset tutkijat ovat tarkastelleet 1500–1600-lukujen käytäntöä Locojn kylässä Barbagiassa. Täällä havaittiin, että sukuun kuulumisen määriteltiin sukupuolen

¹⁴⁵ Ortu 2017, s. 233–234.

¹⁴⁶ Rowland 2001, s. 152, Ferrante – Mattoni 2004, s. 171.

¹⁴⁷ Casula 2018, s. 249.

¹⁴⁸ Day 1985, s. 315, Bernardi – Oppo 2008, s. 183.

¹⁴⁹ Day 1985, s. 315.

¹⁵⁰ Murru Corrigan 2000, s. 178. Patrilineaarinen (isälinjainen) tai agnaattinen määrittelytapa tarkoittaa sukulaisuuden määräytymistä miespuolisen linjan mukaan, Herlihy 1985, s. 6. Patrilineaarisuuden vastakohta on matrilineaarinen, jossa yhteisössä sukuun kuulumisen määritellään äidin sukulinjan mukaan. Määrittelytapa, jossa huomioidaan sekä äidin että isän sukulinja, on nimeltään bilateraallinen, kognaattinen.

mukaan rinnakkaisesti: naispuoliset kyläläiset identifioivat itsensä äidin suvun kautta, kun taas miespuoliset isän suvun kautta.¹⁵¹

Tyttölapsille annettiin siis äidin sukunimi ja poikalapsille isän. Ajassa taaksepäin mentäessä ja varsinkin tarkasteltavana olevana tuomarikuntien aikana oli selvempää, että äidin sukunimi oli etusijalla. Tuomarikuntien aikakauden jälkeen oli havaittavissa, että poikalapset saivat usein isän sukunimen ja tyttölapset puolestaan äidin.¹⁵² Tutkimusten valossa näyttäisi siis mielestäni olevan mahdollista, että alkuperäisestä matrilinearisesta yhteiskunnasta siirryttiin vähitellen, valloitusten seurauksena, rinnakkaiseen määrittelytapaan, josta sitten myöhemmin, täysin vasta Savoijin ruhtinashuoneen vallan aikana patrilineaariseen.

Siirtymä matrilinearisesta patrilineaariseen ei kuitenkaan ollut nopea tai yhtenäinen.

Sardinialaisessa yhteiskunnassa näyttäisi myös olevan yleistä, että aviomies ikään kuin sulautuu osaksi vaimon sukua. Yhteys sisarten välillä oli vahva ja tiivis, eikä se katkennut avioliiton jälkeenkään.¹⁵³ Tietoja Sardinian demografian kehityksestä on niukasti ennen 1800-lukua, etenkin sellaisia tilastoja jotka liittyisivät naisen asemaan.¹⁵⁴ Tehtävät jaettiin tarkasti sukupuolen mukaan: naisen vastuulla olivat kotityöt, perheen taloudenhoito, lasten kasvattaminen sekä perheen maineen säilyttäminen yhteisössä.¹⁵⁵

Lainsäädännössä naisen asema rakentui lähinnä hänen siviilisäätynsä mukaan. Ammatit, joita naiset näyttävät harjoittaneen ovat lähinnä palvelija, pyykkäri tai seksityö sekä joskus tavernanpitäjä sekä katumyyjä.¹⁵⁶ CdLA:ssa mainitaan kuitenkin, pykälässä 136, erikseen naiset viinilehtojen tai kasvimaiden omistajina. Tämä on nähdäkseni ainoa kohta lakikokoelmassa, jossa omistajuus erotetaan sukupuolen mukaan.

Condaghet kertovat myös omalta osaltaan, että naiset olivat yhteiskuntaluokasta riippumatta usein maan- sekä kiinteistönomistajia ja hallinnoivat omistuksiaan täysivaltaisesti. He myivät, lahjoittivat ja muuten hallitsivat omaisuutta itsenäisesti.¹⁵⁷

¹⁵¹ Murru Corrigan 2000, s. 166.

¹⁵² Murru Corrigan 1993, s. 53, Murru Corrigan 2000, s. 161.

¹⁵³ Bernardi – Oppo 2008, s. 184–185.

¹⁵⁴ Day 1985, s. 310.

¹⁵⁵ Bernardi – Oppo 2008, s. 187.

¹⁵⁶ Day 1985, s. 314. *Ortolana Statuti di Sassari LXXXIII*.

¹⁵⁷ Rowland 2001, s. 171.

3.2 Avioliiton solmiminen *assa sardisca*

Arborean tuomarikunnassa avioliitto voitiin solmia siis kahden eri vaihtoehtoisen mallin mukaan: joko *assa sardisca* tai *assa pisanisca*. Ennen CdLA:n säätämistä on todennäköistä, että perinteinen sardinialainen avioliittomuoto oli yleisin ja tavanomaisin avioliiton muoto saarella.¹⁵⁸ Tätä erottelua ei kuitenkaan itse CdLA:ssa mainita muuten kuin rikosoikeutta koskevissa pykälissä sekä joissakin jäämistöoikeutta sääntelevissä, joihin palataan myöhemmin luvussa 4.

Kuten jo edellisestä luvusta voidaan päätellä, ei täten lainsäätäjän tavoite kattaa elämän kaikki osa-alueet yhdessä lakikokoelmassa toteutunut. CdLA sisältää nimittäin vain niukasti perheoikeutta koskevaa lainsäädäntöä. Avioliiton solmimisen edellytyksistä tai vihkimisestä ei ole mitään mainintaa CdLA:ssa. Voimme siis tämän pohjalta mielestäni olettaa, että edellytykset avioliiton solmimiselle ja liiton vahvistamiselle johdettiin vakiintuneesta tapaoikeudesta kuten ehkä myös aikaisemmasta lainsäädännöstä Sassarin kaupunkilakien muodossa tai jätettiin kristinuskon vakiinnuttua Sardiassa kirkon toimivallan alaisuuteen.

Näin ollen *assa sardisca*-avioliittomuoto oli nähdäkseni mahdollisesti maallisten instituutioiden sääntelemä ja perustui vakiintuneelle käytännölle, kun taas *assa pisanisca*-avioliittomuoto myötäili kirkon asettamia vaatimuksia avioliitolle. 1000-luvulta eteenpäin kirkko pyrki kontrolloimaan perhe-elämää avioliittoinstituution kautta mitä enenevissä määrin kiinnostuen erityisesti sen jäämistöoikeudellisista vaikutuksista, joihin palataan neljännessä luvussa.¹⁵⁹

Samanaikaisesti kirkon vaikutusvallan kasvaessa yksityiset testamenttasivat yhä enemmän omaisuutta kirkolle.¹⁶⁰ Avioliitto muovautui kirkon käsityksen mukaan legitimiiksi keinoksi purkaa seksuaalisia haluja ja kaikista tärkeimpänä ainoaksi legitimiiksi tavaksi jatkaa sukua.¹⁶¹ Kanonistit vastustivat kirkon avioliittokäsityksestä poikkeavia avioliittoja sekä liittoja, jotka olivat suvun tai perheen toiveiden vastaisia.¹⁶²

On epäselvää, kuinka tehokkaita Neljännessä lateraanikonsiilissa (1215) asetetut vaatimukset olivat Manner-Italiassa tai Sardiassa. Aikaisemmasta poiketen kirkko vaati, että kuulutus

¹⁵⁸ Day 1985, s. 306–307.

¹⁵⁹ Goody 1983, s. 133.

¹⁶⁰ Goody 1983, s. 46.

¹⁶¹ Laiou 2011, V s. 56.

¹⁶² Kirshner 2005, s. 91, Cavallar – Kirshner 2020, s. 677.

avioliittoon oli julkistettava kirkossa. Tällä kirkko yritti estää liitot verisukulaisten kesken. Jo kristinuskon vakiinnuttua Rooman keisarikunnassa alettiin rajoittaa sukulaisten välisiä liittoja. Samaten kirkko pyrki edistämään vihkitilaisuuksien järjestämistä kirkossa papin valvonnan alla, vaikka papin läsnäolo ei ollut pakollista ennen Trenton kirkolliskokousta vuonna 1563.¹⁶³

Avioliitto *assa sardisca* ei kuitenkaan edellyttänyt mitään uskonnollista seremoniaa ollakseen pätevä, vaan edellytyksinä pidettiin sen julkisuutta ja suostumusperusteisuutta.¹⁶⁴ Tämä avioliittomuoto ei selvästikään vastannut kirkon avioliittokäsitystä myöhäiskeskiajalla. Osa kansalaisista olikin silminnähävästi huolissaan *assa sardisca*-avioliiton vaikutuksista kirkon silmissä. Esimerkiksi vuonna 1307 eräs Roger Tagliaferro anoi Aragonian kuningasta Jaakko II:ta (vallassa 1291–1327) tunnustamaan saarella olemassa olevat avioliitot, joita ei ollut solmittu kirkossa.¹⁶⁵ Pelkona oli oletettavasti se, että kaikki perinteisessä sardinialaisessa avioliitossa elävät saarelaiset katsottaisiin kirkon silmissä syntisiksi.

Avioituakseen perinteisen sardinialaisen mallin mukaan sekä sulhasella että morsiamella oli oltava riittävästi omaisuutta taatakseen uudelle muodostuvalle perheelleen taloudellisen itsenäisyyden.¹⁶⁶ Tämä johti keskimäärin korkeampaan avioitumisikään, sillä morsiamen piti ehtiä kerryttämään tarpeeksi omaisuutta työnteon ohella.¹⁶⁷ Se osa omaisuutta, joka avioparilla oli oltava yhteisen tulevaisuuden turvaamiseksi, nimeltään *fundamentales*, erotettiin avioparin myöhemmin kerryttämästä, *comporus*.¹⁶⁸

Käytännössä sulhasen tehtävä oli tarjota parille talo, jonka kalustamisesta morsian huolehti. Avioliitot olivat yleensä järjestettyjä. Neuvottelujen jälkeen osapuolet kokoontuivat morsiamen isän kotiin, jossa liitto vahvistettiin suudelmalla ja rituaalisella siirtymällä avioparin uuteen kotiin.¹⁶⁹ Perinteisen sardinialaisen avioliiton järjesti tehtävään valittu henkilö, *paralimpos*, joka oli bysanttilaista perua.¹⁷⁰

CdLA:n pykälästä 50 voimme mahdollisesti päätellä, että eläminen avoliitossa oli suvaittua Sardiassa, tai ainakin laillista maallisen oikeuden silmissä. Lainkohdan mukaan avoliitossa

¹⁶³ L’Hermite-Leclercq 1995, s. 215.

¹⁶⁴ Day 1985, s. 313.

¹⁶⁵ Turtas 2017, s. 207.

¹⁶⁶ Angioni 2005, s. 492.

¹⁶⁷ Day 1985, s. 311, Bernardi – Oppo 2008, s. 187.

¹⁶⁸ Mazzone et al. 2013, s. 238.

¹⁶⁹ Day 1985, s. 313.

¹⁷⁰ Rowland 2001, s. 147.

asuva nainen tai rakastajatar ei saanut luvatta viedä miehen kotoa omaisuutta tai hänet tuomittiin varkaana. Sama koski miestä.¹⁷¹ Avoliitossa eläminen ei kuitenkaan ollut hyväksyttyä kirkon doktriinin mukaan, ja myös CdLA kuvastaa avoliitossa elävien aseman heikkenemistä yhteiskunnassa. Avoliitolla oli ollut hyväksytty asema roomalaisessa oikeudessa, mutta tämä asema kärsi jo kristinuskon vakiinnutettua asemaansa keisarikunnassa. Myös avovaimon kohtelu varkaana oli peruja roomalaisesta oikeudesta ja se omaksuttiin CdLA:aan.¹⁷²

Mikäli assa sardisca-avioliitto ei ollut hyväksytty kirkon keskuudessa, elivät nämä parit periaatteessa avoliitossa, joka alkoi muodostua vakavaksi synniksi keskiajalla. Avoliitossa eläminen kuitenkin jatkui Sardiassa ainakin 1200-luvulla, ja luultavasti paljon pidempään kuten alla tullaan huomaamaan.¹⁷³ Kirkko kielsi avoliiton täysin Viidennessä lateraanikonsiilissa vuonna 1514.¹⁷⁴

3.3 Avoliiton solmiminen Manner-Italiassa

Myöhäiskeskiajan ja renessanssin Manner-Italiassa eliitin keskuudessa avioliitot olivat ennen kaikkea poliittisia liittoumia, keinoja turvata omat etuoikeudet, ja juuri nämä avioliitot ovat saaneet tutkimuksessa osakseen runsaasti huomiota.¹⁷⁵ Keskiajalla Manner-Italiassa avioliittoinstituutiota koskien vastakkain asettuivat Rooman valtakunnan jälkeä vakiintuneen germaanisen oikeuden mukainen tapaoikeus sekä *ius commune* sekä erityisesti kirkon kanoninen oikeus.

Ius communen myötä uudelleen sovellettu roomalaisen oikeuden mukainen avioliittokäsitys alkoi keskiajalta lähtien syrjäyttää tätä ennen Manner-Italiassa yleistyneen germaanisen oikeuden mukaisen avioliittokäsityksen. Tällä oli eritoten aviovarallisuusoikeudellista merkitystä, johon palataan seuraavassa luvussa. Myös avoliiton solmimisen edellytykset muuttuivat ja kirkko pyrki vaikuttamaan myös kihlaukseen.

Avoliitosta tuli katoliselle kirkolle sakramentti keskiajalla edeltävässä kappaleessa mainitussa Neljännessä lateraanikonsiilissa (1215) ja se voitiin solmia pääsääntöisesti kahdella tavalla: joko parin ilmaistessa vapaan tahtonsa sitoutua avioliittoon todistajien läsnä

¹⁷¹ CdLA pykälä 50: "avopuolisosta" käytetään pykälässä termiä "*fantis de lettis*".

¹⁷² Brundage 1987, s. 516.

¹⁷³ Rowland 2001, s. 157.

¹⁷⁴ Brundage 1987, s. 514.

¹⁷⁵ Kent 2005, s. 179.

ollessa (*verba de praesenti*) tai avioliittosopimuksella ja tätä seuraavalla avioliiton konsumaatiolla, täytäntöönpanolla yhdynnän kautta. Pätevä oli myös avioliittolupaus tulevaisuutta varten, jota seurasi avioliiton konsumatio.¹⁷⁶ Tällainen *sponsalia de futuro* on siis erotettava kihlauksesta, sillä se sitoo heti avioliittoon.¹⁷⁷

Vanhempien lupaa ei siis teoriassa erikseen edellytetty eikä suostumusta ollut ilmoitettava kirjallisesti, jotta avioliitto olisi pätevä.¹⁷⁸ Käytännössä tosin tarkkaa ikää, milloin suostumus voitiin pätevästi antaa, ei määritelty.¹⁷⁹ Morsiamen ja sulhasen tuli myös olla samasta yhteiskuntaluokasta, ja erityisesti eliitin keskuudessa avioliitot olivat – renessanssille ominaisesti - pääsääntöisesti järjestettyjä.

Järjestettyjen avioliittojen määrä kielii myös vanhempien kontrollin lisääntymisestä eikä morsiusparin vapaasta tahdosta.¹⁸⁰ Kirkon pyrkimyksillä rajoittaa läheisten sukulaisten välisiä liittoja oli suuri merkitys myös Manner-Italiassa, eritoten ylemmän yhteiskuntaluokan keskuudessa, jossa liitot suvun sisällä edesauttoivat omaisuuden säilyttämistä suvun käsissä.

Jo antiikin Roomassa itse avioliittoa edelsi sopimus kihloista, joka vahvistettiin suudelmalla. Kihlaukseen lukeutui myös yleensä sopimus morsiamen perheen maksamista myötäjaisistä, joita ei kuitenkaan edellytetty laissa.¹⁸¹ Myötäjäisiin palataan seuraavassa luvussa. Roomalaisen avioliiton pätevyys edellytti osapuolten suostumuksen kuten myös *affectio maritalis*.¹⁸² Muita muotovaatimuksia ei siis lähtökohtaisesti ollut, mutta suostumuksella oli suuri merkitys, eikä vähiten avioliittosopimuksissa.¹⁸³

Myöskään avioliiton täytäntöönpanolla konsumaation muodossa ei ollut Roomassa merkitystä. Vasta kristinuskon myötä alkoi kirkon piirissä kehittyä seremoniaan liittyviä sääntöjä, eritoten keskiajalla vaatimus papin siunauksesta. Bysantissa avioliitto vaati kuitenkin vanhempien suostumuksen, riippumatta morsiusparin tahdosta.¹⁸⁴ Roomalaisesta perinteestä poiketen germaanisessa oikeudessa morsian siirtyi häiden jälkeen symbolisesti

¹⁷⁶ L’Hermite-Leclercq 1995, s. 214, Kirshner 2005, s. 90.

¹⁷⁷ Selb 2009, s. 5.

¹⁷⁸ Cavallar – Kirshner 2020, s. 676. Germaanisesta oikeudesta vanhempien oli suostuttava avioliittoon Wemple 1995, s. 180.

¹⁷⁹ Tästä muun muassa L’Hermite-Leclercq 1995, s. 216–217.

¹⁸⁰ L’Hermite-Leclercq 1995, s. 217, Kirshner 2005, s. 92 & 102.

¹⁸¹ Brundage 1987, s. 33.

¹⁸² Herlihy 1985, s. 14, Brundage 1987, s. 34 & s. 88–93.

¹⁸³ Laiou 2011, III s. 84.

¹⁸⁴ Laiou 2011, III s. 74.

osaksi miehensä sukua. Neuvottelut kihlajais sopimuksesta olivat roomalaisesta oikeudesta lähtien tärkeässä asemassa, ja niiden tuli olla mahdollisimman selkeitä.¹⁸⁵

Toisin kuin kanoninen oikeus, *ius commune* edellytti avioliiton solmimiseen isän suostumuksen. Voidakseen solmia avioliiton morsiamen tuli olla vähintään kaksitoistavuotias ja sulhasen vähintään neljätoistavuotias.¹⁸⁶ Perheiden sovittua avioliitosta notaari vahvisti kihlauksen, jossa ilmaistiin avioliittolupaus sekä määriteltiin esimerkiksi myötäjäisten sisältö ja rahallinen arvo. Avioliitot kestivät lähtökohtaisesti pitkään, eliitin keskuudessa luonnollisesti vielä pidempään korkeamman elintason vuoksi.¹⁸⁷

Kuten aiemmin jo mainittiin, pyrki kirkko sisällyttämään avioliiton sääntelyn sen omaan toimivaltaansa. Näin ollen myös itse seremoniaan alettiin liittää erinäisiä vaatimuksia, kuten papin siunaus. Erityisesti Pohjois- ja Keski-Italiassa oli kuitenkin ainakin vuoteen 1563 yleisempää, että avioliitot solmittiin notaarin edessä kirkon vaatimuksista huolimatta, jolloin papin siunauksesta tehtiin pakollinen avioliiton edellytys.¹⁸⁸ Kirkko ei näin ollen saavuttanut tavoitteitaan, ainakin ylimmän yhteiskuntaluokan keskuudessa, jossa kirkon vaatimuksia pyrittiin kiertämään.

Renessanssille saavuttaessa hyvä vaimo totteli aviomiestänsä ja oli tälle uskollinen. Aviomiehillä saattoi olla avioliiton ulkopuolisia suhteita, ja vaikka aviorikos olisikin ollut kriminalisoitu tuomittiin aviomies vain harvoin. Vaimon kohdalla rangaistukset taasen olivat yleensä kovia, johtaen erityisesti myötäjäisten menetykseen, naisen kannalta äärimmäisen merkittävään seuraukseen.¹⁸⁹

3.4 Yhteenveto

CdLA:ssa ei siis mainita lainkaan avioliiton solmimisen edellytyksiä tai aseteta vaatimuksia itse avioliiton solmimiselle. Erottelu kahteen vaihtoehtoiseen avioliittomalliin, *assa sardisca* ja *assa pisanisca*, käy kuitenkin ilmi eri pykälistä. Avioliiton solmimisen edellytykset sardinialaisen mallin mukaan näyttäisivät olevan lähinnä käytännölliset: parilla tuli avioituessaan olla tarpeeksi varallisuutta, jotta he pystyivät aloittamaan uuden itsenäisen

¹⁸⁵ Southon 2017, s. 30.

¹⁸⁶ Cavallar – Kirshner 2020, s. 677–679.

¹⁸⁷ Kirshner 2005, s. 96.

¹⁸⁸ Kuulutuksilla pyrittiin ehkäisemään kirkon avioliittokäsityksen vastaisia liittoja, kuten inestisiä liittoja L’Hermite-Leclercq 1995, s. 214, Kirshner 2005, s. 91, Ferente 2012, s. 347.

¹⁸⁹ Kirshner 2005, s. 97.

elämän. Avioliitto saattoi olla järjestetty, ja häät tapahtui morsiamen kotona, jonka jälkeen pari siirtyi uuteen omaan kotiinsa. Tämä täytti julkisuuden ja suostumuksen vaatimukset. Käytännönläheisyys voisi mielestäni myös viestiä siitä, että perinteinen avioliittomuoto vastasi tavallisen kansan tarpeisiin eri tavalla kuin mannermainen avioliittomuoto.

Avioliitto *assa pisanisca* Sardiassa näyttäisi olevan solmimisen kannalta suoraan peruja manneritalialaisista avioliittokäytännöistä. Tämä tarkoittaa siis käytännössä avioliiton perustamista notaarin vahvistamalle avioliittosopimukselle. Neljännen lateraanikonsiilin jälkeen kirkon vaikutus avioliittoinstituution sääntelyssä voimistui, muttei onnistunut tästä huolimatta muuttamaan tottumuksia täysin. Suurin vaikutus kirkolla oli avioliiton esteiden määrittelyssä, suostumusperusteisuuden sekä avioliiton purkamattomuuden vakiintumisessa. Merkittäviä muutoksia olivat siis avioeron kieltö, verisukulaisten välisten liittojen kieltö sekä avioliittoinstituution tärkeyden korostaminen synnittömän perhe-elämän perustana.

Sardinialainen perhemalli kehittyi saaren elinkeinojen edellytysten mukaisesti.

Merkittävimmät elinkeinot, jotka osittain myös joutuivat törmäyskurssille, olivat maanviljely ja paimentolaisuus. Eritoten paimentolaisuuden vaikutukset yhteisöön näyttävät johtaneen jonkinasteiseen matriarkaaliseen yhteiskuntaan, joka on ollut myös rannikkoalueiden yhteisöjen perustana. Kaksi vaihtoehtoista avioliittomallia ovat siis todennäköisesti myös yhteydessä kahteen merkittävään maantieteelliseen alueeseen, sisämaan Barbagiaan sekä rannikon kaupunkeihin sekä kyliin.

Ottaen huomioon sen, etteivät saarelle saapuneet manneritalialaiset suvut onnistuneet juurikaan saamaan Barbagiaa haltuunsa onkin mielestäni loogista, että alueen perhemalli säilyi pidempään mannermaisesta mallista poikkeavana. Tästä esimerkkinä luvussa esitelty sukunimen määräytymiseen keskittyvä tutkimus, jonka lopputulokset näyttäisivät mahdollisesti puoltavan väitettä tietynasteisesta alkuperäisestä matriarkaalisesta yhteisöstä.

4 Aviovarallisuus oikeus ja jäämistöoikeus

4.1 Myötäjäiset sekä muut omaisuuden siirrot avioliitossa

4.1.1 Myötäjäisistä yleisesti

Myötäjäiset käsitteenä tulee ensinnäkin erottaa morsiuslunnaista.¹⁹⁰ Myötäjäiset olivat – ja ovat edelleen joissakin kulttuureissa – morsiamen perheen tälle antamaa omaisuutta, kun taas morsiuslunnaat ovat hinta, jonka tuleva aviomies maksaa morsiamestaan tämän perheelle. Myötäjäiset ovat olleet yleisempiä sellaisina ajanjaksoina, jolloin yhteiskunnassa ”avioliittomarkkinoilla” on vähemmän otollisia miehiä kuin naisia.¹⁹¹ Myötäjäiset liitetään usein endogamiaan, eli sisäryhmäavioliittaisuuteen.¹⁹² Morsiuslunnaita tavataan puolestaan silloin, kun miehiä on enemmän kuin morsianehdokkaita.¹⁹³

Avioliittolahjoista puhuttaessa ei myöskään tarkoiteta edellä kuvattuja morsiuslunnaita, vaan omaisuuden siirtoja, jotka kohdistuvat morsiamen tämän perheen sijaan.¹⁹⁴ Myötäjäiset taas suuntautuvat periaatteessa morsiamen isältä morsiamelle, mutta aviomiehellä on avioliiton aikana yksinomainen oikeus hallinnoida myötäjäisiä, ainakin irtainta omaisuutta. Aviomiehen ennen aikaisen kuoleman hetkellä myötäjäiset kuitenkin palautuvat leskeksi jääneelle vaimolle osana tämän omaisuutta turvatakseen tämän ylläpidon ja kunnian.¹⁹⁵ Perheen varallisuus koostuu paitsi aineellisesta omaisuudesta myös kunnian ja statuksesta.

4.1.2 Manneritalialaisen avioliittomallin siirtyminen takaisin dotaalijärjestelmään

Suurin ero perinteisen sardinialaisen ja niin kutsutun pisalaisen avioliittomallin välillä on nähdäkseni niiden suhde myötäjäisiin. Myöhäiskeskiajalle tultaessa manneritalialainen avioliittoinstituutio oli ehtinyt kokea jo useamman mullistuksen, joista merkittävimmät liittyivät nimenomaan myötäjäisinstituutioon. Myötäjäiset ovat myös yhteydessä siihen, miten omaisuuden hallinta määräytyy avioliitossa.

¹⁹⁰ Hughes 1978, s. 262.

¹⁹¹ Tutkielmassa ei kuitenkaan perehdytä demografiaan enempää, joten siihen, oliko tarkastelun kohteena olevissa yhteiskunnissa enemmän miehiä vai naisia, ei oteta kantaa. Tästä lisää Klapisch-Zuber 1995, s. 164–168.

¹⁹² Laiou 2011, s. 130.

¹⁹³ Botticini - Siow 2003, s. 1385. Keskustelu myötäjäisinstituution modernista kehityksestä jätetään tämän tutkielman ulkopuolelle.

¹⁹⁴ Goody 1983, s. 19.

¹⁹⁵ Kirshner 2005, s. 94, Ferente 2012, s. 347.

Dotaalijärjestelmällä tarkoitetaan avioliittoa, jonka solmimisen edellytyksenä on morsiamen perheen maksamat myötäjäiset.¹⁹⁶ Nämä myötäjäiset puolestaan vaikuttavat tyttären perintöoikeuteen.¹⁹⁷ Termi dotaali tulee roomalaisen oikeuden käsitteestä *dos*, joka tarkoittaa myötäjäisiä. Sardinialainen avioliittomalli perustui omaisuuden yhteisyydelle, kun taas manneritalialainen malli ei myöntänyt vaimolle oikeuksia avioliiton aikana kerryttyyn omaisuuteen.

Antiikin Roomassa myötäjäisinstituutio oli ehtinyt vakiintua tasavallan aikana. Roomalaisessa oikeudessa sekä tyttärillä että pojilla oli yhtäläinen oikeus perintöön, eivätkä myötäjäiset lähtökohtaisesti muuttaneet asetelmaa. Kristinuskon levittyä myötäjäisistä tuli käytännössä oletettu osa avioliittoa, mutta kaikki muu omaisuuden siirto oli avioliitossa kuitenkin kiellettyä Justinianuksen (527–565) hallitsijakauden asti.¹⁹⁸ Avioliitto perustui omaisuuksien erillisyyteen.¹⁹⁹

Bysantissa morsiamen perhe vastasi myötäjäisistä, mutta myös sulhasen perhe oli velvoitettu maksamaan *hypobolon*, sulhasen morsiamelleen antaman avioliittolahjan.²⁰⁰ Keskiäikää lähestyttäessä vakiintunut länsiroomalainen myötäjäisinstituutio alkoi väistyä sulhasen perheen tekemän lahjoitusosan tieltä.²⁰¹ Kyseinen muutos oli valtava, sillä se mullisti täysin perhesuhteet varallisuus- ja oikeudellisesta näkökulmasta.

Ennen roomalaisen oikeuden uudelleenlöytämistä sekä sen seurauksena myötäjäisinstituution vakiintumista Manner-Italiassa oli siis siirrytty germaanisen perinteen mukaisesti avioliittolahjoihin. Näitä avioliittolahjoja oli pääasiassa kahta tyyppiä. *Faderfio* oli isän tyttarelleen lahjoittama omaisuus, joka vastasi tyttären osuutta perinnöstä.²⁰² Toinen lahjatyyppejä oli huomenlahja, jonka aviomies antoi vaimolleen häilyötä seuraavana aamuna avioliiton konsumaation johdosta. Myös huomenlahja oli aviovaimon omaisuutta.

Langobardien kuningas Liutprand (712–744) vähensi huomenlahjan vastaamaan enintään neljäsosaa aviomiehen varallisuudesta, kutsuen sitä tästä lähtien *quartaksi*. Germaanisen oikeuden mukainen aviovarallisuus- ja oikeus erosi huomattavasti aiemmasta, sillä

¹⁹⁶ Klapisch-Zuber 1995, s. 164.

¹⁹⁷ Goody 1983, s. 207.

¹⁹⁸ Herlihy 1985, s. 14–16, Brundage 1987, s. 24 & 37.

¹⁹⁹ Herlihy 1976, s. 14.

²⁰⁰ Laiou 2011, s. 135.

²⁰¹ Southon 2017, s. 30.

²⁰² Goody 1983, s. 248.

omaisuudensierrot tapahtuivat sulhasen perheeltä morsiamelle ja tämän perheelle, eikä toisinpäin kuten myötäjäisinstituutiossa aiemmin.²⁰³

Vuonna 1140, samanaikaisesti roomalaisen oikeuden uudelleen löytämisen kanssa, syntyi Manner-Italiassa kokoelma *De iure dotium*, laki myötäjäisistä. Syitä siihen, miksi roomalainen myötäjäisinstituutio lopulta syrjäytti germaanisesta avioliittolain, on etsitty itse Digestan uudelleenlöytämisestä mutta myös kaupunkivaltioiden varakkaiden sukujen pyrkimyksistä säilyttää omaisuus yhden suvun käsissä kuten myös yleisestä siirtymästä patrilineaariseen perimysjärjestykseen, jossa suosittiin miespuolista sukulinjaa.²⁰⁴ Varallisuuden säilyttäminen yhden suvun käsissä on kuitenkin hyvin yksipuolinen selitys eikä pelkästään selitä näin suurta muutosta.

Ajalle ominaisesti avioliittokäsitys alkoi muokkautua korostuneen patriarkaaliseksi. *Ius commune* toi mukanaan roomalaisesta oikeudesta myös käsitteen *patria potestas*, eli perheen pään (paterfamilias) valta jälkeläisiinsä. *Patria potestas* sammui, kun perheen pää menehtyi. Valta ei kuitenkaan siirtynyt leskeksi jääneelle vaimolle, joka ei edelleenkään voinut esimerkiksi adoptoida lasta, nimittää lapselle huoltajaa tai edustaa perheenjäsentä oikeudessa.²⁰⁵ Bysantin perhemalli taasen ei koskaan ollut yksiselitteisen patriarkaalinen.²⁰⁶ *Eclogan*²⁰⁷ mukaan leskeksi jäänyt vaimo sai hallita avioliiton aikana kertynyttä omaisuutta vapaasti.²⁰⁸

Antiikin Roomassa ennen keisarikunnan aikaa avioliitto solmittiin *in manu*, jolloin *patria potestas* siirtyi isältä sulhaselle tehden naisesta aviomiehensä vallan alaisen. Keisarikunnan alussa tämän syrjäytti kuitenkin avioliitto *sine manu*, jolloin valta naisesta ei siirtynyt aviomiehelle vaan hän säilyi perheen piirissä, käytännössä isänsä vallan alaisena. Tämä avioliittomuoto tunnetusti paransi merkittävästi naisen juridista asemaa, sillä hän vapautui tietyin edellytyksin isänsä vallan alaisuudesta tullen näin oikeuskelpoiseksi.²⁰⁹

²⁰³ Herlihy 1985, s. 74.

²⁰⁴ Cavallar – Kirshner 2020, s. 687–689.

²⁰⁵ Kirshner 2005, s. 86–87.

²⁰⁶ Laiou 2011, V s. 57.

²⁰⁷ *Ecloga* on bysantilainen Justinianuksen jälkeinen lakikokoelma vuodelta 726 Ascheri 2013, s. 33.

²⁰⁸ Laiou 2011, V s. 59, Ascheri 2013 s. 34.

²⁰⁹ Herlihy 1985, s. 8–9.

Germaanisesta oikeudesta, ainakin langobardien oikeudesta, mukaan nainen oli myös juridisesti vajaavaltainen.²¹⁰ Varallisuus-oikeudet germaanisessa avioliitossa perustuivat omaisuuden sulautumiselle yhteen, jota aviomies hallinnoi. Naisen asema avioliitossa germaanisesta oikeudesta mukaan parani kuitenkin ajan kanssa.²¹¹

Ius commune korosti myös vaimon alisteista asemaa mieheensä nähden: vaimon oli toteltava miestään, muuttaa minne mies tahtoi ja työskennellä, missä mies halusi tämän työskentelevän. Tästä huolimatta *ius commune* tarjosi vaimolle mahdollisuuden hallita itse ansaitsemaansa omaisuutta sekä sellaista omaisuutta, joka ei lukeutunut hänen myötäjäisiinsä. Paikalliset lait edellyttivät kuitenkin yleensä aviomiehen suostumuksen, jotta vaimon tekemät oikeustoimet voitiin katsoa päteviksi.²¹²

Oikeustieteilijät perustelivat myötäjäisinstituutiota muun muassa sillä, että se oli edellytys koko avioliiton solmimiselle, joka puolestaan johti perheenisäykseen – tärkeä seikka kulkutautien ravistelemilla alueilla. Myötäjäiset olivat myös ainoa taloudellinen kontribuutio, jonka morsian perheeseen toi ja muodostivat avioparin talouden perustan.²¹³ Lisäksi myötäjäiset olivat naisen omaisuutta, ja mahdollistivat näin naisen taloudellisen itsenäisyyden aviomiehen kuollessa. 1200-luvulle tultaessa oikeusoppineet ottivat kannan, jonka mukaan myötäjäiset olivat naisen omaa omaisuutta.²¹⁴ Siirryttäessä takaisin dotaalijärjestelmään naisten omistusoikeudelle suotuisimmat paikalliset avioliittomuodot pyrittiin kitkemään Manner-Italiassa peläten niiden johtavan aviomiehen aseman heikkenemiseen.

4.2 Myötäjäiset käytännössä Manner-Italiassa ja niiden rahallisen arvon nousu

Genovan tasavalta oli merkittävä satamakaupunki ja tärkeä tekijä Välimeren alueen kaupankäynnissä, jota johti vuodesta 1339 Venetsian mallin mukainen doge.²¹⁵ Genovassa morsiuspari sai vuoteen 1143 asti valita tapaoikeuden mukaisen tai lainsäädännössä määritetyn avioliiton välillä, muistuttaen Rooman valtakunnan Justinianuksen edeltävää käytäntöä, jolloin morsiuspari saattoi valita joko avioliiton *in manu* tai *sine manu*.

²¹⁰ Herlihy 1976, s. 14. Langobardien lainsäädäntö on nähty naisen kannalta konservatiivisimpana kaikista germaanisista lainsäädännöistä, tästä muun muassa Herlihy 1976, s. 14, Hughes 1978, s. 272.

²¹¹ Herlihy 1976, s. 14–15.

²¹² Kirshner 2005, s. 96.

²¹³ Kirshner 2005, s. 93, Laiou 2011, s. 144.

²¹⁴ Cavallar – Kirshner 2020, s. 690–691.

²¹⁵ Shaw 2012, s. 220.

Tapaoikeuden mukainen avioliitto antoi vaimolle omistusoikeuksia miehen omaisuuteen. Tämä perinteinen, vaimolle edullisempi vaihtoehto, poistettiin juurikin vuonna 1143.

Kirjoitetun lainsäädännön määrä kasvoi myös keskiajan Genovassa.²¹⁶ Siirtymä germaanisesta tapaoikeudesta roomalaisen oikeuden mukaiseen myötäjäisinstituutioon käy ilmi myös genovalaisten notaarien asiakirjoista. Genovassa, kuten muissakin Manner-Italian kaupungeissa notaarien suurin asiakasryhmä oli varakkaat perheet. Siksi tietoa onkin saatavilla eritoten yläluokkaisten perheiden avioliitoista.²¹⁷ Samaan aikaan tapaoikeuden mukaisen avioliittomuodon kieltämisen kanssa kiellettiin myös germaanisen oikeuden mukainen huomenlahja.²¹⁸ Suuntaus oli yhteydessä laajempaan yhteiskunnalliseen pyrkimykseen parantaa ylhäisöperheiden asemaa entisestään, kuten edellä todettiin, ja herätti Genovassa ilmeisen paljon keskustelua.²¹⁹ Genovassa säilyi kuitenkin tapa, jonka mukaan myös sulhasen oli luovutettava omaisuutta morsiamelleen, *antefactum*.²²⁰

Firenze rikastui kaupankäynnillä, eritoten kangaskaupalla ja villateollisuudella.²²¹ Renessanssin ajan firenzeläinen yhteiskunta oli aristokraattinen, kuten muutkin Italian kaupunkivaltioiden yhteiskunnat.²²² Perhemalli oli virilokaalinen, eli morsian muutti häiden jälkeen sulhasen perheen luo.²²³ Firenzessä edellytettiin germaanisen tavan mukaisesti kihlauksen yhteydessä molemminpuolista lahjanvaihtoa, jonka tuli tapahtua rahana. Käytännössä tätä edellytystä ei kuitenkaan täytetty.²²⁴

Antiikin Roomassa myötäjäiset koostuivat yleensä käteisestä rahasta, maasta tai irtaimista esineistä kuten orjista.²²⁵ Bysantissa myötäjäiset saattoivat sisältää irtaimia esineitä, kuten myös morsiamen kapiot, käteistä tai jopa maata.²²⁶ Keskiajalle tultaessa ja vielä selvemmin renessanssin aikana myötäjäisten keskimääräinen taloudellinen arvo koki rajun nousun. Vastaavanlainen inflaatio oli tapahtunut myös Antiikin Roomassa. Erityisesti yläluokkaisissa perheissä myötäjäiset muuttuivat rahallisesti yhä arvokkaammiksi.²²⁷ Niiden tuli heijastaa

²¹⁶ Braccia 2018, s. 144.

²¹⁷ Tästä muun muassa Stuard 2018, s. 271.

²¹⁸ Cavallar – Kirshner 2020, s. 689.

²¹⁹ Hughes 1978, s. 277.

²²⁰ Cavallar – Kirshner 2020, s. 689.

²²¹ Luzzatto 1969, s. 32–33, Setälä 2002, s. 20.

²²² Lopez 1969, s. 112.

²²³ Goody 1983, s. 19, Kirshner 2005, s. 93.

²²⁴ Cavallar – Kirshner 2020, s. 681

²²⁵ Cavallar – Kirshner 2020, s. 691.

²²⁶ Laiou 2011, s. 136.

²²⁷ Ferente 2012, s. 348.

perheen asemaa yhteiskunnassa ja näin turvata tyttären mahdollisuudet avioliittomarkkinoilla.²²⁸

Renessanssin aikana myötäjäiset koostuivat edelleen lähinnä rahasta sekä muusta irtaimistosta kuten kappioista, sillä kiinteä omaisuus pyrittiin pitämään suvun hallussa siirtämällä se perinnön kautta miespuoliselle jälkeläiselle.²²⁹ Kapiot (*trousseau*) käsittävät vuodevaatteet, vaatteet ynnä muut tekstiilit. Maat olivat arvokkain osa perheen omaisuutta, ja maaomistuksen menettäminen osana myötäjäisiä oli todellinen ongelma tyttölapsen perheelle.

Myötäjäisten rahallisen arvon nousu johti luonnollisesti siihen, ettei kaikilla perheillä ollut varaa naittaa jokaista tytärtään. Arvon jatkuvasta noususta kautta myöhäiskeskiajan ja renessanssille saavuttaessa seurasi morsianten keskimääräisen avioitumisiän lasku.

Myötäjäisten maksaminen alkoi muodostua mahdottomuudeksi, ja tytär pyrittiin naittamaan niin aikaisin kuin mahdollista.²³⁰ Yksi vaihtoehto oli omistautua hurskaalle elämälle. Esimerkiksi Firenzessä monet tyttäret liittyivät luostariin joko kutsumuksesta tai jos isällä ei yksinkertaisesti ollut varaa naittaa tytärtään yhteiskuntaluokan edellyttämien arvokkaiden myötäjäisten vuoksi.²³¹

Huomioitavaa on kuitenkin, että myös luostariin liityttäessä tuli maksaa myötäjäiset, joten tämä vaihtoehto oli suosituin ylemmän yhteiskunnan keskuudessa. Kyseessä oli kuitenkin arvoltaan vähäisemmät myötäjäiset, mikä saattoi parantaa perheen muiden tyttärien asemaa avioliittomarkkinoilla jättäen enemmän omaisuutta heidän myötäjäisiään varten.²³² Usein myös tyttäret, joilla oli jokin vamma eivätkä siksi pystyneet kilpailemaan oman yhteiskuntaluokkansa avioliittomarkkinoilla liittyivät luostariin.²³³

Morsiamen isä oli velvoitettu maksamaan myötäjäiset kaikille tyttärilleen.²³⁴ Jos isä kieltäytyi myöntämästä myötäjäisiä sulhasen sopimattomuuden vuoksi tai tyttären epäkunnioittavan käytöksen seurauksena, oli morsiamella oikeus maksaa omat myötäjäisensä. Vaimon ennen aikainen kuolema ei johtanutkaan enää myötäjäisten palautumiseen isälle, vaan aviomies sai pitää ne itsellään. Aviomiehen ennen aikaisen kuoleman sattuessa myötäjäiset tuli

²²⁸ Kirshner 2005, s. 93.

²²⁹ Kirshner – Molho 1978, s. 435.

²³⁰ Stuard 2018, s. 276.

²³¹ Setälä 2002, s. 49.

²³² Stuard 2018, s. 274.

²³³ Kirshner – Molho 1978, s. 424, Goody 1983, s. 46, Albini 2017, s. 108, Cavallar – Kirshner 2020, s. 692.

²³⁴ Kirshner 2005, s. 93.

luovuttaa aviovaimolle, mutta tätä sääntöä ei käytännössä aina noudatettu. Samoin toimittiin sen vaatimuksen suhteen, joka edellytti myös sulhasen maksamaa osuutta morsiamelle. Tästä huolimatta naiset olivat aktiivisia omistusoikeuksiensa puolustamisessa.²³⁵

Mikäli isä ei pystynyt maksamaan myötäjäisiä, saattoivat myös muut sukulaiset osallistua kuluihin. Lisäksi lapsettomina kuolleet saattoivat jättää testamentissaan rahaa tutun myötäjäisiä varten turvatakseen naisen kunniaa ja myös monet uskonnolliset avustusjärjestöt tarjosivat myötäjärahoja hyväntekeväisyytenä.²³⁶ Usein kävi niin, että isät menehtyivät ennen lastensa avioitumista. Siksi testamentissa usein eriteltiin myötäjäisiin jätettävä osuus tyttärelle. Manner-Italiassa oli myös yleistä, että myötäjäisistä laadittiin virallinen sopimus, jonka notaari vahvisti.²³⁷ Myötäjäiset maksettiin tavanomaisesti heti häiden jälkeen, joko juuri ennen tai jälkeen avioliiton konsumaation.²³⁸ Toisinaan myötäjäiset maksettiin erissä, joista sovittiin mainitussa myötäjäissopimuksessa.²³⁹

Myötäjäisten rahallinen arvo pyrittiin määrittämään etukäteen, jonka tarkoitus oli suojella vaimoa tilanteessa, jossa myötäjäiset palautuivat hänelle.²⁴⁰ Arvo määritettiin niin kiinteälle kuin irtaimellekin omaisuudelle. Irtain omaisuus, joka sisältyi myötäjäisiin, katsottiin käytännössä myydyksi. Kiinteistöt olivat aviomiehen hallinnassa, mutta hän ei voinut myydä niitä kolmannelle osapuolelle tai asettaa pantiksi ilman vaimon suostumusta. Tavaksi muodostuikin vaimon antama kirjallinen vala, jonka mukaan hän ei avioliiton päättyessä vaatisi omaisuuttaan takaisin kolmannelta.²⁴¹

Kanonistit ja siviilioikeustieteilijät olivat eri mieltä tällaisen valan juridisesta merkityksestä, kuten myös monesta muusta myötäjäisiin liittyvästä seikasta. Myötäjäisten rahallisen arvon räjähdysmäinen kasvu synnytti ensinnäkin suuren määrän lainsäädäntöä, joka saattoi olla myös ristiriidassa keskenään. Kyse oli kaupunkivaltioiden kannalta merkittävästä taloudellisesta tekijästä, joten myötäjäisinstituutioon liittyvät kiistat olivat yleisiä.

Vaimo saattoi tietyissä tilanteissa vaatia myötäjäisiään takaisin myös avioliiton aikana. Tällaisia tilanteita olivat ainakin miehen maksukyvyttömyys, joka velkojen maksamiseksi ei

²³⁵ Cavallar – Kirshner 2020, s. 687–690.

²³⁶ Kirshner 2005, s. 94, Albini 2017, s. 121, Cavallar – Kirshner 2020, s. 692.

²³⁷ Cavallar – Kirshner 2020, s. 693.

²³⁸ Kirshner 2005, s. 94, Cavallar – Kirshner 2020, s. 693.

²³⁹ Botticini – Siow 2003, s. 1392.

²⁴⁰ Cavallar – Kirshner 2020, s. 694.

²⁴¹ Cavallar – Kirshner 2020, s. 694–695.

esimerkiksi Firenzessä saanut enää käyttää vaimon myötäjäisiä vuosien 1325 ja 1355 kaupunkilakien säätämisen jälkeen. Myöhäiskeskiajalla säädettiin monessa kaupunkivaltiossa, että vaimon myötäjäiset saattoi sijoittaa mutta ei riskeerata.²⁴²

Omaisuuksien, jonka vaimo toi mukanaan yhteiseen kotiin mutta joka ei ollut osa varsinaisia myötäjäisiä, kuten huonekalut, vuodevaatteet tai korut, katsottiin käytännössä osaksi myötäjäisiä (kapiot). Kapioidenkin arvo kasvoi renessanssin aikana. Omaisuuksien, jota vaimo sai avioliiton aikana esimerkiksi testamenttina tai lahjana, kuului Manner-Italiassa lähtökohtaisesti aviomiehelle. Aviomies sai siis vapaasti hallita kyseistä omaisuutta ilman vaimon suostumusta, ellei lahjanantaja tai testaattori tätä nimenomaisesti kieltänyt.²⁴³

Hyödykkeet, jotka oli tarkoitettu koristautumiseen ja jotka aviomies hankki vaimolleen, olivat kiistanalainen kategoria.²⁴⁴ Tällaisia hyödykkeitä olivat muun muassa vaatteet, kankaat ja korut. Erimielisyyksiä oli siitä, oliko kyseessä vaimolle annettu lahja vai vain omaisuudesta, jonka käyttöoikeuden aviomies luovutti vaimolle. Aviomiehet katsoivat yleensä, että mainitut hyödykkeet eivät olleet lahja vaan edelleen aviomiehelle kuuluvaa omaisuutta.²⁴⁵ Tämä sääntö koski erityisesti lahjoja, jotka luovutettiin ennen varsinaista avioliittoa.

Kuten myötäjäiset, myös ennen avioliittoa annetut lahjat saivat aina vain enemmän merkitystä renessanssin ajan Manner-Italiassa.²⁴⁶ Keskeiseksi ennen itse avioliittoa annetuksi lahjaksi muodostui hääpuku, jonka sulhanen hankki morsiamelleen.²⁴⁷ Tällä oli myös symbolinen merkitys, sillä se ikään kuin osoitti morsiamen kuuluvan sulhaselleen.²⁴⁸

4.3 *Monte delle Doti*

Sodankäynnin sekä muun epävakauden velkaannuttamat hallinnot kiinnostuivat myös omalta osaltaan myötäjäisinstituutiosta. Firenzessä perustettiin vuonna 1425 myötäjäisrahasto, *Monte delle Doti*, johon isiä kehoitettiin sijoittamaan rahasumma jokaista tytärtä varten.²⁴⁹ Samalla rahastoon tehdyt sijoitukset palvelivat hallintoa, sillä niiden avulla voitiin maksaa Firenzen

²⁴² Stuard 2018, s. 273–274.

²⁴³ Cavallar – Kirshner 2020, s. 698–699.

²⁴⁴ Vecchio 1995, s. 119.

²⁴⁵ Bestor 1999, s. 7–8 jossa kuvataan firenzeläinen aviomies, joka heti häiden jälkeen myy häitä varten vaimolleen hankkimiaan hyödykkeitä sekä Cavallar – Kirshner 2020, s. 730.

²⁴⁶ Cavallar – Kirshner 2020, s. 739.

²⁴⁷ Bestor 1999, s. 7.

²⁴⁸ Hughes 1995, s. 140.

²⁴⁹ Cavallar – Kirshner 2020, s. 692.

suurta julkista velkaa ja rahoittaa näin sodankäyntiä.²⁵⁰ Vastaavanlainen rahasto oli perustettu Venetsiassa jo 1300-luvulla.²⁵¹

Isien tuli sijoittaa sata floriinia seitsemäksi ja puoleksi tai viideksitoista vuodeksi, joiden päätteeksi sijoitus oli joko 250 tai 500 floriinia. Määrätyn ajan kuluttua, jos tytär oli avioitunut ja avioliitto oli pantu täytäntöön, rahasto maksoi myötäjäiset aviomiehelle tai tämän edustajalle. Jos tytär puolestaan ei mennyt määrättyssä ajassa naimisiin tai menehtyi enneaikaisesti, kuuluivat rahat valtiolle.²⁵²

Monte delle Doti ei kuitenkaan ollut kovinkaan suosittu ennen vuotta 1433, jolloin muutosten seurauksena ensinnäkin sijoitus palautettiin isälle tyttären enneaikaisen kuoleman sattuessa. Samoin jos tytär liittyi luostariin, maksettiin sijoitus takaisin. Myös sijoituksen vähimmäismäärää laskettiin ja vuosittaisia korkoja nostettiin, samalla mahdollisia aikajaksoja lisättiin.²⁵³ Nämä muutokset johtivat ymmärrettävästi siihen, että rahaston toiminta ei ollut enää kestävä. Myötäjäisrahasto järjestettiin uudelleen useaan otteeseen 1400-luvulla.²⁵⁴

Samanaikaisesti rahaston perustamisen kanssa Firenzessä, jossa muoti kukoisti, säädettiin ylellisyys- sekä siveyslakeja. Näiden lakien näennäinen tavoite oli suojata naisia syntiseltä eläältä ja tarjota heille mahdollisuus perheen perustamiseen yhteiskunnan normeja noudattamalla. Avioliittojen suosimisen tuli puolestaan johtaa väestön lisääntymiseen alueella, jossa ruttoepidemiat olivat johtaneet väestökatoon ja matalaan syntyvyyteen.²⁵⁵ Oli yleisen edun mukaista, että avioliittojen solmimista helpotettiin takaamalla mahdollisuus myötäjäisiin ja näin myös kunniallisena pidettyyn elämään.²⁵⁶

Huomionarvoinen piirre renessanssin ajan Firenzessä on merkittävät varallisuuserot yhteiskuntaluokkien välillä.²⁵⁷ Myös myötäjäisrahasto palveli lähinnä yläluokkaisia

²⁵⁰ Kirshner – Molho 1978, s. 406, Kirshner 2005, s. 94, Ferente 2012, s. 348.

²⁵¹ Stuard 2018, s. 275.

²⁵² Kirshner – Molho 1978, s. 405–406.

²⁵³ Kirshner – Molho 1978, s. 408. Vuonna 1433 60 floriinin sijoitus tuotti 15 vuoden jälkeen 500 floriinin myötäjäiset, mikäli tytär eli niin pitkään Stuard 2018, s. 275.

²⁵⁴ Kirshner – Molho 1978, s. 438.

²⁵⁵ Hughes 1995, s. 142–143, Hughes 2005, s. 11.

²⁵⁶ Kirshner – Molho 1978, s. 406, Ferente 2012, s. 349.

²⁵⁷ Kent 2005, s. 169–170.

perheitä.²⁵⁸ Firenzessä edellytettiin kihlauksen yhteydessä molemminpuolista lahjanvaihtoa, jonka tuli tapahtua rahana. Käytännössä tätä edellytystä ei kuitenkaan täytetty.²⁵⁹

Mitä tulee myötäjäisiin, myös Pisassa kiellettiin germaanisen oikeuden mukainen *quarta* vuonna 1141.²⁶⁰ Tämä myötäjäisten tuleminen tyttären perintöoikeuden tilalle voidaan jäljittää Pisassa ainakin 1140-luvulle, jolloin tästä on kirjoitettuja lähteitä.²⁶¹ Sulhasen vaimolleen hankkimia vaatteita, koruja sekä muita hyödykkeitä pidettiin Pisassa morsiamelle annettuna lahjana, jos niiden arvo ei ylittänyt tiettyä rahallista rajaa.²⁶² Vaimon enneaikaisen kuoleman sattuessa leskeksi jääneellä aviomiehellä oli oikeus puoleen myötäjäisten arvosta, loput kuuluivat mahdollisesti aikaisemmasta liitosta syntyneille lapsille.²⁶³

4.4 Omaisuuden siirrot avioliitossa *assa sardisca*

4.4.1 Omaisuuden siirtojen maininta *CdLA:ssa*

Selvimmän omaisuuden siirtojen merkitys käy *CdLA:ssa* ilmi rikosoikeutta koskevista pykälistä. Pykälä 1 käsittelee majesteettirikosta, josta seurasi kuolemantuomio. Syylliseltä takavarikoitiin koko omaisuus, mutta jos hänellä oli vaimo ja solmittu avioliitto oli perinteinen sardinialainen avioliitto, kuului puolet omaisuudesta vaimolle eikä tämä osa näin ollen tullut takavarikoituksi.²⁶⁴

Pykälän 2 mukaan maanpetoksesta seurasi kuolemantuomio sekä omaisuuden takavarikointi ja samoin kuin edellisessä lainkohdassa, jos syyllinen oli naimisissa perinteisen sardinialaisen mallin mukaan, kuului puolet omaisuudesta aviovaimolle. Samoin jos syyllinen oli ollut naimisissa *assa sardisca* ja jäänyt leskeksi, katsottiin avioliitosta syntyneet lapset äidin perillisiksi ja näin oikeutetuiksi puoleen omaisuudesta, jota ei siis takavarikoitu.

Edellä mainitussa tilanteessa, jos syyllisen ensimmäinen avioliitto oli kuitenkin solmittu *assa pisanisca*, eli mannermaisen mallin mukaisesti, kohdeltiin lapsia sekä vaimoa samalla tavalla kuin jos he olisivat solmineet perinteisen sardinialaisen avioliiton. Lainsäätäjän mukaan olisi

²⁵⁸ Kirshner – Molho 1978, s. 434.

²⁵⁹ Cavallar – Kirshner 2020, s. 681.

²⁶⁰ Cavallar – Kirshner 2020, s. 689.

²⁶¹ Hughes 1978, s. 279.

²⁶² Cavallar – Kirshner 2020, s. 730.

²⁶³ Cavallar – Kirshner 2020, s. 763. Samoin Luccassa, Kirshner 2005, s. 101.

²⁶⁴ *CdLA* pykälä 1.

epäreilua naista kohtaan joutua eriarvoiseen asemaan rikollisen miehen vuoksi.²⁶⁵ Sama toistuu pykälässä 3, jossa käsitellään murhaa. Edelleen pykälän 13 mukaan ryöstöstä julkisella tiellä rangaistiin kuolemantuomiolla ja omaisuuden takavarikoinnilla sen jälkeen, kun vaimolle kuuluva osa oli vähennetty.

Naisen avio-osa ei siis tullut takavarikoinnin kohteeksi aviomiehen syyllistyttyä rikokseen. Pykälä 7 lisäksi määräsi, että aviovaimon piilottaessa oikeutta pakenevaa miestä ei hänen tarvinnut maksaa tästä normaalisti seuraavaa sakkoa. Pykälän 100 mukaan yksikään nainen ei saanut lahjoittaa miehelleen omasta omaisuudestaan enempää kuin kymmenen liiraa, jos tällä on perillisiä. Omaisuuden lahjoittamisen miehelle joko eläessä tai kuollessa tuli tapahtua vapaasta tahdosta, joka mainitaan pykälässä erikseen.

4.4.2 *Assa sardisca*

Sardinialainen perinteinen avioliittomalli perustui siis omaisuuden yhteisyydelle.²⁶⁶ CdLA:ssa ei muuten säädetä sen varallisuusosoikeudellisista vaikutuksista muuten kuin edellä mainituissa pykälissä sekä myöhemmin käsiteltävässä jäämistöoikeuden osassa. Perustavanlaatuisen ero sardinialaisen ja mannermaisen avioliiton välillä oli kuitenkin nähdäkseni niiden suhde myötäjäisiin sekä myötäjäisten vaikutuksessa perintöoikeuteen. Sardinialainen avioliitto ei edellyttänyt myötäjäisiä, ja perustui omaisuuden yhteisyydelle. Näin ollen puolisoiden oli kerrytettävä omaisuus itse ennen avioitumistaan, ja avioliiton aikana hankittu varallisuus oli yhteistä. Jommankumman osapuolen kuollessa toisella oli avio-oikeus puoleen kerrytetystä varallisuudesta. Vaimon omaisuus ei muuten tullut aviomiehen hallittavaksi.²⁶⁷

Sassarin kaupunkilaeissa vaimo oli vastuussa puolesta aviomiehen hankkimasta yhteisestä velasta.²⁶⁸ Vaimo ei kuitenkaan saanut hallita omaisuuttaan ilman aviomiehen suostumusta. On esitetty, että *assa sardiscan* perustuminen omaisuuden yhteisyydelle tulisi Bysantista, *Eclogasta*.²⁶⁹ Lakikokoelmassa säädettiin muun muassa bysantilaisen avioliiton voivan perustua joko notaarin vahvistamalle avioliittosopimukselle tai sitten epäviralliselle

²⁶⁵ CdLA pykälä 2: ”*E si esserit coyada a doda a modu pisanisca, su simili sas dodas suas senz’alcunu mancamentu, pro chi non est ragioni ch’issos perdant pro culpa e defettu dessu padri, e dessu maridu.*”

²⁶⁶ Casula 2018, s. 244.

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ Statuti di Sassari lb. II pykälä VIII, Tola 1850, s. 110–111.

²⁶⁹ Ascheri 2013, s. 34.

perinteiselle liitolle. Tällainen vahvistamaton liitto seurasi roomalaista ystävyysavioliittoa, *inter amicos*, ja voitiin *Eclogan* mukaan solmia nyt myös kirkossa.²⁷⁰

4.5 Avioliiton päättyminen ja jäämistöoikeus

4.5.1 Avioliiton päättyminen Manner-Italiassa

Keskiajan ja renessanssin Italiassa avioero, joka olisi purkanut avioliiton ei ollut enää mahdollinen kirkon vaikutuksesta, sillä kirkko korosti avioliiton purkamattomuutta. Avioerosta tuli käytännössä mahdoton koko Euroopassa.²⁷¹ Antiikin roomalaisen oikeuden sekä myös tiettyjen germaanisten kansojen oikeuden mukaan avioero oli sallittu vaihtelevin edellytyksin. Uudelleenavioituminen oli myös lähtökohtaisesti hyväksyttyä.²⁷² Katolisen kirkon käsitys avioliiton purkamattomuudesta joutui siis jo varhain törmäyskurssille roomalaisen oikeuden kanssa, jossa avioero oli periaatteessa hyväksytty.²⁷³

Kirkossa solmittu avioliitto oli kuitenkin mahdollista mitätöidä, mikäli avioliitto oli pätemätön jo alun alkaen.²⁷⁴ Tällöin myötäjäisten kohtalo ratkesi avioliiton mitätöintiin syyllisen osapuolen perusteella. Jos vaimo todettiin syylliseksi, sai aviomies myötäjäiset omakseen ja päinvastoin. Teoriassa suostumuksen puuttuminen oli avioliiton pätemättömyysperuste, mutta käytännössä prosessi olisi edellyttänyt naisen näyttävän suostumuksen puutteen toteen kirkon oikeusprosessissa, riskinä tällöin myös myötäjäisten menetys.²⁷⁵

Asumusero oli myös mahdollinen. Vaimo saattoi anoa kirkkoa määräämään miehen jättämään rakastajattaren, myöntämään asumuseron tai palauttamaan myötäjäiset. Lähes kaikki oikeudenkäynnit kirkon elimissä olivat kuitenkin aviomiehen ajamia. Mieheensä jättänyt vaimo pakotettiin palaamaan ekskommunikaation uhalla, joka syvästi kristityssä Manner-Italiassa oli pelätty lopputulos.²⁷⁶

²⁷⁰ Ascheri 2013, s. 33–34.

²⁷¹ Goody 1983, s. 41.

²⁷² Goody 1983, s. 41, Brundage 1987, s. 23 & s. 36, Wemple 1995, s. 176. Konstantinuksen valtakaudella (306–337) avioeroa alettiin säätää tarkemmin myös laissa Brundage 1987, s. 94.

²⁷³ Herlihy 1985, s. 11.

²⁷⁴ Goody 1983, s. 150.

²⁷⁵ Toteen näyttäminen edellytti käytännössä raiskauksen toteamista, mikä oli erittäin epätodennäköistä L’Hermite-Leclercq 1995, s. 219, Kirshner 2005, s. 97, Cavallar – Kirshner 2020, s. 699.

²⁷⁶ Kirshner 2005, s. 97–98.

Renessanssin ajan Manner-Italiassa syy avioliiton päättymiseen oli yleensä aviomiehen kuolema. Avioliitot solmittiin keskimäärin huomattavasti vanhemman miehen ja nuoremman naisen välillä, muistuttaen antiikin ajan avioliittoja.²⁷⁷ Näin ollen aviomiesten kuolleisuus oli luonnollisesti suurta.²⁷⁸ *Ius communen* mukaan myötäjäiset tuli tällöin palauttaa leskelle. Myötäjäisten takaisinsaanti oli edellytyksenä lesken taloudelliselle itsenäisyydelle kuten myös mahdollisuudelle avioitua uudelleen.

Todellisuudessa leskillä oli usein vaikeuksia myötäjäisten palauttamisen kanssa, sillä aviomiehet pyrkivät välttämään tätä, mikäli mahdollista. Prosessissa saattoi kestää vuosia ja aviomies saattoikin määrätä testamentissaan, että niin pitkään, kun leski ei avioitunut uudelleen eikä vaatinut myötäjäisiään palautettavaksi, takasi hän tälle perustavanlaatuisen elatuksen.²⁷⁹ Jos leskellä oli lapsia, vaikeutti tämä ennestään hänen mahdollisuuksiaan avioitua uudelleen. Lapsilla oli nimittäin perintöoikeus äidin omaisuuteen, eli myötäjäisiin.²⁸⁰ Tästä huolimatta jälleen avioituminen oli yleistä, ottaen huomioon aviomiesten suuren kuolleisuuden.²⁸¹

4.5.2 Jäämistöoikeus Manner-Italiassa

Roomalaisessa oikeudessa jäämistöoikeudella oli tunnetusti merkittävä asema. Syynä tähän oli ainakin korkea kuolleisuus, joka säilyi korkeana myös keskiajan ja renessanssin ruttoepidemioiden piinaamassa Italiassa. Jäämistöoikeuden pääasiallisena instrumenttina oli testamentti, joka työllisti juristeja suuressa määrin. Edelleenkin ei ole selvää, kuinka suuri osa väestöstä todellisesti jätti jälkeensä testamentin ja kuinka moni kuoli ilman testamenttia. Voidaan kuitenkin todeta, että testamentin laatiminen oli renessanssin ajan Italiassa yleistä yhteiskuntaluokasta riippumatta.²⁸²

Esikoinen ei saanut roomalaisessa oikeudessa etusijaa eikä myöskään lapsen sukupuolella ollut merkitystä jäämistöoikeudessa. Myöskään *ius commune* ei näin ollen roomalaisen oikeuden periaatteita noudattaen tehnyt eroa lasten välillä sukupuolen perusteella.²⁸³

²⁷⁷ Herlihy 1985, s. 74–77. Keskiajalla aviopari oli yleensä samanikäinen germaanisten tapaoikeuden mukaisesti Klapisch-Zuber 1995, s. 164.

²⁷⁸ Kirshner 2005, s. 98.

²⁷⁹ Kirshner 2005, s. 98–99, Cavallar – Kirshner 2020, s. 760.

²⁸⁰ Cavallar – Kirshner 2020, s. 763.

²⁸¹ Kirshner 2005, s. 99.

²⁸² Cavallar – Kirshner 2020, s. 774–775. Kirshner 2005, s. 98.

²⁸³ Kuehn 2002, s. 141, Kirshner 2005, s. 99. Myöskään Bysantissa myötäjäiset eivät estäneet tytärtä saamasta osaa perinnöstä, mikäli vanhemmat jättivät jälkeensä testamentin Laiou 2011, s. 158. Lisäksi Bysantissa lapsilla

Keskiajalle tultaessa Manner-Italiassa siirryttiin kuitenkin järjestelmään, jossa myötäjäiset syrjäyttivät tytärten oikeuden perintöön, *exclusio propter dotem*.²⁸⁴ Myötäjäiset ja jäämistöoikeus kulkevat siis pitkälti käsi kädessä.

Paikalliset asetukset myötäilivät renessanssin ajalle tultaessa tätä poikalasten suosimista perintöoikeudessa.²⁸⁵ Tätä perusteltiin virilokaalisella yhteiskuntarakenteella, jonka mukaan tytär siirtyi avioliiton myötä osaksi miehen perhettä ja muutti fyysisesti tämän uuden perheen luo.²⁸⁶ Taustalla vaikutti myös arvattavasti pyrkimys säilyttää omaisuus yhden suvun keskuudessa.²⁸⁷

Myötäjäiset siis syrjäyttivät tytärten oikeuden perintöön riippumatta siitä, jättikö edesmennyt isä jälkeensä testamenttia vai ei. Lisäksi avioitunut miespuolinen perijä hallinnoi myös vaimonsa myötäjäisiä avioliiton ajan. On kuitenkin muistettava, että erityisesti renessanssin aikana myötäjäisten taloudellinen arvo koki merkittävän inflaation. Naisten rajoitetun oikeuskelpoisuuden vuoksi harva heistä laati testamenttia.²⁸⁸ Testamentti oli tästä huolimatta merkittävin väline, jonka kautta nainen saattoi hallita omaisuuttaan.

Avioliittojen päättyminen aviomiehen kuoleman seurauksena oli renessanssin Firenzessä yleistä morsianten keskimääräisen nuoresta iästä johtuen. Uudelleen avioituminen oli luonnollisesti myös yleistä ja siihen jopa kannustettiin. Siksi lainsäätäjän intressissä oli turvata uuden aviomiehen ja mahdollisten tulevien yhteisten lasten oikeudet vaimon omaisuuteen, eli myötäjäisiin. Firenzessäkin myötäjäiset koostuivat lähinnä irtaimesta omaisuudesta eli rahasta, vaatteista, vuodevaatteista ja huonekaluista.²⁸⁹ Perintöoikeutta sääntelevä lainsäädäntö perustui *ius communelle*.²⁹⁰

oli roomalaista oikeutta mukailien lähtökohtaisesti yhtäläinen oikeus perintöön, mutta mikäli tytär annettiin avioon myötäjäisinstituution mukaisesti, sulki tämä hänet perinnönjaon ulkopuolelle Laiou 2011, V s. 53, Ascheri 2013, s. 35.

²⁸⁴ Wemple 1995, s. 171, Cavallar – Kirshner 2020, s. 775. Vaikka tyttären olisivat teoriassa voineet kaupunkivaltioiden lainsäädäntöjen mukaan periä vanhemmiltaan omaisuutta, ei naisten heikentynyt yhteiskunnallinen asema mahdollistanut heille oikeuksiensa puolustamista käytännössä Stuard 2018, s. 276.

²⁸⁵ Kirshner 2005, s. 99. Myöhäisantiikin aikana (300–600 jaa.) roomalaisen oikeuden mukainen käsitys avioliitosta muuttui yhä individualistisemmaksi. Aikaisempi lainsäädäntö, jonka mukaan naimattomien oikeuksia perintöön rajoitettiin, muuttui Kuefler 2007, s. 345–346.

²⁸⁶ Botticini – Siow 2003, s. 1386, Kirshner 2005, s. 100.

²⁸⁷ Kuehn 2002, s. 139.

²⁸⁸ Kirshner 2005, s. 100.

²⁸⁹ Botticini – Siow 2003, s. 1391, Cavallar – Kirshner 2020, s. 765.

²⁹⁰ Kuehn 2002, s. 140.

Vuosien 1325 ja 1355 kaupunkilaeissa Firenzessä myötäjäiset määrättiin kokonaisuudessaan edesmenneen vaimon jälkimmäisestä avioliitosta syntyneille lapsille. Lainsäädännön päivitys oli seurausta yhteiskunnan muutoksista, erityisesti demografian saralla kulkutautien takia. Lainsäätäjiä kiinnostivat erityisesti jäämistöoikeutta käsittelevät seikat.²⁹¹ Vuonna 1415 myötäjäiset määrättiin eloonjääneelle aviomiehelle riippumatta siitä, oliko aiemmasta avioliitosta eloonjääneitä lapsia.²⁹² Vuoden 1477 laki heikensi naisten perintöoikeutta entisestään huomattavasti.²⁹³

Myötäjäisten kokema inflaatio yläluokan Firenzessä yhdistettynä avioparin korkeaan ikäeroon ja puolestaan kuolleisuuteen johti siihen, että kaupungissa eli suuri määrä hyvin varakkaita leskiä. Kuten todettu, heitä kannustettiin ahkerasti avioitumaan uudelleen.²⁹⁴ Leskeksi jääminen saattoi olla kuitenkin houkutteleva vaihtoehto naisen näkökulmasta, mutta myötäjäisten palauttamisen hankaluus puolestaan monimutkaisti tilannetta.

4.5.3 Avioliiton päättyminen Sardiniasa ja jäämistöoikeus

Aviopuolison kuollessa perinteisen sardinialaisen mallin mukaan riippumatta siitä, jättikö puoliso testamenttia, suoritettiin omaisuudenjako niin, että puolet avioliiton aikana kerrytetystä omaisuudesta meni leskelle. Sassariin kaupunkilakien mukaan nainen ei voinut laatia testamenttia, jollei tämän isä tai kaksi lähisukulaista taikka kaksi erityisen arvostettua henkilöä olleet läsnä. Aviovaimolta oli myös kiellettyä ilman aviomiehen hyväksyntää kirjoitettujen sopimusten solmiminen ja myötäjäisistä luopuminen.²⁹⁵ Tämä asema kuitenkin muuttui, kun nainen jäi leskeksi.²⁹⁶

Aviomies ei voinut hallita vaimon vanhemmiltaan perimää omaisuutta.²⁹⁷ Avioituessaan aviopuoliset säilyttivät oikeutensa vanhempiensa perintöön. Naisen perintöoikeutta ei voitu kieltää, vaan perinnönjako tapahtui kiinnittämättä huomiota lasten sukupuoliin. CdLA:n pykälän 97 mukaan pääsääntönä oli, että lapsia tai lapsenlapsia ei saanut jättää perinnöttömiksi.²⁹⁸ Poikkeuksen muodosti tilanne, jossa äiti tai isä selvästi ilmaisi tahtonsa

²⁹¹ Stuard 2018, s. 273–274.

²⁹² Kirshner 2005, s. 101, Cavallar – Kirshner 2020, s. 765–766.

²⁹³ Vanhan teorian mukaan Lorenzo de Medici olisi säätänyt lain heikentääkseen vihollistensa Pazzien asemaa. Kuehn 2020, s. 244.

²⁹⁴ Ferente 2012, s. 349.

²⁹⁵ Statuti di Sassari lb. I pykälät 49, 50, 51, Tola 1850, s. 48.

²⁹⁶ Rowland 2001, s. 173.

²⁹⁷ Statuti di Sassari lb. II pykälä 3: *sos benes patrimoniales et matrimoniales*, Tola 1850, s. 106.

²⁹⁸ Casula 2018, s. 123.

jättää lapsi tai lapsenlapsi perinnöttömäksi ja tähän oli perusteltu syy. Sen, joka astui lapsen tai lapsenlapsen tilalle oli myös näytettävä toteen tämä perusteltu syy kuukauden sisällä testaattorin kuolemasta.

Pykälän 98 mukaan, jos tytär oli annettu avioon *assa pisanisca*, eli myötäjäisin, ei vanhemman ollut jätettävä tälle perintöä – ellei vapaaehtoisesti testamentilla. Jos kuitenkin isä kuoli ilman testamenttia, olivat hänen lapsensa oikeutettuja yhtäläiseen perintöön. Tästä perintöosasta vähennettiin ensin myötäjäisten määrä. Jos tytär kuitenkin oli ainut lapsi, tuli hänen osakseen lakiosa, josta kuitenkin vähennettiin myötäjäisten määrä, mikäli tytär oli annettu avioon mannermaisen mallin mukaisesti.²⁹⁹

Jos kyseinen tytär oli jo edesmennyt, kuului lakiosa tämän lapsille. Jos isä menehtyi ilman testamenttia, ovat hänen lapsensa perillisiä yhtäläisin oikeuksin.³⁰⁰ Tästä käy nähdäkseni ilmi, ettei lasten välillä tehty periaatteellista eroa oikeudessa perintöön. Tämä lasten yhtäläinen perintöoikeus johti omaisuuden pirstaloitumiseen, jonka yksi seuraus oli edellä mainittu vidazzone-järjestelmä ja maiden yhteisomistus.³⁰¹

Pykälä 99 koski perinteistä sardinialaista avioliittomuotoa eli soveltui naisiin, jotka avioituivat ilman myötäjäisiä. Lainkohdassa määrättiin tilanteesta, jossa toinen avioparista menehtyi jättäen jälkeensä alaikäisiä lapsia. Tilanteessa, jossa äiti tai isä menehtyi ja seuraavasti myös alaikäinen lapsi menehtyi ennen täysi-ikäisyyttä ilman testamenttia, lapsen eloonjäänyt vanhempi sai perinnön.³⁰²

Vain täysi-ikäinen, eli 18-vuotias, oli kelpoinen laatimaan testamentin. Pykälä 51 oli tarkoitettu tilapäiseksi. Sen mukaan notaarien puutteen vuoksi testamentti oli pätevä, jos tahto on ilmaistu *cappellano del villaggiolle* (kylän papille) tai *curadorelle*. Jos kumpikaan ei ollut saatavilla, kävi myös kuka tahansa *scrivano de su Logu* (kirjuri) jos paikalla oli seitsemän tai vähintään viisi todistajaa. Syynä pykälään oli rutto- sekä muiden kulkutautiepidemioiden aiheuttama väkikato koko alueella joka johti mainittuun notaarien puuttumiseen.³⁰³

²⁹⁹ CdLA pykälä 98: “*De chi coyarit figia sua a dodas, chi non siat tenudu de lassarilli nen in vida nen in morti si non cussu ch’illi hat haviri dadu in dodas, ad arbitriu suo.*”

³⁰⁰ CdLA pykälä 98: “*- - salvu chi, s’issa non havirit atteru figiu illi deppiat lassari sa parti sua - -*”.

³⁰¹ Day 1985, s. 306.

³⁰² CdLA pykälä 99: “*Dessas feminas, chi si coyarint a modu sardiscu, over a dodas - -*”.

³⁰³ CdLA pykälä 51:” *Consideradu su grandu defettu e mancamentu chi est de nodayos in s’insula de Sarigna - -*”.

4.6 Yhteenveto

Avioliittoinstituution perhevarallisuus oikeudelliset vaikutukset ovat koko yhteiskunnan sosiaalisen järjestyksen läpäiseviä. Eri kaupunkivaltioiden perhevarallisuus oikeudellinen malli palasi keskiajalta alkaen takaisin periaatteessa roomalaisen oikeuden mukaiseen dotaalijärjestelmään. Morsiamen perheen, käytännössä siis isän, oli maksettava tyttärelleen myötäjäiset, jotka myöhäiskeskiajalla sulkiivat tyttären puolestaan perinnön ulkopuolelle. Myötäjäiset kokivat merkittävän inflaation, joka johti avioliittomarkkinoiden vääristymiseen. Manneritalialaiset avioliitot olivat yhä useammin vanhemman miehen ja huomattavasti nuoremman naisen välisiä.

Myötäjäisinstituution uusi tuleminen oli yhteydessä yhteiskunnan yleisesti korostuneeseen patriarkaalisuuteen, joka muodostui myöhäiskeskiajalla manneritalialaisen yhteiskunnan perusominaisuudeksi. Kaupankäynnillä rikastuneet tässä tarkastellut kaupunkivaltiot olivat synnyttäneet huomattavan varakkaan yläluokan, joka pyrki kaikin keinoin säilyttämään varallisuuden yhdessä sukulinjassa.

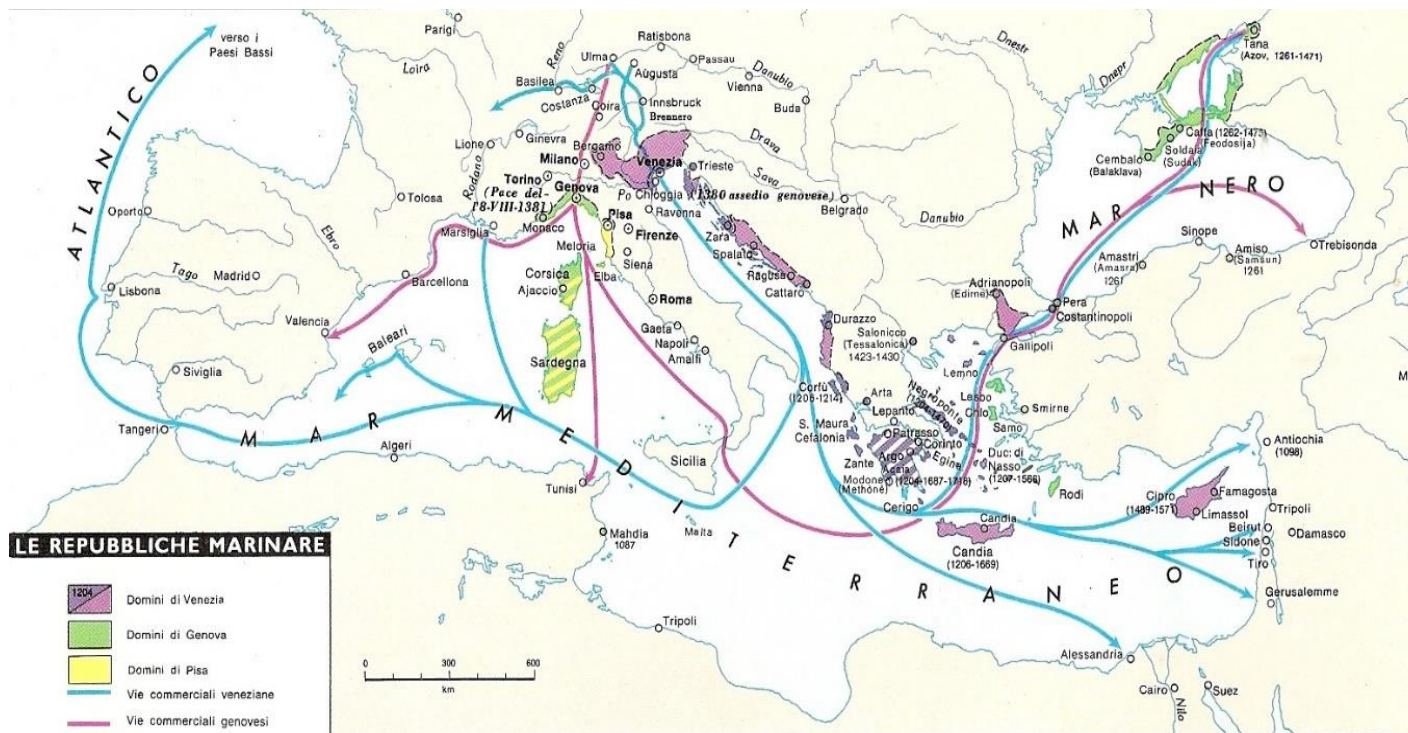
Näin ollen omaisuuden pirstaloitumisen ehkäisemiseksi myötäjäiset, kuten todettu, sulkiivat tyttäret pois perinnönjaosta. Näin omaisuuden säilyttäminen yhtenäisenä ja sen siirtyminen suvussa oli helpompi turvata. Tärkeintä oli säilyttää maaomistukset saman suvun keskuudessa, joten myötäjäisinstituutiolla pyrittiin korostuneesti ennaltaehkäisemään maaomistusten siirtymistä tyttären myötä pois yhden suvun keskuudesta.

Sardinialainen perinteinen avioliitto taas perustui omaisuuden yhteisyydelle, jolloin puolisolilla oli avio-oikeus avioliiton aikana kerryttyyn omaisuuteen. Avioliitto ei myöskään edellyttänyt myötäjäisten maksamista, jolloin tytärten perintöoikeus säilyi koskemattomana. Myötäjäisiä ei kuitenkaan myöskään kielletty, joten eritoten kapiot olivat todennäköisesti käytännössä myös osa sardinialaista avioliittoa. Toisin kuin mannermaisen avioliiton myötä avioliitto *assa sardisca* ei ennaltaehkäissyt omaisuuden siirtymistä jälkeläisten mukana pois perheen hallusta. Tämä johti osittain ongelmalliseenkin omaisuuden pirstaloitumiseen.

Kirkon vaikutusvalta eritoten Manner-Italiassa pyrki parantamaan heikomman osapuolen, eli naisen, asemaa. Käytännössä yhteiskunnan siirtyminen korostuneeseen patriarkaaliseen järjestelmään kuitenkin heikensi naisen asemaa ja rajoitti hänen mahdollisuuksiaan ajaa omaa etuaan, vaikka eritoten kirkon toimesta tähän olisikin ollut mahdollisuus.

5 Kahden perhevarallisuus- ja oikeudellisen mallin järjestelmän synty Sardiassa

5.1 Kaksi avioliittomallia Sardiassa

Kuva 4 Pisa ja Genova suhteessa Sardiinaan <http://www.omeganews.info/?p=2090>.

Tuomarikuntien Sardiassa niin kutsutun tavallisen kansan keskuudessa näyttäisi olleen vallalla perinteinen *assa sardisca* – avioliittomuoto. Tarkastellessamme Arborean hallitsijoiden avioliittoja paljastuu kuitenkin, että ainakin kaikista ylin luokka näyttää suosineen manneritalialaista avioliittomuotoa, joka perustui myötäjäisinstituutiolle. Tämä saattoi toki olla suoraa seurausta siitä, että hallitsijaperheen jäsenet naitettiin joko Aragonian kruunulle tai manneritalialaisille suvulle, jolloin myötäjäisille perustuva avioliittomuoto oli käsittääkseni välttämätön.

Kansallismieliset historioitsijat ja kirjailijat ovat kuitenkin pyrkineet esittämään hallitsijasuvun avioliittotottumukset mahdollisimman ”sardinialaisina”, eli noudattaen *assa sardisca*-perinnettä.³⁰⁴ Tutkimuksesta ja kirjallisuudesta voimme kuitenkin päätellä, että *assa*

³⁰⁴ Pitzorno 2019, s. 182.

pisanisca-muoto oli yläluokan suosima muoto, kun taas *assa sardisca*-avioliitto oli alemman yhteiskuntaluokan tapa.

Luvussa kaksi käsitellystä Sardinian historiasta käy myös ilmi, että yläluokan keskuudessa avioliittoja käytettiin poliittisten liittojen muodostamiseen ja valta-asemien turvaamiseen. Ne olivat siis ennen kaikkea strategisia poliittisia liittoja. Tämä on pitkälti harmoniassa manneritalialaisen eliitin avioliittotottumuksien kanssa ja poikkeaa täten siitä, mikä merkitys avioliitolla oli tavalliselle kansalle. On siis todennäköistä, että *assa pisanisca*-avioliittomuoto olisi ollut tarkoitettu juurikin saarella eläville manneritalialaisille suvuille, erityisesti pisalaisille ja genovalaisille.

Kuten aiemmin jo todettiin, alkoi taistelu Sardinian herruudesta Pisan ja Genovan välillä toden teolla 1000-luvulla. Onnistuttuaan häätämään muut kilpailijat saarelle muutti yläluokkaisia genovalaisia perheitä, jotka ostivat tai rakensivat kaupunkeja, linnoituksia ja linnoja.³⁰⁵ Pisan ja Genovan valtaa saarella vahvisti myös kirkko. Tuomarihallitsijat myönsivät manneritalialaisille kauppiaille ja tärkeille suvuille maata kaupankäyntiä varten tietyin erivapauksin, myös osittain juridisella autonomialla.³⁰⁶ Näin merkittävät manneritalialaiset suvut perustivat siirtokuntia strategisesti tärkeille alueille. Sardinian kannalta tämä lisäsi kaupankäyntiä ja kauppiassuvut myös satsasivat infrastruktuuriin.³⁰⁷ Genovan vaikutus keskittyi saaren pohjoisosiin.³⁰⁸

1300-luvun puolivälissä valta keskittyi siis yhä enemmän yksittäisten sukujen käsiin, sillä ainakin Genovan tasavalta pyrki välttämään konflikteja Aragonian kruunun kanssa ja vähensi näin virallista vaikutustaan saarella. Vuoden 1378 jälkeen Genovan suora vaikutus saarella kuitenkin vahvistui.³⁰⁹ Pisan vaikutusvalta oli vahvimmillaan Cagliariin ja Galluran tuomarikuntien alueilla.³¹⁰

³⁰⁵ Del Vecchio 1872, s. 11.

³⁰⁶ Casula 2018, s. 242.

³⁰⁷ Hobart 2017, s. 3. Malaspina oli merkittävin toscanalainen suku ja Doria tärkein genovalainen suku saarella, Milanese 2017, s. 293.

³⁰⁸ Shaw 2012, s. 223.

³⁰⁹ Gallinari 1994, s. 396.

³¹⁰ Schena 2012, s. 51.

5.2 Avioliitto hallitsijasuvussa sekä vallan periytyminen

Seuraavassa tarkastelen itse Arborean hallitsijasuvun avioliittotottumuksia sekä vallan periytymistä. Kuten edellisessä kappaleessa todettiin, sardinialainen avioliittomalli näyttäisi olleen kansan kesken yleisempi.

800-luvulla paavi tuomitsi Sardinian hallitsijasukujen sisäsiittoiset avioliitot (*incestas et illicitas copulas*).³¹¹ Tämän voimme liittää edellä jo todettuun kirkon pyrkimykseen kieltää avioliitot verisukulaisten kesken. Myös Cagliariin tuomarihallitsija Costantino-Salusio II tuomitsi edeltäjiensä syntiset tottumukset: avoliitot sekä liitot verisukulaisten välillä miellyttääkseen kirkkoa.

Paavi Innocentius III (1198–1216) kirjoitti kirjeen Cagliariin arkkipiispalle pyytäen tätä tutkimaan Sardinian hallitsijoiden sukupuita ja seitsemän vuotta myöhemmin nuhteli arkkipiispaa tämän sallittua liiton verisukulaisten Preziosan ja Ugonen välillä.³¹² Tämä ei kuitenkaan viittaa siihen, että hallitsijasuvut olisivat perustaneet avioliittonsa perinteiselle sardinialaiselle mallille. Avioliitot verisukulaisten kanssa olivat pikemminkin normaali tapa yläluokkaisissa suvuissa, jolla pyrittiin pitämään omaisuus suvussa mieslinjan kautta.

³¹¹ Rowland 2001, s. 146.

³¹² Rowland 2001, s. 156–157.

Kuva 5 De Serra Bas, Arborean hallitsijahuone.

Tämän tutkielman keskeisessä asemassa on ollut Arborean hallitsijahuone. Tarkastelemamme ajanjakson, eritoten 1300-luvun, aikana hallitsija Ugone II:n pojat, Pietro, Mariano ja Giovanni viettivät suuren osan nuoruudestaan Aragonian hovissa Barcelonassa. Kapinallinen Mariano IV avioitui katalonialaiseen Rocabertín ylhäisösukuun kuuluneen Timborin kanssa.³¹³

Mariano IV:n sisaret naitettiin myötäjäisinstituution mukaisesti, joten oletettavasti myös Mariano itse noudatti Aragonian kruununkin suosimaa tapaa. Marianon sisar, Maria, avioitui Timborin veljen, Guillemmin kanssa oletettavasti vahvistaakseen edelleen Aragonian ja Arborean välistä yhteyttä. Avioliitot ylhäisön keskuudessa kun olivat korostuneesti poliittisia ja taloudellisia liittoja eivätkä suinkaan kirkon ajamia rakkausavioliittoja.

Jo ennen valtaannousuaan Mariano IV rikkoi jo pitkään jatkuneen tavan naittaa Arborean ja Aragonian kruununperilliset keskenään ja antoi jälkeläisensä avioon genovalaiselle Doria-suvulle. Mariano IV:n tytär Eleonora annettiin avioliittoon genovalaisen Doria-suvun pojalle, Monteleonen kreivi Brancaleonelle, osana laajempaa poliittista liittoumaa Aragoniaa vastaan vakiinnuttaen viimeistään genovalaisten ja Arborean tuomarisuvun välisen yhteyden.³¹⁴

Genovalaiset ja pisalaiset olivat hyödyntäneet avioliittosopimuksia edistääkseen omia poliittisia intressejään saarella jo pitkään.³¹⁵ Merkittävää on Eleonoran ikä avioituessaan, hallitsija oli avioituessaan nimittäin arvioiden mukaan 36-vuotias. Tämä on erittäin korkea ikä varsinkin myöhäiskeskiaikaiselle morsiamelle. Tämä voisi toisaalta vahvistaa hypoteesia sardinialaisten naisten keskimäärin korkeasta avioitumisikästä.

Tuleva Arborean tuomarihallitsija Eleonora syntyi arviolta vuonna 1340 silloisen tuomarin, Mariano IV:n hoviin.³¹⁶ Timborille ja Marianolle tiedetään syntyneen ainakin neljä lasta. Eleonoralla oli siis vanhempi veli, Ugone, sekä ainakin yksi sisar, Beatrice. Itse tuomarihallitsija Eleonora ei voinut kuitenkaan juridisesti periä valtaistuinta. Naispuolinen jälkeläinen saattoi kuitenkin johtaa tuomarihallitsijan legitimaation isältään ja itsensä kautta aviomiehelleen tai jälkeläiselleen, mikä teki esimerkiksi Eleonorasta entistäkin

³¹³ Manno 1840 II, s. 160–161, Pitzorno 2019, s. 28.

³¹⁴ Bellieni 2012, s. 16–17. Eleonora ja Brancaloneone saivat ainakin kaksi poikaa, joista kumpikaan ei saavuttanut aikuisikää Pitzorno 2019, s. 223.

³¹⁵ Ortu 2017, s. 232.

³¹⁶ Arboreaa ei tule sekoittaa nykypäivän Arborean kaupunkiin, joka perustettiin 1920-luvulla fasistien toimesta (ent. Mussolinia) Fois 2021, s. 286.

haluttavamman avioliittomarkkinoilla.³¹⁷ Valta siirtyi ensimmäisenä vaihtoehtona hallitsijan poikalapsille, ei kuitenkaan avioliiton ulkopuolella syntyneille.

Jos kruununperimysjärjestyksessä ensimmäisenä oleva poikalapsi oli edesmennyt, nousi valtaan tämän miespuolinen jälkeläinen. Jos kruununperijä oli menehtynyt ilman poikalapsia, kuului valtaistuvin perimysjärjestyksessä seuraavana olevan miespuolisen jälkeläisen poikalapsille. Jos menehtyneen hallitsijan miespuolisilla jälkeläisillä ei ollut omia miespuolisia lapsia, kuului valta heidän tyttärilleen vanhemmuusjärjestyksessä, jos heillä ei ollut fyysisiä epämuodostumia.

Mielenkiintoisesti varhaisimmat säilyneet Eleonora d'Arboreaa kuvaavat muotokuvat esittävät hallitsijan kasvoilla näkyvän arven. Nämä veistokset sijaitsevat Arborean tuomarihallitsijoiden omassa kirkossa, joten on epätodennäköistä, että arpi olisi ollut jonkun vastustajan yritys kyseenalaistaa Eleonoran asemaa, vaikka tästä onkin eriäviä mielipiteitä.³¹⁸

Jos menehtyneen hallitsijan poikalapsilla ei ollut omia jälkeläisiä, nousi valtaan hallitsijan naispuolinen jälkeläinen oman poikalapsensa kautta. Myös naispuoliset jälkeläiset saattoivat siis Arboreassa periä kruunun, mutta vain poikalapsen kautta. Eleonora nousi siis valtaan sijaishallitsijana monimutkaisen järjestelmän tuloksena. Vallan periytyminen oli siis sekoitus matrilineaarista ja patrilineaarista periytymistä, joka vaihteli myös edellisen hallitsijan määräysten mukaan.

5.3 Perhevarallisuusosoikeudellisten mallien alkuperä

Edellä todetun valossa on mahdotonta antaa tyhjentävää vastausta sille, mitä alkuperää sardinialainen perinteinen avioliittomuoto on. On mahdollista, että se olisi saapunut saarelle Bysantin kautta kuten on myös mahdollista, että se on jo aiempaa vanhempaa perua saaren alkuperäiskulttuurien ajalta. Tämän arvioimista hankaloittaa entisestään saaren sijainti Välimerellä, joka jo varhain johti yhteyksiin lukuisten vieraiden oikeuskulttuureiden kanssa.

Selvempää näyttäisi olevan, että mannermainen avioliittomalli on tullut saarelle genovalaisten ja pisalaisten mahtisukujen kautta jo keskiajalla. Tarkkaa ajankohtaa on lähteiden valossa mahdotonta määrittää, mutta oletettavasti *assa pisanisca*-mallin saapuminen saarelle oli yhteydessä saraseenien valloitusyrityksiin, jolloin Sardinian yhteydet islaminuskoiseen

³¹⁷ Day 1985, s. 307, Bellieni 2012, s. 28, Galoppini 2017, s. 93, Pitzorno 2019, s. 22.

³¹⁸ Pitzorno 2019, s. 10–11.

maailmaan ja Bysanttiin katkesivat. Kahden vaihtoehdoisen mallin järjestelmä oli ollut saarella käytössä ainakin ennen CdLA:n säätämistä, sillä lakikokoelmassa järjestelmä käy ilmi monestakin eri pykälästä. Samaten myös Sassarin kaupunkilait perustuvat kahden vaihtoehdoisen mallin järjestelmälle. Tästä päätelleen järjestelmän synty voidaan jäljittää varmuudella ainakin 1200-luvulle, jolloin luvun 2 mukaisestikin manneritalialaisten vaikutus saarella oli voimakkaimmillaan. *Assa pisanisca* on tämän jälkeen vakiintunut ylemmän yhteiskuntaluokan, kauppiaiden ja manneritalialaisten tavaksi seuraten Manner-Italian kehityssuuntaa. Pyrkimys säilyttää omaisuus yhden dynastian käsissä merkitsi täälläkin paljon ja kielii patriarkaalisuuden yhteiskunnan rantautumisesta saarelle viimeistään lännen vaikutuksesta.

Day argumentoi, että *assa sardiscan* säilyminen sardinialaisten ensisijaisena avioliittomuotona ei olisi liittynyt mitenkään naisten aseman paremmuuteen verrattuna esimerkiksi Manner-Italiaan. Päinvastoin Day toteaa, että kyseessä on yksinkertaisesti olosuhteiden määrittämästä pakosta. Vanhemmilla ei nimittäin ollut taloudellisia keinoja naittaa tyttäriä dotaalijärjestelmän mukaisesti erityisesti myötäjäisten merkityksen kasvaessa jatkuvasti.³¹⁹

Näin jo edelläkin esitetystä voin olla samaa mieltä Dayn kanssa siitä, että perinteinen sardinialainen avioliittomalli oli todennäköisesti tavallisen kansan ensisijainen ja muutenkin yleisin avioliittomalli. Mannermainen, pisalainen, avioliittomalli oli sen sijaan yksinomaan ylemmän yhteiskuntaluokan tapa muodostaa liittoja. Myötäjäisinstituution kiinteä yhteys perheen varakkuuteen selittää myös varmasti asiaa.

On kuitenkin myös kiistatonta, että sardinialainen avioliittomuoto oli naiselle parempi vaihtoehto varallisuus oikeudellisesta näkökulmasta. Mannermainen avioliitto kun ei juurikaan antanut naiselle mahdollisuutta hallita omaa omaisuuttaan. Sitä, johtuuko tämä naisen aseman verrattain paremmuus köyhyydestä eikä yhteiskunnan alkuperäisestä matriarkaalisesta rakenteesta on toisaalta kohtuullisen merkityksellisen kysymys. Lopputulos on kuitenkin se, että sardinialainen nainen sai oikeutensa turvattua paremmin perinteisen tapaoikeuden mukaisen avioliiton puitteissa kuin mantereelta saapuneiden instituutioiden pelastamana.

Näin ollen sardinialaiset saavat pitää myyttinsä matriarkaalisesta perhemallista, jonka symbolina Eleonora d'Arborea on kuitenkin merkittävä naispuolinen hallitsija keskiajalla. Viis siitä, että hän itse peri vallan pääasiassa patriarkaalisen perimysjärjestyksen kautta ja avioitui manneritalialaisen kanssa. Missään ei nimittäin todeta, kumpaa avioliittomallia hallitsija itse noudatti, vaikka kansallisromanttinen kirjallisuus ja tutkimus esittääkin Eleonora d'Arborean avioliiton olleen *assa sardisca*.³²⁰ Mytologian ja faktan sekoittumista ei tässäkään voida välttää.

³²⁰ Pitzorno 2019, s. 182.